Saâdet Asrından Günümüze Uzanan Hizmet Modeli

Müspet Hareket

MEHMET ŞEKER

Saâdet Asrından Günümüze Uzanan
Hizmet Modeli:

MÜSPET HAREKET

Mehmet ŞEKER

Saâdet Asrından Günümüze Uzanan
Hizmet Modeli:

MÜSPET HAREKET

Mehmet ŞEKER

IŞIK
YAYINLARI

Saâdet Asrından Günümüze Uzanan Hizmet Modeli:
MÜSPET HAREKET

Editör
Seyit N. ERKAL

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Mizanpaj
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
975-278-165-9

Yayın Numarası
419

Basım Yeri ve Yılı
Umut Matbaacılık
Tel: (0212) 637 09 34
Ocak 2006

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Alayköşkü Cad. No: 12 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 519 39 33 Faks: (0212) 519 39 01

Işık Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

İkinci Bölüm
İSLAM'DA SAVAŞ VE CİHAD

GİRİŞ

Bizi, böyle bir çalışmaya sevkeden, ABD'de Temple Üniversitesinde hocalık yapan Profesör Mahmud Eyyüb'ün "İslam Hukukunun Meseleleri" adlı dersini alırken bizi bu konuya yönlendirmesidir. Çalışmamızı iki ana bölüm şeklinde planladık.

Birinci bölümün birinci kısmında, Bediüzzaman Said Nursi Hazretlerinin seslendirip pratiğe yansıttığı ve Kur'ânî hizmet metodu olarak sunduğu "Müspet Hareket"i ele aldık. Aslında konu "Günümüzün Cihad Anlayışı ve Bediüzzaman" idi. Fakat konuya eğilince, Bediüzzamanın cihad anlayışını belirleyen fikir birikiminin ardında "Müspet Hareket" olarak ifade ettiği bir hizmet modeli kendini gösterdi. Böyle olunca da normalde İslam'da Cihad ve Savaş gibi mevzular ilk bölümleri teşkil etmiş olmasına rağmen, bilahere bunlar, Müspet Hareket kavramı ve açılımının arkasına geçmiş oldular.

Hemen her konu gibi, cihad konusu da çağa ait bir yorum ve telakki ile belirmeli ve temsil edilmeli idi. Hayatının denk düştüğü zaman aralığında Bediüzzaman, bu yorum ve telakkide kendine has bir çizgi belirledi. En büyük vurguyu, çağının eksikliğini hissettiği imana yaptı. Aslında vurgu yaptığı hususu kendi hayatında mükemmelen

yaşıyordu. Zira o, imanda ve onun tezahürlerinde emsalsiz idi. Bir gün bir talebesi onun ibadet hayatına muttali olmuş, ister istemez: "Biz de Allah'tan korkuyoruz ama senin ödün kopuyor" demişti. Tahkiki imanı en zirvede temsil ediyordu. Fakat hakiki Müslümanlıkta sadece kurtulma değil, "başkalarını da kurtarma" esas olduğundan, Rabbini bilme ve O'nu başkalarına da bildirme hususu, onun cihad anlayışını temellendirdi. Dönemin buhranı neticesinde bunalan zihinlere ikna edici, çağın idrakine uygun bakış açıları sundu. Yıpranan bütün hususlara eski değerini kazandırdı. Daha doğrusu, onların değer kaybına uğramadıklarını, zamanın onları aşındıramadığını eser ve icraatlarıyla ispat etti. İman esaslarında ve Cenab-ı Hakk'ın koyduğu kurallarda aşınma ve eskime söz konusu olamazdı. Onlar ilelebet tazeliklerini korumakta, var gibi gözüken matlaşma veya yıpranma, değerlerin gerçek yüzleriyle tanınamamalarından, bakışlardaki bulanıklıktan kaynaklanmaktaydı.

Aslında her asır, kendine özgü görünümü ile arzı endam eder. O çağı aydınlatacak insanlar da, o görünümü iyi okur, "olması gereken" ile "olan" arasındaki boşluğu farkeder ve onu kapatma cehdi sergilerler. İmanda problemler yaşama; temsildeki zedelenme; cehaletin yozlaştırması; bilmenin benliği azdırması; bedene hapsolup ruhi ve kalbi hayattan uzaklaşma; aklın, vahyin kontrolünden çıkması gibi birçok hususun meydana getirdiği boşluk ve İslamiyetin üzerindeki mevhum gölge, o asrın beyin yapıcılarını ve fikir işçilerini harekete geçirir. Gözlerdeki çapakların temizlenmesi, kalblerdeki pasların giderilmesi, kasıtlı bakışların töhmetinden İslamiyetin arındırılması, arındırılıp olanca güzelliğiyle nazarlara sunulması ihtiyacı hemen her asrın sancılı insanlarını harekete geçirmiş ve onlara çözüm adına Peygamberane bir hayatı mecbur kılmıştır.

Kendi ifadesiyle enaniyet asrını idrak ettiğini söyleyen Bediüzzamanı çağıyla hesaplaşmaya hazırlayan zemin şu yönüyle müsaitti: O, fevkalade duyarlı Müslüman bir ailede neş'et etmişti. Küçüklüğünden itibaren zeka ve hafıza parlaklığıyla farkediliyor, ilme olan tutku ve yatkınlığıyla hocalarını şaşırtıyordu. Çok erken sayılabilecek dönemlerinde "Münazarat", "Muhakemat", "Sunuhat", "Tuluat", "İşarat" gibi derin hakikatları içeren, anlaşılması zor eserler ortaya koydu. Ruslarla yaka paça olurken bile, talebesine Kur'an'la alakalı bazı mütalaalarını dikte ettirdi. "İşaratü'l-İ'caz" adlı eseri bu şartlar altında yazıldı. Yani o, en zor şartlarda dahi ilimden kopmadı. İnsanların şek ve şüphelerine ikna edici cevaplar bulmanın yanında, yabancıların İslam aleyhine olan yaklaşımları onda çok ciddi metafizik gerilim netice vermekteydi. Manevi donanımı tamdı. Dil hususunda da çok kabiliyetli idi. Kürtçe, Türkçe ve Arapça konuşuyor, eserler yazıyordu. Sadece eski tarzdaki Kelam ilminin İslam dini hakkındaki şek ve şüphelerin reddine kafi olmadığına kanaat getirince, fününun da tahsiline lüzum hissetti. Bu kanaatı onu "Müspet İlimler" denilen fenlerle ilgilenmeye götürdü. Coğrafya, Matematik, Jeoloji, Fizik, Kimya, Astronomi, Felsefe gibi ilimlerin esaslarını elde etti.[1] Onun çabaları, yalnız şahsi ilim tahsil etmekle de sınırlı kalmadı. O en faal biçimde, geleneksel ve modern ilimleri mezcedecek olan Doğu Üniversitesi, Medresetü'z-Zehra projesinin peşine düştü.

Türkiye'yi iyi okuduğu, dini hassasiyeti ve ihtiyacı bildiği gibi, dünyadan da haberdardı. Batının teknoloji ile elde ettiği gücün ve İslam alemi ile açtığı mesafenin farkında idi. "Şimdiye kadar Müslümanlar dinlerine sarıldıkları derecede medeniyet noktasında mesafe katetmiş ve terak-

[1] Nursi, Tarihçe-i Hayat, 46.

ki etmiş; dinlerinde gevşeklik gösterdikleri her zaman da, gerilemiş ve mağlubiyete düçar olmuşlardır”[2] diyerek yaraya neşter vuruyordu.

Arka zeminde ilim, İslami heyecan ve fevkalade bir yaşantı grafiği vardı. 50 yaşlarında iken, yaşanan sıkıntılı dönemlerde ayağını kırıp, ahir ömrünü mağaralarda ibadetle geçirmeye niyetlendi. Bir defasında mağaraya girerken ayağı kayıp aşağıya düşerken, “Davam” demiş, iç dünyasından haber vermişti. O, İslam’ın güzelliklerinin bütün dünyaca bilinmesini canı gönülden arzu ediyordu. Birgün hiç alakası olmayan bir isyan yüzünden, evham ve zan ile alınmış, Batı Anadolu’ya sürülmüştü. Sanki ona gayb canibinden, “senin şahsınla meşgul olmana izin yok, bir vazifen var.” deniyordu. Dünyada ses getirecek yeni bir oluşum, Barla’da kıvılcım halinde beliriyor, Bediüzzaman, iman hakikatlarının neşri, Kur’an’ın mucizeliğinin beyanı adına istihdam olunuyordu. İlhamını doğrudan doğruya Kur’an’dan alarak iman hakikatlarını ispat eden risaleler yazmaya, “Müspet Hareket”i esas edinip, risalelerin “Manevi Kılıcı” ile bir “Manevi Cihad”a girişiyordu. Ona göre artık cihad, maddi olanından ziyade, ilmi ve manevi planda kendini gösterecekti. Gerçekten de “Azami ihlas, azami fedakarlık, azami sadakat, sebat, dikkat ve iktisad içinde giriştiği hizmet-i imaniye ve manevi cihad-ı diniye” ona ait cihad yorumu olarak kendini gösteriyordu. Bir başka ifadeyle, Risale-i Nur Külliyatı ile bu yorum, kemalini ve tam ifadesini bulmuştu.

Birinci bölümün ikinci kısmında ise fikir ve düşünce dünyasını Risale-i Nur’ların biçimlendirdiğini ifade eden M. Fethullah Gülen Hocaefendi’nin hayatı ve eserlerinde Müspet Hareketi yakalamaya ve anlamaya çalıştık. Bunu yaparken de kendisinin ve kendisini çok iyi tanıyanların

---

2 Nursi, Münazarat, 38; Sünühat, 36.

müsamahalarına sığınarak, okuyucuya az da olsa bir fikir verme niyetini besledik. Aslında bunların hepsi, Bediüzzaman gibi Hocaefendi'nin de fikri ve ameli aksiyonunu, tabiri diğerle cihad anlayışını, bütünüyle "Müspet Hareket"e göre örgülemiş olduğuna dair kanaatimizden kaynaklanmaktaydı. Zira her halükarda pozitif düşünce ve ruh halinde kalmayı salık veren Hocaefendi, dinin emirlerini kılı kırk yararcasına, ciddi bir titizlikle yerine getirmenin bir yiğitlik; zulme uğransa da zulmetmemeyi, ezilinse de kimseyi ezmemeyi, hep Müslüman karakterinin gereğini sergilemeyi de en büyük bir kahramanlık olarak görüyordu. Bunlara kıyasla savaş meydanlarında ölmenin küçük kalacağını ifade ediyor, çünkü sergilenen böyle bir cehdin, din için belki her gün defalarca ölüp dirilme ve dava için ayakta kalma azim ve gayretinden nebean ettiğini vurguluyordu.[3] Yine bu konudaki yönlendirmelerini yaparken: "Sükutumuz, üslubumuza emanet.. misliyle mukabele, bizim kitabımızda zalimce bir kaide.. dövene elsiz, sövene dilsiz davranma, vicdanlarımızla aramızdaki mukavelenin gereği.. ne yapalım, Allah, ısırmak için bir diş, parçalamak için de vahşi bir pençe vermemiş, elimizden bir şey gelmez ki...! Ayrıca, herkes kendi karakterinin gereğini sergiler, karakterimize rağmen farklı bir tavır takınmayı kendimize karşı saygısızlık saydık ve böyle bir saygısızlığı irtikap etmemek için, gürül gürül konuşacağımız bir yerde sadece yutkunmakla iktifa ettik."[4] diyerek aslında müspet hareketle ne kadar bütünleştiğini ve onu nasıl zirvede örneklendirdiğini dile getirmiş oluyordu. Dahilde ve hariçteki bütün olumsuzluklar, yanlışlık yaptırmamalı; üslup, hiçbir şeye kurban edilmemeli; duruş, bütün tahriklere rağmen değiştirilmemeli idi. Ancak böyle yapılırsa bir gün

---

3 Gülen, Kırık Testi 30/05/05.
4 Gülen, Işığın Göründüğü Ufuk, 216.

buzlar eriyecek, aradaki mesafeler kapanacaktı. Bunun içinde her şeye rağmen, çizginin altına düşülmeyecek, olumlu ve yapıcı olma hususunda direnilecek ve bütün çıldırtıcılıklara karşı da sabredilecekti...

Çalışmanın ikinci bölümünde ise "İslam'da Cihad ve Savaş" konularını ele almaya çalıştık. İlk kısımda "İslam'da Cihad"ı incelerken Kur'an ve hadislerde cihadı anlamaya gayret ettik. Onun çeşitleri, büyüğü ve küçüğü üzerinde durduk. Bu farkın nisbi olduğunu, aslında küçük cihadın da Allah katında fevkalade muteber olduğunu ifade ettik. Bir müminin kendi dini hayatını kusursuz yaşamaya çalışmasındaki azim ve gayretinin en güzel bir büyük cihad olduğuna dair inancımızı dile getirdik. Aslında bunları yaparken de her çeşidiyle cihadın, halis ve salih bir Müslümanın her an gündeminde olduğunu, Müslümanca yaşamanın temelinde cihadın bulunduğunu satırlara ve satır aralarına serpiştirmeye niyetlenmiştik.

Bu arada Kur'an'ın, savaş manasına kullandığı "kıtal" kelimesi ile "cihad" kelimesini birbirinden ayırdığına vurguda bulunduk. Cihadın sadece savaştan ibaret olduğu yönündeki kanaat, İslam'ın çok önemli bir yanını daraltmak olurdu. Bunun böyle olmadığını, savaşın, cihadın sadece bir küçük parçası olduğunu ısrarla söyledik. Cihadın, "Cenab-ı Hakk'la, kullarını buluşturmak, bu buluşmaya mani olan bütün engelleri ortadan kaldırmak" olduğunu, ayrıca; sağlam bir itikada sahip olma gayretinden; o itikadın pratikteki görüntüsü manasına gelen ibadetlerdeki istikamete; oradan da hayatın bütün karelerini İslami ışıltıyla aydınlatmaya varıncaya kadar her bir zaman dilimininde gösterilen gayretin; Allah Rızasına kilitli yapılan her türlü cehd ve uğraşın cihad olduğunu ifade edip onun kapsama

alanının genişliğine dikkatleri çektik. Bu yaklaşımı daha da belirginleştirebilmek için Saadet Asrı'ndan örnekler verdik.

İkinci kısımda ise 'İslam'da Savaş' hususunu başlığa taşıyıp farklı bakış açıları sunmaya çalıştık. Savaşın, insanların dinleri yüzünden baskı görmelerini önlemek; kaba kuvvet ya da bu anlama gelebilecek şiddete karşı insanları güvence altına almak; Müslümanların başına ayartıcı, saptırıcı ve yozlaştırıcı faktörlerin musallat edilmesine engel olmak gibi sebepler durumunda söz konusu olduğunu/olması gerektiğini vurguladık. Konuyu kaynaklarda araştırırken, İslam'ın müsaade ettiği savaşın çok sıkı şartlarla ve fevkalade kısıtlamalarla ancak yapılabileceğini gördük. Kişilerin kendi başlarına böyle bir iş yapmalarının mümkün olmadığını; bunun devlet bazında ele alınıp öylece karara bağlanması gereken bir nezakete sahip olduğunu ve böyle olsa bile en son başvurulması, mecburen ve şartlara uygunluk içerisinde yerine getirilmesi gerektiğini ifade ettik.

Çalışmada özetle maddi kılıcın kılıfına girdiği, iknanın da temsille ancak başarıya ulaşabileceği; buna mukabil sertliğin savaş zamanında söz konusu olmakla beraber onun da şartlarının olduğu; bunun dışında barış, adalet ve mülayemetin esas ve asıl olduğu mesajını vermeye çalıştık.

Bu küçük çalışma; çağa özel, büyükler tarafından belirlenmiş ve takip edilmiş "Müspet Hareket" ve "Manevi Cihad" hakkında kısıtlı da olsa bir fikir verme; dar bir açıdan da olsa İslam'ın savaşa bakışını ifadelendirip yararlı olma ve Allah Teala katında da makbul bir hayırlı amel olabilme beklentisi içerisindedir.

Mehmet Şeker
İstanbul 2005

Birinci Bölüm

MÜSPET HAREKET

I. BEDİÜZZAMANDA MÜSPET HAREKET

1. Bediüzzamanın, Problemleri Teşhisi ve Tedavi Yolları

Bediüzzaman, ilim ağırlıklı bir cihad modeli sunmuştu. O, ilmin elde edilmesi durumunda birçok problemin de çözüleceğine inanmaktaydı. Bu yüzden de sık sık onu nazara verdi: "Bundan böyle insanoğlu, bütün kuvvetini ilimden alacak, hüküm ve kuvvet, ilmin eline geçecektir."[5] diyordu.

O, İslam dünyasının Batı'dan geri kalmasının yanı sıra, Müslümanların içe dönük problemlerini ve çözüm yollarını: "Bizim düşmanımız cehalet, zaruret, ihtilaftır. Bu üç düşmana karşı sanat, marifet, ittifak silahıyla cihad edeceğiz."[6] şeklinde özetlemekteydi. Asıl ve gerçek düşmanın bizi bu kadar düşürüp yaratılış gayemizden uzaklaştıranın, neticesi dini bilmeme olan cehalet, neticesi kötü ahlak olan fakirlik ile neticesi garaz ve ikiyüzlülük olan ihtilaf olduğunu söylüyor ve biraraya gelip bu insafsız düşmanlara karşı hücuma geçilmesi gerektiğini ifade ediyordu.[7]

---

[5] Nursi, Sözler, 272.
[6] Nursi, Divan-ı Harb-i Örfi, 15.
[7] Nursi, Asar-ı Bediiye, 381.

a. Cehalet/İlim

Cehalet, bu üç büyük problemin birincisi, diğer problemlerin de kaynağıdır. Cehalet, bilmeme manasına gelir. Bununla beraber bir şeyi hakikatının tersine bilmek de cehalet sayılmakta; yapılması gerekli olan şey hususunda inat etmek de cehalet kabul edilmektedir. Bir müslümanın bile bile namaz kılmaması gibi.[8]

“Ahir zamanda hakimiyet ve kuvvet, ilmin eline geçeceğinden sadece kuvvete dayanan hükümetler çabucak ihtiyarlayacak, buna mukabil, ilme dayanan devletler ise hızırvari ebedi bir hayata mazhar olacaklardır. Bu sebeple devlet, muhakkak ilme yönelmelidir.”[9]

“Evet içtimai sıkıntılarımızın en birinci sebebi, milli sefaletlerimizin en önemli saiki cehalettir. Allah bilmeme, peygamber tanımama, dine karşı lakayt kalma, maddi-manevi tarihi dinamiklerimizi görmeme manasına gelen cehalet, hiç şüphesiz o gün-bugün başımızın en büyük belasıdır.. ve Bediüzzaman da ömrünü bu öldürücü mikropla savaşa vakfetmişti. Ona göre kitleler, ilimle, irfanla aydınlatılmadıkça, toplum sistemli düşünmeye alıştırılmadıkça ve yanlış, sapık düşünce akımlarının önü alınmadıkça, milletimiz için kurtuluş ümidi beslemek abestir. Evet, o cehalet yüzünden değil midir ki; kainat Kur’an’dan, Kur’an da kainattan koparıldı.. koparıldı ve biri, varlığın sırlarını bilmeyen, eşya ve hadiselere kapalı, bağnaz ruhların hayal zindanlarında yetim kaldı; diğeri de her şeyi maddede arayan ve manaya karşı bütün bütün kör, mük'ab cahillerin elinde bir kaos halini aldı. Yine bu cehalet sebebiyle değil midir ki; bu mübarek dünya, en münbit ovaları, en feyyaz obaları ve en bereketli ırmaklarına

---

[8] Ragıb, Müfredat, c-h-l mad.
[9] Nursi, Münazarat, 134.

rağmen, zaruret ve sefaletlerin pençesinde inim inim inlemekte ve eski kapıkullarına dilencilik etmekte."[10]

Cihad modelinin temelinde ilim olan Bediüzzaman, çözümü de ilimde görüyordu. "İstikbalde silah, kılınç yerine hakiki medeniyet ve maddi terakki ve hak ve hakkaniyetin manevi kılıçları düşmanları mağlup edip dağıtacak." demekteydi.[11] Artık, cihadın cephelerden ziyade, Kur'an'ın hikmeti ile fen ve sanatın dayanışması şeklinde yapılacağından, bir de herkesin kendi aleminde bir kumandan olup, kendi küçük aleminde büyük cihadla yükümlü olduklarından bahsetmekteydi.[12]

b. Zaruret/Şevk

İkinci büyük problem, zaruret de denilen fakirlik kıskacı olup Müslümanların maddi ve teknik yönden geri kalmasına sebebiyet vermiştir.

Hayat, bir faaliyet ve harekettir. Bütün faaliyet ve gayretin temelinde şevk yatar. Geçmişte, zamanın şartlarını yeterince göz önüne alamayan bir kısım yetersiz alim ve hocalar, bazı dini metinlerin zahirlerine bağlı kalarak insanları yanlış bir tevekkül anlayışına iterek çalışma şevkini kırmışlardır.[13] Halbuki çalışma şevk ve arzusu, kişinin himmeti yani milletini düşünme duygusuyla çok yakından alakalıdır. "Kimin himmeti milleti ise o tek başına bir millettir."[14] Devletini ve milletini düşünen ve seven insanlar ancak devletini ve milletini ihya edebilirler. İşte, Müslümanlarda uyandırılması gereken duygu ve his budur.

10 Gülen, Ruhumuzun Heykelini Dikerken, 83.
11 Nursi, Hutbe-i Şamiye, 35.
12 Nursi, Münazarat, 68.
13 Nursi, Münazarat, 78.
14 Nursi, Hutbe-i Şamiye, 56.

"Çalışma kanunu", Cenab-ı Hakk'ın kainata koymuş olduğu kurallardan birisidir. Bu kurala uyup uymamanın karşılığı bu dünyada peşin olarak verilir. "Çalışmanın mükafatı servet, ataletin (tembelliğin) cezası sefalettir."[15]

c. İhtilaf/İttifak

İhtilaf; keşmekeşlik, zıtlaşma, düşmanlık yapma gibi manalara gelir. Bunun zıddı ittifaktır. İttifakta kuvvet ve hayat; uhuvvette saadet vardır. Hiçbir gücün ittifaka karşı durması mümkün değildir.

Müslümanlar arasında kopan dini bağların özünde iman zaafı vardır. Bir başka ifadeyle imanda zaafiyet ihtilafı doğurmuştur. Halbuki, ittifak heva ve heveste değil, Hak'da ve Hüda'dadır.

Müminler arasında birliği gerektiren bağlar, Uhud Dağı büyüklüğünde ve Kâbe kudsiyetindedir. İhtilaf ve ayrılığa götüren sebepler ise çakıl taşları kadar küçüktür. Dini değerleri düşünmeden mümine küsüp darılmak, çakıl taşlarını Uhud Dağından daha büyük, Kâbe'den daha değerli tutmak gibi olur.[16]

İslam âlemindeki ayrılığın önüne geçebilmek için ittifakla herkesin kabul ettiği Allah, Hz. Peygamber ve Kur'an gibi yüce maksatlara yönelmek, detaylarda boğulmamak şarttır.[17]

İmanda şuura erme, insanlar arasında eşitliği sağlama, ihtilaf edilen hususlarda sevad-ı azam denilen ekseriyetin genel yaklaşımına uyma gibi hususlar, ihtilafı ortadan kaldırma veya en azından yüzdesini düşürme açısından önemli hususlardır.[18]

---

15 Nursi, Sözler, 726.
16 Nursi, Mektubat, 287.
17 Nursi, Tuluat, 84.
18 Nursi, Hutbe-i Şamiye, 124.

Muhabbet ön plana çıkarılıp, düşmanlığa düşmanlık edilmelidir. “Muhabbet fedailerinin husumete vakti yoktur.”[19]

Bediüzzaman, ısrarla bu üç düşmana dikkatleri çekmiştir. Batı’nın teknoloji ile bizi manevi baskı altına aldığını, bizim de fen ve sanat silahıyla İla-yı Kelimetullah’ın en müthiş bu üç düşmanına karşı cihad etmemiz gerektiğini her yeri geldiğinde açıkça ifade etmiştir.

Bu problemlerin, bizi yapmamız gereken en mukaddes vazifeden, Allah’ın Yüce adının herkes tarafından bilinmesi vazifesinden alıkoyduğunu söylemekteydi. Onun bu düşmanlarla yaka paça olma niyeti, Allah rızası yörüngeli, O’nu duyurma gayeli idi. Bediüzzaman, bunlarla uğraşmaktan, asıl yapmamız gereken vazifeyi yapamadığımızdan yakınıyordu.

Batı’nın medeniyette yüksek bir seviyeyi yakaladıklarını kabul eden Bediüzzaman, bir başka açıdan da onlara karşı cihadın maddi silahla değil, ikna yolu ile olacağına inanmaktaydı. O, maddi terakki için çalışmanın dini bir vecibe olduğunu söylerken, Avrupa’nın güzel yanlarını almada bir mahzur olmadığını da ifade etmekteydi.[20] Geleceğin en güçlü silahının belağat ve cezalet olduğunu hususuna da değiniyordu.[21] Ona göre artık ferdi cesaret dönemi geçmiş, bunun yerini bilimsel cesaret almıştı.[22] Ve yeni nesillere: “Kılınçlarınızı fen ve sanat ve tesanüd-ü hikmet-i Kur’aniye cevherinden yapmalısınız!”[23] tavsiyesinde bulunmaktaydı. Bütün bilimlerin kendi dilleriyle Allah’tan bahsettiklerini, bu yüzden de çocukların mutlaka okullara gönderilmesini tavsiye etmekteydi.[24]

---

19 Nursi, Divan-ı Harb-i Örfi, 57.
20 Nursi, Asar-ı Bediiye, 350.
21 Nursi, Sözler, 264.
22 Nursi, Divan-ı Harb-i Örfi, 28
23 Nursi, Divan-ı Harb-i Örfi, 54.
24 Şahiner, Son Şahitler, 372.

Verilen örneklerde görüleceği üzere Bediüzzaman, problemleri teşhiş edip bırakmıyor, tedavi yollarını da gösteriyordu. O, cehaletin önüne ilmi çıkardığı gibi, fikri ayrılığın karşısına da uhuvveti çıkarmış, birliktelikte hayat olduğunu ifade etmişti.[25] Müslümanlar arasındaki ihtilafların, iman zaafı, bencillik, en doğruyu (ehakk) aramak gibi bir kısım eksikliklerden ve yanlış davranışlardan ileri geldiğini belirtmişti. Ona göre, Müslümanları geri bırakan altı hastalıktan birisi de "ehl-i imanı birbirine bağlayan nurani rabıtalar"dan habersiz olmaktı.[26] Öyleyse bu imani, dini bağları ortaya çıkarıp harekete geçirmek gerekmekteydi. Vahdetin temin edilmesinde, korku ve baskının hiçbir fayda sağlamayacağını, bilakis aradaki nifak ve tefrikayı daha da artırmaktan başka bir işe yaramayacağını söylemekteydi.[27]

Bir de ihtilaftan kurtulabilmek için tartışma konusu olmayan yüksek maksatlara nazar edilmeliydi. Bizim Allah'ımız, Peygamberimiz, Kur'an'ımız bir iken teferruat veya yorum farklılıkları vahdeti bozmamalı idi. Allah sevgisi düstur tutulsa, hakikat aşkı davranışlarımıza hükmetse, yaşanılan fikir ve düşünce farklılıkları doğru bir mecraya kanalize edilebilirdi.[28]

d. Enaniyet/İhlas

Bediüzzaman, ihlaslı ve hakperest olmanın da problemleri ortadan kaldırmada çok tesirli olacağına inandı. Uhuvvet ile ihlası hemen her zaman beraber zikretti. O, kardeşlik tam tutturulamadığında, kâmil ihlasa da ulaşılamayacağını hep söyledi.[29] Nur mesleğinin esasının, tam ihlas ve enaniyeti

---

[25] Nursi, Asar-ı Bediiye, 356.
[26] Nursi, Hutbe-i Şamiye, 20.
[27] Nursi, Divan-ı Harb-i Örfi, 52.
[28] Nursi, Sunuhat, Tuluat, İşarat, 83.
[29] Nursi, Lemalar, 222.

terketme olduğunu, ancak samimiyet, ihlas ve uhuvvetle bu yolda yürünülebileceğini anlattı.[30]

Kardeşlik, muhabbet ve insaf düsturları üzerinde durdu. İttifak etmenin, tevfik-i İlahiye bir davetiye çıkarma manasına geldiğini, hakkaniyet ve hakperestliği korumanın önemini, hakkı batılın savletinden kurtarmak için, nefsini, enaniyetini, izzetini, hissiyatını terk etmekle ihlasın kazanılabileceğini ifade etti.[31]

Terakki edilmesi gerekli hususları sayarken fevkalade sadakat ve sebat, ileri derecede irtibat ve ihlası saydı.[32] Müspete yönlendirmeyi böyle yaparken, "Bize eza ve cefa edenlere karşı hiçbir talebemin kalbinde zerre kadar intikam emeli beslememesini ve onlara mukabil Risale-i Nur'a sadakat ve sebatla çalışmalarını tavsiye ederim."[33] diyerek hem olumsuz açılımlara giden yolları kapattı hem de sebat dersi verdi.

"Madem mesleğimiz azami ihlastır, değil benlik enaniyet, dünya saltanatı da verilse, baki bir iman meselesini o saltanata tercih etmek azami ihlasın iktizasıdır."[34] diyerek sık sık en çok değer atfettiği hususa göndermelerde bulundu.

Hakkın gereğinin ittifak; faziletin yardımlaşma; yardımlaşmanın, birbirinin imdadına yetişmek; dinin gereğinin kardeşlik[35] olduğunu ifade ederek hep manevi bağların kuvvetlendirilmesine vurgu yaptı.

e. Yeis/Ümit

Bediüzzaman, 1911 yılında Şam alimleri tarafından Şam'a davet edilmiş, 35 yaşında iken yüz kadar ilim ehli zevatın

30 Nursi, Şualar, 302; Emirdağ Lahikası, 1/166.
31 Nursi, Lemalar, 151.
32 Nursi, Kastamonu Lahikası, 89.
33 Nursi, Emirdağ Lahikası, 2/81.
34 Nursi, Emirdağ Lahikası, 2/246.
35 Nursi, Sözler, 408.

da bulunduğu onbin kadar Müslümana, Emevi camiinde Arapça bir hutbe irad etmişti. Bu hutbesinde Müslümanların problemlerine temas etmiş, çok beğenilen hutbe, bir hafta içerisinde iki defa da basılmıştı.

İşte bu hutbesinde Bediüzzaman, Batının maddi açıdan terakki edip yükselirken, Müslümanların çeşit çeşit hastalıklara maruz kaldığını, bu durumun da onları orta çağa hapsedip, ilerlemelerine engel olduğunu ifade etmişti.

Ona göre; ümitsizlik manasına gelen yeis, Müslümanların içerisinde hayat bulup dirilmiş; sıdk ve doğruluk, siyasi ve toplumsal hayatta ölmüştür. Buna mukabil düşmanlık sevilir hale gelmiş; müminler, birbirlerini bağlayan nurani bağları unutmuştur. İstibdat, bulaşıcı hastalık gibi ortalığı sarmış ve Müslümanlar, başkalarından ziyade kendilerini düşünür olmuşlardır.

Maalesef ümitsizlik, Müslümanların maneviyatını kırmış, onları esir haline getirmiştir. Tembellik ve gevşeklik bir bahane gibi kullanılmış, neme lazımcılık belirmiş, Müslümanlar İslam'a hizmet etme gibi hakiki vazifelerinden uzaklaşmışlardır.

Halbuki Kur'an: "Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesip me'yus olmayınız."[36] ümit bahşeden ayetiyle müminin ümitsizlikten uzak olması gerektiğini açıkça ifade eder. Yeis, mükemmelliğe sıçramaya mani dehşetli bir hastalık olup İslam'ın izzetine bütün bütün zıttır.

İslamiyet, hem maddi-manevi terakkiye açıktır ve hem de onu desteklemektedir. Müslümanlar, şimdiye kadar İslam'a sahip çıktıkları nispette medeniyette ilerlemişler, terakkiye mazhar olmuşlardır. İslam'ı yaşamada zaaf gös-

[36] Zümer, 39/53..

terdiklerinde ise düşüşe geçmişler, bela ve mağlubiyetlere maruz kalmışlardır. Tarih buna şahittir.[37]

f. Yalan/Sıdk

Sıdk ve doğruluk, toplum hayatının esası, İslam'a ait ulvi özelliklerin en önde gelenlerindendir. Kaybettiğimiz bu seciyeyi de içimizde ihya edip manevi hastalıklarımızın tedavisi gerekmektedir.

Ayrıca uzaklaşılan, unutulan sevgi, tekrar hatırlanmalı ve sevilmelidir. Muhabbete en layık şey yine muhabbettir. Toplum hayatını bitiren husumet ve düşmanlık, her şeyden ziyade nefrete müstehak ve zararlı bir sıfattır.

Bediüzzamana göre milliyetçiliğin ruhu ve esası İslamiyettir. Bu itibarla hangi ırktan ve milletten olursa olsun Müslümanlar, bir aşiretin mensupları gibidirler. Öyle bir kardeşlik ile birbirleriyle alakadar ve nurani atkılar ile birbirlerine bağlıdırlar.

Bir insanın kıymeti, himmeti nispetindedir. Kimin himmeti milleti ise, o tek başına küçük bir millettir. Bu doğrularla hareket eden milletler, terakki edip yükselmişler. Buna mukabil, kendi malları olan bu hakikatten uzaklaşan Müslümanlar, perişaniyete maruz kalmışlardır.

İslam'ın öngördüğü sosyal yapı, çok çarkı olan bir fabrika gibidir. Çarklardan birisindeki gerilik sistemi bozar, fabrikayı atalete uğratır. Onun için, Müslümanlar ittifak etmeli, şahsi kusurları görmezlikten gelmelidirler.

Bediüzzaman, İ'la-yı Kelimetullahın yani Allah'ın yüce adını her tarafa duyurmanın, O'nun yüce adı ile gönülleri diriltmenin, hakiki medeniyete girmekle mümkün olabileceğine; istikbalde, silah, kılıç yerine, hakiki medeniyet, maddi terakki ve hak ve hakkaniyetin manevi

37 Nursi, Hutbe-i Şamiye.

kılıçlarının, düşmanları mağlup edip dağıtacağına çok iyi inanmıştır.[38]

2. Müspet Hareketin Açılımı

a. Hudeybiye Antlaşması ile Müspet Hareket İlişkisi

Rahmet Peygamberi sallallahu aleyhi ve sellem'in hayatına müsahama ve mülayemet hakim idi. Cenab-ı Hakk O'na "Onlara karşı müsamahalı ol, ve selam de..."[39] demişti. O da hep bu emre uydu, hep hoşgörü solukladı. Etrafındaki hemen herkes bu yumuşaklıktan nasibini almıştı. Kendisine nasihatta bulunmasını isteyene defalarca "kızma"[40] dedi. Bir zat gelip mescide bevledince, Ashab Efendilerimiz rahatsız olmuşlar, Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem onları teskin etmiş: "Üzerine bir kova su dökün." dedikten sonra: "Siz, güçlük çıkarmak için değil, kolaylaştırıcı olmak için gönderildiniz."[41] diyerek misyonunun özüne dikkatleri çekmişti. Aişe validemize iftirada bulunan münafıkların elebaşısını bile affetmiş, hicret esnasında hamile kızı Zeyneb'i iterek çocuğunu düşürmesine sebeb olan kişiyi de bağışlamıştı.[42] Zaten O sallallahu aleyhi ve sellem: "Müjdeleyin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın."[43] mesajlarını vermek suretiyle İslam'ın ruhunu her zaman dile getiriyordu.

Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem, Medine'ye hicret ettiğinde Müslümanlar, Arap müşrikler ve Yahudiler olmak üzere üç farklı grupla karşılaştı. Kendisi, Medine'nin en güçlü kabileleri olan Evs ve Hazreç tarafından davet

---

38 Nursi, Hutbe-i Şamiye.
39 Zuhruf, 43/89.
40 Buhari, Edeb, 76; Tirmizi, Birr, 73; Muvatta, Hüsnü'l-Huluk, 11.
41 Buhari, Vudu, 85; Edeb, 80; Ebu Davud, Taharet, 136; Tirmizi, Taharet, 112.
42 Kahdehlevi, Hayatü's- Sahabe, 1/370.
43 Buhari, İlim, 11; Cihad, 164; Müslim, Cihad, 5; Ebu Davud, Edeb, 17.

edilmişti. Medine'de hakim konumunda idi. Böyle olmasına rağmen O, hiç kimseye baskı uygulamadı. Herkesi kendi konumu ve kimliği ile kabul etti. Kendine muhatap almadığı herhangi bir grup veya kişi olmadı. O'na ulaşmak isteyenler rahatça ulaştılar. Hatta belki çoğu zaman O, muhtemel yanlış anlamaların önüne geçebilmek, kendinde olan güzelliği gösterebilmek için insanlara ulaşma yollarını aradı.

Çevre ülkelerden de haberdardı. Mekke'de sıkıntılar artmaya başlayınca, Müslümanları kafileler halinde Habeşistan'a gönderdi. Habeş Necaşi'si Ashame'nin dindar bir Hıristiyan olduğunu biliyordu. Ashame, misafirlerine iyi davrandı. Bilahare Müslümanlığı kabul etti. Vefatında da Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem onun gıyabi cenaze namazını kıldı.[44]

Necran bölgesinden Hıristiyanlar gelmiş, Allah Rasulü onları mescidde kabul etmişti. Kendilerine göre ibadet vakitleri geldiğinde mescidden çıkıp, dışarıda ibadet edip gelmek istediler. Efendimiz, mescidin de bir mabet olduğunu, isterlerse burada da ibadetlerini eda edebileceklerini söyledi. Bunun üzerine onlar da, Mescid-i Nebevi'de ayinlerini yerine getirdiler.[45]

Hasılı, Saadet Asrındaki ruh ve mana, bütünüyle yapıcı ve hakikata taşıyıcı mahiyette idi. Bediüzzaman Hazretlerinin seslendirdiği "Müspet Hareket" kavramı da, Saadet Asrının ruhundan süzülen, Efendimizin sallallahu aleyhi ve sellem tebliğindeki o engin ufuk ve müsamahasından özümsenen bir hakikatler manzumesi olarak kendini gösterdi. Bunun en bariz göstergelerinden birisi de "Hudeybiye Antlaşması" olduğu için bu husus üzerinde durmak istiyoruz.

---

44 İbn İshak, Sire, 1/280.
45 İbn Hişam, Sire, 2/196.

Peygamberimiz rüyasında kendisini Kabe'yi tavaf esnasında, saçlarını tıraş ederken görmüştü. Ashabına bu rüyasını anlatmış, Kabe'yi ziyaret müjdesini vermişti. Ashab 1400 kişilik bir grup halinde Umre yapmak niyetiyle yanlarına 70 kadar kurbanlık deve de alıp yola koyulmuşlardı. Müşrikler, Müslümanların Mekke'ye doğru yola çıktıklarını haber alınca onları şehre sokmama kararı aldılar. Bununla da yetinmeyip Halid b. Velid komutasında 200 kişilik bir süvari birliğini de yola çıkardılar. Efendimiz gelişmeleri duyunca güzergah değiştirdi. Çarpışma düşünceleri olmadığı için yanlarına silahlarını almamışlardı. Belirlenen yeni güzergahtan Mekke'ye doğru gidilirken Efendimizin devesi Kasva aniden çöküverdi. Onun böyle bir âdeti hiç yoktu. Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem: "Zamanında fili hareket ettirmeyen Kuvvet, şimdi de Kasvayı hareket ettirmiyor." dedi. Allah Rasulü'nün sevkiyle ayağa kalkan deve, Mekke'ye doğru değil de Hudeybiye tarafına dönünce Müslümanlar da o tarafa yöneldi ve nihayet orada konakladılar. Efendimiz Mekke'ye elçiler vasıtasıyla, "Bizimle Kabe'nin arasına girmesinler, biz sadece Beytullah'ı ziyaret etmeyi ve umre yapmayı istiyoruz, gelin uzlaşalım." mesajları gönderiyordu. Önceki elçilerin gidişi fayda vermeyince bu defa da Mekke'ye, orada itibarı çok olan Hz. Osman'ı gönderdi. Fakat onun çabaları da bir sonuç vermedi. Müşrikler bunu bir zillet kabul ediyor, aleme rezil olmamak için ne pahasına olursa olsun Müslümanlara Mekke'ye giriş izni vermiyorlardı. Hz. Osman'a istediği gibi Kabe'yi ziyaret ve tavaf edebileceğini söylediler. Onun, "Efendimiz Kabe'yi ziyaret etmedikçe ben de orayı ziyaret etmem." demesine müşrikler fena halde bozuldu. Bu yüzden de Hz. Osman'ı birkaç gün göndermeyip göz hapsinde tuttular. Bu, Hudeybiye'ye Hz. Osman'ın şehid edildiği şeklinde yansıdı. Bu habere göre de artık

Kureyşin üzerine yürümekten başka çare kalmamıştı. Zahire göre Mekkeliler hem sulh teklifine yanaşmıyor, hem de elçiyi öldürüyordu. Efendimiz ashabını topladı. Allah ve Rasulü uğrunda ölünceye kadar çarpışacaklarına dair onlardan biat aldı. "Rıdvan Biatı" adıyla meşhur olan bu hâdise semure ağacının altında gerçekleşmişti. Sadakat imtihanını başarıyla geçen sahabe, "Sana biat edenler, gerçekte Allah'a biat etmektedir. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, kendi aleyhine bozmuş olur ve kim Allah'a verdigi sözü tutarsa Allah ona büyük bir mükafat verecektir." ve "Andolsun ki Allah, ağacın altında sana biat ettikleri vakit o müminlerden razı olmuştur."[46] beyanlarıyla taltif edildi.

Bu biat haberini duyan Mekkeliler, korkuya kapıldılar. Efendimizin kararlılığı onları hayli korkutmuştu. Hemen Hz. Osman'ı serbest bırakıp Amr b. Süheyl'i anlaşma yapmak üzere Hudeybiye'ye gönderdiler. Barışın sağlanabilmesi için görüşmeler başladı. Fakat Mekkeli heyet zorluk çıkartıyordu. Örneğin, anlaşma şartları yazılırken başına "Bismillahirrahm anirrahim"in yazılmasını kabul etmediler. Mekkeliler, Allah (c.c.)'a inanıyor, fakat O'na putları eş tutuyorlardı. Önceden aşina oldukları "Bismike Allahümme" ifadesini tercih ettiler. Efendimiz kabul etti. "Allah Rasulü Muhammed ile Süheyl bin Amr'ın anlaşması" ifadesindeki "Allah Rasulü" ifadesine de itiraz ettiler. "Senin Allah Rasulü olduğuna inansak, zaten aynı safta olurduk." kabilinden sözler sarfettiler. Efendimiz, "Abdullah oğlu Muhammed" olarak yazılma teklifini de kabul etti. Katiplik yapan Hz. Ali, bağlılığının göstergesi olarak bu ifadeyi silemeyeceğini arzedince Efendimiz, "Öyleyse

---

[46] Feth, 48/10, 18.

göster ben sileyim." dedi ve sildi. Allah Rasulü, barışa giden yoldaki manileri işte böyle ortadan kaldırıyor, sulhe ciddi taraftar olduğunu ortaya koyuyordu.

Uzun görüşmelerden sonra neticeye varıldı. Buna göre:

1- Müslümanlarla müşrikler 10 yıl süreyle savaşmayacaklar, birbirlerine saldırmayacaklardı.

2- Müslümanlar bu sene Kabe'yi ziyaret etmeden geri dönecekler, ancak gelecek yıl umre yapabileceklerdi. O zaman diliminde Mekkeliler şehri boşaltacaklar, Müslümanlar da umreye silahlı gelmeyeceklerdi.

3- Mekke'den birisi Müslüman olarak Medine'ye sığınırsa iade edilecek, fakat Medine'den, Mekke'ye sığınanlar iade edilmeyecekti.

4- Arap kabileleri, istedikleri tarafla anlaşabileceklerdi.

Dış görünümüne ve ilk algılamalara göre, şartlar Müslümanların aleyhine idi. Ashab-ı Kiram, büyük hayal kırıklığı yaşıyor, şartları bir aşağılanma kabul ediyordu. "Sen Allah'ın Rasulü değil misin? Davamız hak değil mi? Bu zilleti niye kabul ediyoruz." diyen Hz. Ömer'in sözleri, Müslümanların genel üzüntülerinden doğan tepkinin dile getirilişinden başka bir şey değildi. Fakat şüphesiz Efendimiz, neyin hayırlı veya şer, neyin izzet veya zillet olduğunu en iyi bilendi.

Allah Rasulü'nün, kurbanlarını kesip başlarını tıraş etmeleri ricası hüsnü kabul görmedi. Ümmü Seleme validemizin tavsiyesi üzerine kendi kurbanını kesti ve tıraş oldu. Bunun üzerine bütün Müslümanlar yarışırcasına kurbanlarını kesip tıraş oldular.

Hudeybiye'de on dokuz gün kalındıktan sonra Medine'ye doğru yola çıkıldı. Yolda, "Biz sana apaçık bir fetih verdik. Bununla Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlayacak ve sana olan nimetini tamamlayacak ve seni

doğru bir yola iletecek. Allah sana şanlı bir zafer verecek."[47] ayetleriyle başlayan Fetih Suresi nazil oldu.[48]

Hudeybiye antlaşması birçok hayrı da beraberinde getirmişti. Onun getirilerinden bazıları şunlardır:

1- O güne kadar Kureyş kabilesi herkese tepeden bakıyordu. Beytullahı kimseye kaptırmıyor, onu ziyaret etmek isteyenlerden "bac" denilen bir meblağ alıyordu. Kureyş, Efendimizle anlaşırken böyle bir şart ileri sürmeyi unutmuştu. Müslümanlar bir sene sonra Kabe'yi herhangi bir meblağ ödemeden ziyaret edince diğer insanlarda bir uyanma oldu. Kureyş, hakimiyetini kaybetmeye başlamıştı.

2- İslam resmen tanınmış oldu. Mekke müşrikleri, varlığını bir türlü kabul edip içlerine sindiremedikleri Müslümanlarla anlaşma yapmak zorunda kalmış, mecburen de olsa İslam'ı tanımış oldular. Bunun diğer kabile ve devletlere de müspet yansıması oldu.

3- Ve en önemlisi de; en tehlikeli düşmanla 10 yıllığına anlaşılmıştı. Böylelikle Bedir'de kınından sıyrılan maddi kılıç, tekrar kınına sokulmuş, Kur'an-ı Kerim'in parlak manevi kılıcı ile kalbler ve akıllar fethe başlanmış oldu. Sulhun müspet neticeleri hemen alınmaya başlandı. Artık Müslümanlarla müşrikler serbestçe görüşüyorlardı. Ashabın yaşayışlarıyla gösterdikleri İslam'ın güzellikleri onları cezbetmeye, kavim ve kabilelerin inat ve taassubları kırılmaya başladı. Kur'an, artık manevi hükmünü zirvede icra ediyordu. Tebliğ ve irşad faaliyetlerinde büyük bir patlama yaşandı. Büyük ve apaçık bir fetih gerçekleşti. Bu dönem Müslümanları arasında Halid bin Velid, Amr bin As, Osman bin Talha gibi Mekke'nin ileri gelenleri de vardı. Bu sulh ile Mekke'nin fethi arasındaki iki sene zarfında Müslüman

---

47 Fetih, 48/1, 2.
48 İbn Sad, a.g.e. 2/95-105.

olanların sayısı, o vakte kadarki Müslüman olanların sayısını geçti. Zira maksat, insanların cehenneme atılıp azapla tanıştırılmaları değil, gönüllerin fetholunması, Allah'ın duyurulması idi. Bunun için de ne yapılması gerekiyorsa işte o yapılmalıydı ve yapılıyordu. Cihad bu idi.

Efendimiz, Mekke'nin fethinde, kendisine her türlü kötülüğü yapan insanları affetmiş, etrafına merhamet ve hoşgörü saçmıştı. Kim bilir belki de Hudeybiye anlaşması ile elde edilen barış sürecinde, insanlar kendilerini dinlemiş, ve İslam'ı kabul etmeye hazır hale gelmişlerdi.

Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem yaptığı her icraatında başarılı oluyor, ağır meselelerin altından kolaylıkla kalkıyordu. İçine girdiği her işin üstesinden gelebiliyor, hezimetten zaferler çıkarıyordu. Bütün bunlarla da arkasında Sonsuz Kudret Sahibi olduğunu gösteriyor, Sonsuz Kudret Sahibi de, Efendimizin hakkaniyetini teyit ediyordu.[49]

Bediüzzaman da, fikir ve düşüncelerini insanlara anlatabilmek, insanların da işittikleri hakikatları kendi hür iradeleri ile dinleyip, sağlıklı kararlar verebilmeleri için zeminin müsait olmasına çok dikkat etmişti. Anarşi ve terörün olduğu bir yerde, insanların sağlıklı düşünemeyecekleri açıktı. En kötü yönetim, yönetimsizlikten yeğdi. Manevi cihadın tam olabilmesi, şartların uygunluğu ile doğru orantılı idi. Bu yüzden de o, her türlü zorluğa, bütün tahrik ve olumsuzluklara rağmen sesini çıkarmadı, sabretti, sabır tavsiyesinde bulundu. Tansiyonu artıracak her türlü söz ve davranıştan uzak durdu, etrafını da uzakta tuttu. Zorla güzellik olmayacağını biliyordu. Hakkın hatırı âli olduğu için bütün bunlara katlanmak gerekliydi. O: "Medenilere galebe ikna iledir" diyerek çağa ait bir usûl telkin ediyordu. Kaba kuvvetle insanların gönlü fethedilemezdi. En uygun

---

49 Gülen, Sonsuz Nur, 1/459.

metot, en müsait zeminlerde inkişaf ederdi. Ancak, böylelikle Peygamberane bir hizmet ortaya konabilirdi. Allah'ın izniyle öyle de oldu. Milyonlarca insan, Nur Risalelerini tanıdı ve imanlarını kurtardı. İnşaallah açılan bu bereketli çığır sayesinde bu hep böyle olacak, kıyamete kadar insanlar imanlarını kurtarmaya devam edecekler.

b. Risale-i Nur Mesleğinin Müspet Metodu

Bediüzzaman, olumsuz, yıkıcı, yapıldığında herhangi bir faydası olmayan, belki zararı netice verecek olan söz ve/veya davranışlardan her zaman uzak durdu. O, "vahim neticeler görmemenin yegane çareleri" arasında ilk olarak "Müspet Hareket"i zikretti. Bir hizmet metodu olarak onu benimsedi. Bu kaidesini delecek bütün olumsuzluklara kapalı kaldı ve her yeri geldiğinde dikkatleri ona çekti.

İman ve Kur'an hizmetinde vazifeler vardı. Bunlardan bazıları kullara, bazıları da Allah'a aitti. O, "Bizim vazifemiz müspet hareket etmektir. Menfi hareket değildir. Rıza-yı İlahi'ye göre sırf hizmet-i imaniyeyi yapmaktır" sözleriyle Nur hizmeti içerisinde bulunanların görevlerini söyledi. Neticenin Allah'a ait olduğunu ifade sadedinde "Vazife-i İlahiye'ye karışmama"yı nazarlara sundu. Manevi cihadın en büyük şartlarından biri de neticeyi Allah'tan beklemek ve ne olursa olsun buna razı olmaktı. O bir de: "Bizler asayişi muhafazayı netice veren müspet iman hizmeti içinde herbir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz."[50] diyordu.

"Ben imanın cereyanındayım, karşımda imansızlık cereyanı var, başka cereyanlarla alakam yok."[51] diyen Bediüzzaman, düşman üretmenin fayda getirmeyeceğinin farkındaydı. Cepheyi büyütmenin bir anlamı yoktu. O,

---

50 Nursi, Emirdağ Lahikası, 2/241.
51 Nursi, Mektubat, 66.

muhabbet, şefkat dedi, milletinin iman selameti için çalıştı. Büyük imansızlık cereyanı karşısında bir de başka şeylerle uğraşmak, hem vakit kaybı hem de himmeti dağıtmak olurdu. Müsait zeminde hizmetin daha kolay yapılacağı muhakkaktı. Karanlığa sövmektense, bir mum yakmak her zaman için yeğdi. O da hep bu şuur ile hareket etti. Böyle bir bakış açısı ve hizmet metodu geliştirmiş olmasına rağmen, yine de sıkıntıların kendilerini üzeceğini biliyordu. Bu yüzden de sabır ve şükür tavsiyesini aksatmadan tekrarladı.

O, Allah'ın lütfuyla bir çığır açtı. İlim ve irfan ağırlıklı, muhabbet ve şefkat merkezli, akla hitap eden ikna yörüngeli bir çığır. Sıdk, İhlas, Sadakat, Sebat ve Yardımlaşma, bu yolun temel taşlarıydı. O, talebelerinden, başka yol ve metotları tenkit etmeden kendi meslek ve meşreblerinin muhabbetiyle dopdolu olmalarını talep etti. Başkalarına ait problem ve yanlışlıklarla meşgul olmaktansa, iman ve Kur'an hizmetine kilitlenmelerini istedi. "Risale-i Nur mesleği, nezihane, nâzikane, kavl-i leyyindir."[52] dedi ve hep hareketin ritmini vurguladı. İmansızlığın en büyük düşman olduğuna inandı.[53] Emniyet ve asayişi muhafaza etmeğe çalıştı, bunun için de Nur dersleriyle herkesin kalbine bir yasakçı bırakmaya gayret etti.

Talebelerine sıkıntı ve zulüm karşısında sabır ve müsamaha tavsiye eden Bediüzzaman, en yüksek bir feragati de kendisi gösterdi: "... Bu otuz senedir müspet hareket etmek, menfi hareket etmemek... için, bana karşı yapılan muamelelere sabırla, rıza ile mukabele ettim..."[54] diyerek, en başta da kendisinin bu kurala uyduğunu belirtti.

52 Nursi, Lemalar, 176.
53 Nursi, Emirdağ Lahikası, 2/242.
54 Nursi, Emirdağ Lahikası, 2/213.

Her zaman sabır, tahammül ve şefkat telkininde bulundu. Konuyla alakalı Zübeyir Gündüzalp ağabeyin şu ifadeleri çok manidardır: "Eğer üstadımız, talebelerine musibet zamanında sabır, tahammül ve itidal telkin etmemiş olsaydı, ona hürmetkar binlerce talebe, Afyon tepelerine kuracakları çadırlar içerisinde mahkemenin beraet kararını bekleyeceklerdi... Biz, iman ve İslamiyet hizmeti uğrunda zalimlerin zulmüne maruz kaldığımız vakit, hapishane köşelerinde veya darağaçlarında ölmeyi, istirahat döşeğindeki ölmelere tercih ederiz. Görünüşü hürriyet, hakikati istibdad-ı mutlak olan bir esaret içinde yaşamaktansa, hizmet-i Kur'aniyemizden dolayı zulmen atıldığımız hapishanede şehid olmayı büyük bir lütfu ilahi biliriz."[55]

Bediüzzaman devamlı; şayet sizi yanlış anlayarak yahut büsbütün anlamayarak, ihlas ile yaptığınız bu iman hizmetine mukabil sizlere sıkıntı verirlerse sakın menfi hareketlere tevessül etmeyin; sıkıntıları sabırla ve şükürle karşılayın, derdi.

Etrafına bunları söylerken, kendisi: "Benim ve Risale-i Nur mesleğinin esası ve otuz seneden beri bir düstur-u hayatım olan şefkat itibarıyla, bir masuma zarar gelmemesi için, bana zulmeden canilere, değil ilişmek, belki beddua ile de mukabele edemiyorum. Hatta en şiddetli bir garazla bana zulmeden bazı fasık, belki dinsiz zalimlere hiddet ettiğim halde, değil maddi, belki beddua ile de mukabeleden beni o şefkat men ediyor. Çünkü o zalim gaddarın, ya peder ve validesi gibi ihtiyar biçarelere veya evladı gibi masumlara maddi zarar gelmemesi için, o dört beş masumların hatırına binaen o zalim gaddara ilişmiyorum. Bazen da hakkımı helal ediyorum."[56] deme özverisini gösterdi.

---

[55] Gülen, Kırık Testi, 27.09.04.
[56] Nursi, Şualar, 372.

Değil dünya hayatını, lüzum olsa ahiretini de İslam milleti hesabına feda edebileceğini[57] ifade eden Bediüzzaman, Risale-i Nur mesleğinin, Müslümanlara ve hatta Hıristiyanlara karşı bile müspet hareketi salık verdiğini; bunun, onlar mütecaviz veya düşmanca davrandıklarında bile böyle olduğunu söyledi. Bununla da Allah'a inananların, dinsizlik güçlerine karşı tek bir cephede toplanmaları ve birbirleriyle çekişmeyi bırakmaları gerektiğini anlatmaya çalıştı.

Çok sıkıntılı ve sancılı bir dönemde yaşamıştı. Helaket ve felaket asrının adamıydı. Bu ıztıraplı zaman aralığında azami fedakarlık, sebat, metanet ve istiğnaya ihtiyaç çok fazlaydı. Başkalarına söylemeden önce, kendisi bu hasletlerle donanabilmek, haramlara karşı daha dikkatli, vacip ve farzlara karşı da daha hasssas olabilmek için sünnet olan evlenmeyi terke mecbur kaldığını söyledi.[58]

Talebelerine fedakârlığı salık veren Bediüzzaman, Kur'an, iman, İslamiyet hizmeti uğruna zühd, takva, riyazet, iktisad ve kanaatla ömür geçirdi. Sanki dünya ile alakasını kesmişti.[59] "Eğer başımdaki saçlarım adedince başlarım bulunsa, hergün biri kesilse, hakikat-i Kur'aniyeye feda olan bu başı, zındıkaya ve küfr-ü mutlaka eğmem ve bu hizmet-i imaniye ve nuriyeden vazgeçmem ve vazgeçemem."[60] diyerek gönlünün derinliklerindeki his ve şuur tufanının dışarıya sızmasına müsaade etti.

Üstadlarını böylesine fedakar gören talebeleri de mallarını, istirahatlarını, zevklerini, gerektiğinde hayatlarını Nur hizmetine feda ettiler.[61] Böyle fedakar talebelerinin sebat ve metanetini gören Bediüzzaman da tam bir ıstırahat-ı kalble ölümü

[57] Nursi, Emirdağ Lahikası, 2/167.
[58] Nursi, Hanımlar Rehberi, 16.
[59] bkz. Nursi, Sözler, 757.
[60] Nursi, Şualar, 351.
[61] bkz. Nursi, Emirdağ Lahikası, 1/200.

kabul edeceğini, arkasında bıraktığı talebelerini düşünerek dünyadan mesudane ayrılacağını ifade etmekten çekinmedi.[62]

Müspet hareket ile manevi cihadlarını yapan, ehli imanın imanını kurtarmaya çalışan Risale-i Nur şakirtleri, bu hizmetleri yaparlarken, kendilerini de ihmal etmediler. Zira, Nur mesleğinde sünnet ve farzlara dikkat ve büyük günahlardan çekinmek esastır.[63]

Bediüzzaman, Nur talebelerinin en mühim vazifelerinden olarak tahribat ve günahlara karşı takvayı esas tutmaları gerektiğini ifade etti.[64] "Hayatın lezzetini ve zevkini isterseniz, hayatınızı iman ile hayatlandırınız ve feraizle zinetlendiriniz ve günahlardan çekinmekle muhafaza ediniz." diyerek etrafına dini heyecan saçtı.[65]

Müspet hareket düşüncesinin yansıması, gayri müslimlere olan bakış açısında da kendisini hissettirmektedir. Kaba kuvvetle bir yere varılamayacağı açıktır. Aklı ön plana çıkartan insanların akıl ve mantıklarına seslenilmeli, onlar ikna edilmelidir. Her vesile, Müslümanlığı anlatmak için kullanılmalı, iyi geçinme, maksadın tahsili adına devamlı göz önünde bulundurulmalıdır.

O, ihtilafın önüne muhabbetle geçilmesi gerektiğini, gayri müslimlere ikna metodunun yanında, onlara İslam'ı mahbub ve ulvi göstermenin lüzumunu vurguladı.[66] "Ecnebilere düşman nazarıyla değil, belki saadetimize ve İ'la-yı Kelimetullah'a bu zamanda vasıta olan terakki ve medeniyete bizi teşvik ve icbar ettiklerinden dost ve hadim nazarıyla bakacağız."[67] diyerek ufuk açtı.

62 bkz. Nursi, Kastamonu Lahikası, 32.
63 bkz. Nursi, Kastamonu Lahikası.
64 Nursi, Kastamonu Lahikası, 148.
65 Nursi, Kastamonu Lahikası, 157.
66 Nursi, Asar-ı Bediiye, 379.
67 Nursi, Asar-ı Bediiye, 389.

Kur'an'ın, Yahudi ve Hıristiyanların dost edinilmemesi ile alakalı yasağının, onların dinlerine sempati duyulmaması ile ilgili olduğunu söyledi. Yahudiyi, Yahudiliğinden dolayı; Hıristiyanı, hıristiyanlığından ötürü sevip dost edinmek yasaklanmıştır. Onların teknolojilerini beğenip takdir etmek bu yasağın dışındadır. Bediüzzaman, yahudi veya hıristiyan bir bayanla evlenen bir Müslüman erkeğin hanımını elbette seveceğini, bunda bir beis olmadığını, onların dinlerine muhabbet etmenin yanlış, onları tasvip etmenin mahzurlu olduğunu ifade etti.[68]

O yeri geldiğinde bir denge unsuru oldu. İnsanların his ve heyecanlarına kapılmamaları adına nasihatlarda bulundu: "...onun gibilerini münakaşa ve münazaraya sevketmeyiniz. Hatta tecavüz edilse de beddua ile de mukabele etmeyiniz... madem imanı var, o noktada kardeşimizdir. Bize düşmanlık da etse, mesleğimizce mukabele edemeyiz...."

"... bu acib zamanda, imanı bulunan ve hatta fırak-ı dâlleden bile olsa onlarla uğraşmamak; ve Allah'ı tanıyan ve ahireti tasdik eden hıristiyan bile olsa, onlarla medar-ı niza noktaları medar-ı münakaşa etmemeyi; hem bu acib zaman, hem mesleğimiz, hem kudsi hizmetimiz iktiza ediyor..."[69] diyerek durumun nezaketinden bahisle, ana meselelerdeki birlikteliğe nazar edilip, ayrılığa düşülmemesini rica etti.

Gerçekten de Nur talebeleri günümüze kadar emniyeti telaşlandıracak, aklı selim sahibi insanları endişeye sevkedecek, olumsuz herhangi bir eyleme katılmadı. Katılmak bir yana, o tür faaliyetleri tasvip etmedi, alkışlamadı. Üstadlarından aldıkları müspet hareket dersini hayatlarına çok iyi tatbik etti, kendilerine gösterilen "Nur talebesi"ne

---

68 Nursi, Münazarat, 26.
69 Nursi, Kastamonu Lahikası, 186, 187.

ait özelliklerle donanıp, yaratılış gayelerine yürüdüler ve yürümeye devam etmektedirler.

“Modern çağların mücadelesi, bir kuvvet mücadelesi olmaktan ziyade ideolojik ve kültürel bir mücadele halini aldığından, Bediüzzamanın manevi cihad materyalleri, iman hakikatlerinin mantıki delilleri, isbat ve ikna metodları idi. Ki bunlar insana, sağlam, fıtratın bir yanı haline gelmesi demek olan ‘tahkiki iman’ı kazandırmaktaydı.

Nur Risaleleri ilhamını doğrudan doğruya Kur’an’dan alan ve onun haşmetini yansıtan bir hakikat yoludur. Çağımız insanlarının; entelektüelinden, bilim adamına, gencinden ihtiyarına varıncaya kadar hemen her kesimine hitap eden, ihtiyaçlarına cevap veren, gerçek takva ve İslam ahlâkını geliştiren unsurları içeren bir mürşit ve bir büyük rehberdir.”[70]

3. Bediüzzamanın Duruşu

Üstad Hazretleri, her zaman şartlara göre duruşunu belirlemiş, hangi zaman diliminde neyi yapmak gerekiyorsa onu yaparak İslam’a hizmet davasını gütmüştür.

Onun hem dünyanın cazibedar güzelliklerine karşı hem de gizli din düşmanlarına karşı belirlediği duruşu vardı. O, bu iki hasma karşı verdiği mücadelede bu iki duruşunu hiç bozmadı, hep aynı tavır içerisinde oldu.

a. Nefsine, Şeytana ve Dünyaya Karşı Duruşu

Bediüzzaman, nefsin aldatmacalarına, şeytanın binbir türlü hile ve tuzaklarına, dünyanın güzellik ve çekiciliğine karşı her zaman dimdik durdu. Allah’ın inayetiyle hiç sendelemedi. Hakperestlikten, insafdan ve vefadan hiç ödün vermedi.

[70] Şükran Vahide, 1995 Risale-i Nur Sempozyumu.

Mesela o, her şeyi Allah'tan bilip, nefsini bütünüyle aradan çektiğini şu samimi sözleriyle ifade etti:

"Ben itiraf ediyorum ki, böyle makbul bir eserin (Risale-i Nur Külliyatı) mazharı olmaya hiçbir vecihle liyakatim yoktur. Fakat çok ehemmiyetsiz bir çekirdekten koca dağ gibi bir ağacı halk etmek Kudret-i İlahiye'nin şe'nindendir ve âdetidir ve azametine delildir. Ben kasemle temin ederim ki, Risale-i Nur'u senadan maksadım, Kur'an'ın hakikatlerini ve imanın rükünlerini teyit ve ispat ve neşirdir. Halık-ı Rahimime yüz binler şükür olsun ki, beni kendime beğendirmemiş, nefsimin ayıplarını ve kusurlarını bana göstermiş ve o nefs-i emmareyi başkalarına beğendirmek arzusu kalmamış. Kabir kapısında bekleyen bir adamın arkasındaki fani dünyaya riyakarane bakması, acınacak bir hamakattir ve dehşet verici bir hasarettir. İşte bu halet-i ruhiye ile, yalnız hakaik-i imaniyenin tercümanı olan Risale-i Nur'un, Kur'an'ın malı olarak meziyetlerini izhar ediyorum. Sözlerdeki hakaik ve kemalat benim değil, Kur'an'ındır ve Kur'an'dan tereşşuh etmiştir. Madem ben faniyim, gideceğim; elbette baki olacak birşey ve bir eser benimle bağlanmamak gerektir ve bağlanmamalı. Evet, lezzetli üzüm salkımlarının hasiyetleri kuru çubuğunda aranılmaz. İşte ben de öyle kuru çubuk hükmündeyim."[71]

Hz. Üstad, insanların minnetini çekmemek için, hayatı boyunca hep istiğna solukladı. Hiç kimseden hediye olarak para almadı, maaş kabul etmedi. Dünyada hiçbir şeyle alaka peyda etmemek için bekarlığı tercih etti. "Bütün malımı bir elimle götürebilmeliyim. Bir de mal ve servet bana lezzet vermiyor, dünyaya ancak bir misafirhane nazarıyla bakıyorum."[72] dedi.

---

71 Nursi, Tarihçe, 25.
72 Nursi, a.g.e. 45.

Barlada kaldığı dokuz sene zarfında iktisatla, kanaatle, az bir masrafla yaşadığını ifade etti. Millete hesap verircesine, yetmiş yamalı bir abayı yedi sene giydiğini, üzerine aldığı giysilerine ödediği fiyatları söyledi.

Bütün hayatında insanların hediye ve sadakalarından istinkaf edip, en sadık dostlarının hatırlarını rencide ederek hediyelerini reddettiğini, mecburen almışsa muhakkak karşılığını verdiğini, Darü'l-Hikmeti'l-İslamiye'de aldığı maaşın çoğunu, o zaman yazdığı kitapların basımına harcadığını, az bir kısmını hacca gitmek için sakladığını belirtti. "İşte o cüz'i para, iktisat ve kanaat berekatıyla on sene bana kafi geldi ve yüz suyumu döktürmedi. Daha o mübarek paradan biraz var."[73] diyerek tutumunu hiç değiştirmediğini aleme ilan etti.

Sinesinin ummanlar gibi olduğunu, af ve müsamahadaki enginliğini şu kelimelerle ifade etti: "Mademki Nur-u Hakikat, imana muhtaç gönüllerde tesirini yapıyor, bir Said değil, binlerce Said feda olsun. 28 sene çektiğim eza ve cefalar, maruz kaldığım işkenceler, katlandığım musibetler helal olsun. Bana zulmedenlerin, beni kasaba kasaba dolaştıranların, hakaret edenlerin türlü türlü ithamlarla mahkum etmek isteyenlerin, zindanlarda bana yer hazırlayanların hepsine hakkımı helal ettim."[74]

Gazeteci yazar Eşref Edip beyefendi, 1952 senesinde Bediüzzaman ile bir röportaj yapmıştı. Yazar, Hazreti Üstadı anlatırken şunları söylemişti: "Millet ve memleket için canını vermekten zerre kadar çekinmeyen bir fedai. Fitnenin, bozgunculuğun en müthiş düşmanı. Milletin menfeati için, her türlü zulme, işkenceye tahammül ediyor. Ona zulmedenlere beddua bile etmez. Onu zindanlara atanlara,

---

73 Nursi, a.g.e. 200.
74 Nursi, a.g.e. 604.

ancak salah ve iman temenni eder. Gaye uğrunda ölüm, onun için basit bir şeydir."

"Kendisi bir çanak çorba, bir bardak su, bir lokma ekmekle tagaddî eder. Elbisesi pek basit ve fakiranedir. Beyaz Amerikan bezinden pamuklu bir hırka. Çamaşırını kirlenmeden değiştirir ve temizletir. Temizliğe fevkalade itina eder. Kağıt parayı tutmaz ve üstünde taşımaz. Mamelek namına dünyada hiçbir şeyi yok. Kendi için yaşamaz, cemiyet için yaşar."[75]

Bu röportajda Üstad Hazretlerine ait ifadelerden bazıları da şunlar:

"Beni, nefsini kurtarmayı düşünen hodgam bir adam mı zannediyorlar? Ben, cemiyetin imanını kurtarmak yolunda dünyamı da feda ettim, ahiretimi de. Seksen küsur senelik bütün hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum. Bütün ömrüm harp meydanlarında, esaret zindanlarında, yahut memleket hapishanelerinde, memleket mahkemelerinde geçti. Çekmediğim cefa, görmediğim eza kalmadı. Divan-ı harplerde bir cani gibi muamele gördüm; bir serseri gibi memleket memleket sürgüne yollandım. Memleket zindanlarında aylarca ihtilattan men edildim. Defalarca zehirlendim. Türlü türlü hakaretlere maruz kaldım. Zaman oldu ki, hayattan bin defa ziyade ölümü tercih ettim. Eğer dinim intihardan beni men etmeseydi, belki bugün Said topraklar altında çürümüş gitmişti."

"Benim fıtratım, zillet ve hakarete tahammül etmez. İzzet ve şehamet-i İslamiye beni bu halde bulunmaktan şiddetle men eder. Böyle bir vaziyete düşünce, karşımda kim olursa olsun, isterse en zalim bir cebbar, en hunhar bir düşman kumandanı olsa, tezellül etmem. Zulmünü,

75 Nursi, a.g.e. 552.

hunharlığını onun suratına çarparım. Beni zindana atar, yahut idam sehpasına götürür; hiç ehemmiyeti yoktur. Nitekim öyle oldu. Bunların hepsini gördüm. Birkaç dakika daha o hunhar kumandanın kalbi, vicdanı zulümkarlığa dayanabilseydi, Said bugün asılmış ve masumlar zümresine iltihak etmiş olacaktı."

"İşte benim bütün hayatım böyle zahmet ve meşakkatle, felaket ve musibetle geçti. Cemiyetin imanı, saadet ve selameti yolunda nefsimi, dünyamı feda ettim. Helal olsun. Onlara beddua bile etmiyorum. Çünkü, bu sayede Risale-i Nur, hiç olmazsa birkaç yüz bin, yahut birkaç milyon kişinin -adedini de bilmiyorum ya, öyle diyorlar. Afyon Savcısı beş yüz bin demişti. Belki daha ziyade- imanını kurtarmaya vesile oldu. Ölmekle yalnız kendimi kurtaracaktım; fakat hayatta kalıp da zahmet ve meşakkatlere tahammül ile bu kadar imanın kurtulmasına hizmet ettim. Allah'a bin kere hamd olsun."

"Sonra, ben cemiyetin iman selameti yolunda ahiretimi de feda ettim. Gözümde ne cennet sevdası var, ne cehennem korkusu. Cemiyetin, yirmi beş milyon Türk cemiyetinin imanı namına bir Said değil, bin Said feda olsun. Kur'an'ımız yeryüzünde cemaatsiz kalırsa, cenneti de istemem; orası da bana zindan olur. Milletimizin imanını selamette görürsem, cehennemin alevleri içinde yanmaya razıyım. Çünkü vücudum yanarken, gönlüm gül-gülistan olur."[76]

b. Dine Hizmetteki Duruşu

Bediüzzaman, dünyaya ve içindekilere karşı bu derece kararlı bir tavır takındı ve bu duruşunu sonuna kadar muhafaza etti. İslam'a hizmet, veya ona karşı yapılan haksızlıklara karşı da bir duruş sergiledi, onu da sonuna kadar bozmadı.

---

[76] Nursi, a.g.e. 553, 554.

Kendisi halim selim ve mütevazı idi. Fakat imana ve Kur'an'a dokunulduğunda o sakin deniz köpürür, sahilleri heybet ve dehşet saçan bir umman kesilirdi. Bir defasında kendisi bu hakikatı şöyle ifade etmiştir: "Bir nefer nöbette iken, başkumandan da gelse, silahını bırakmayacak. Ben de Kur'an'ın bir hizmetkarı ve bir neferiyim. Vazife başında iken karşıma kim çıkarsa çıksın, hak budur derim, başımı eğmem."[77]

Bediüzzaman, ülke savunması gibi dışa dönük bir vazife icab ettiğinde de, yapılması gerekenleri en kamil manada yerine getirdi. Büyük bir ihtimalle 1913'te Balkan savaşına katılmış,[78] Birinci Dünya Savaşı çıktığında cihad fetvasının hazırlanmasında yardımı olmuş ve bir rivayet göre de 1915 ilkbaharında denizaltıyla Kuzey Afrika'ya giderek cihad ilanının yayılmasıyla ilgili tehlikeli göreve yardım etmişti.[79] Enver Paşa'nın emirleriyle doğu Anadolu'da kurduğu milis birliği, Keçe Külahlılar, o kadar cesur ve etkili savaşçılardır ki, Ermeni Taşnak ihtilalcilerinin ve Rusların korkulu rüyası olmuşlardı. Bediüzzaman Ruslara karşı bu önemli hizmetinden dolayı bir harp madalyasıyla da ödüllendirildi...

31 Mart hadiseleri esnasında o da tutuklandı. Hadiseye ismi karışan 10-15 kadar hoca idam edilmiş, mahkeme bahçesinde asılmışlardı. Böyle bir ortamda Bediüzzaman'a, kendisinin de şeriat isteyip istemediği sorulunca o, şeriatın bir hakikatına bin ruhu olsa feda etmeye hazır olduğunu, çünkü şeriatın saadete vesile, tam bir adalet ve fazilet kaynağı olduğunu fakat, ihtilalciler gibi de onu talep etmediğini ifade etti.[80]

---

77 Nursi, a.g.e. 16.
78 Vahide, Bediüzzaman Sempozyumu, 1995.
79 Şahiner, Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi, 148-153.
80 Nursi, Tarihçe, 57.

Yeri geldiğinde mahkemelerde de bu duruşunu sergiledi. İnancını, adanmışlığını kendisini sorgulayanlara haykırdı: "... Bin canım olsa, imana ve ahiretime feda etmeye hazırım. Ne yaparsanız yapınız..."[81]

O, Denizli mahkemesinde olduğu gibi, Afyon mahkemesinde de İslami şuur ve bağlılığını aleme şu ifadelerle duyurdu: "Yüzer milyon başların feda oldukları bir kudsi hakikata, başımız dahi feda olsun. Dünyayı başımıza ateş yapsanız, Hakikat-ı Kur'aniyeye feda olan başlar, zındıkaya teslim-i silah etmeyecek ve vazife-i kudsiyemizden vazgeçiremeyecekler inşallah."[82]

Üstad Hazretlerinin, Kur'an'ın bir kerameti olarak gördüğü Nur Risalelerine, onlarla yapılacak manevi cihada olan inancı tamdı. O, her yeri geldiğinde Risaleleri nazara vermekte ve gönlünün ilhamlarını istekli sinelere boşaltmaktaydı: "Kur'an'a dayanan Risale-i Nur ile mübareze etmeyiniz. O mağlub olmaz. Bu memlekete yazık olur. O başka yere gider, yine tenvir eder. Eğer başımdaki saçlarım adedince başlarım bulunsa, hergün biri kesilse, Hakikat-ı Kur'aniyeye feda olan bu başı zındıkaya ve küfr-ü mutlaka eğmem. Ve hizmet-i imaniye ve nuriyeden vazgeçmem ve vazgeçemem.."[83]

Bir defasında da, Nurlardan aldığı bir ders olarak emniyet ve asayişi korumanın esas olduğunu, yoksa bir günde 28 senelik zalim düşmanlarından intikamını alabileceğini pervasızca haykırdı. Ama masumların hatırı için değil dünyasını, ahiretini bile feda edebileceğini söyleyerek güven ve emniyet insanı olduğunu her yeri geldiğinde gösterdi.[84]

---

[81] Nursi, a.g.e. 355.
[82] Nursi, a.g.e. 484.
[83] Nursi, a.g.e. 487.
[84] Nursi, a.g.e. 590.

En zor dönemlerde dimdik duruşuyla umudunu kaybetmek üzere olanlara, bunalan ehli imana böylesine nefes aldırdı. Onlara ümit kaynağı oldu, etrafına ümit saçtı, İslami heyecanı uyardı.

Mantığını her zaman hislerinin önünde tutan Bediüzzaman'ın niyeti, bulunduğu her ortamı kendi ideali adına uygun hale getirmek ve en yüksek seviyede değerlendirmek idi. O, iman kurtarma mesleğinin kamilen edası adına, zeminin hep müsait olmasını arzuladı. İnsanlarla beraberken de, yalnızlığa mahkum edildiğinde de o hep, kamil bir mürşit olarak hareket etti. İnsanlardan hiç kopmadı. Tecritlerde yaşarken bile, talebelerine mektuplar yazarak rehberlik yaptı. Hayatın her biri karesi, en kıymetli iş olan Allah'ı anlamaya ve anlatmaya adanmalı idi. O da duruşunu bu esasa göre belirledi. Vazifeden hiçbir zaman dûr olunmamalıydı. Hiç durmadı. Hapishanelerde, hücrelerde kaldı. En namüsait şartlarda bile hizmet dedi. Oraları Medrese-i Yusufiyelere çevirdi. Aslında hapishaneler, müspet hareket düşüncesini duyurma adına uygun zeminlerdi. Asayişi muhafaza adına, mahpuslarla ilgileniliyor, gönüller fethedilip iki cihan saadetine giden yollar gösteriliyordu. Toplumun problemli insanları, sosyal hayata kazandırılıyor, karıncaya zarar vermeyen insanlar haline -Allah'ın izniyle- getiriliyorlardı. İnsanların, girdiklerinde psikolojilerinin bozulduğu yerlerde Hz. Bediüzzaman imanıyla şahlanıyor, ruhunun ilhamlarını muhtaç sinelere büyük bir cömertlikle boşaltıyordu.

"Hapiste geçen ömür günleri, her bir gün on gün kadar bir ibadet kazandırabilir ve fâni saatleri, meyveleri cihetiyle mânen bâki saatlere çevirebilir ve beş-on sene ceza, milyonlar sene haps-i ebediden kurtulmaya vesile olabilir. İşte ehl-i iman için bu pek büyük ve çok kıymettar kazancın şartı, farz namazını kılmak ve hapse sebebiyet veren günahlardan tevbe etmek ve sabır içinde şükretmektir. Zaten hapis çok günahla-

ra mânidir meydan vermiyor."[85] demek suretiyle iman başta olmak üzere namaz, tevbe ve sabır tavsiye ediyor, insanların Cenab-ı Hak ile irtibata geçmelerine vesile oluyordu.

O, etrafındakilere bazen şöyle nasihatte bulunuyordu: "Benim şahsıma edilen eziyet ve ihanetlerden müteessir olmayınız. Çünki Risale-i Nur'da bir kusur bulamıyorlar onun bedeline benim ehemmiyetsiz ve çok kusurlu şahsımla uğraşıyorlar. Ben bundan memnunum. Risale-i Nur'un selametine ve şerefine binler şahsi elemler, belalar, tâhkirler görsem yine müftehirane şükretmek, Nur'dan aldığım dersin muktezasıdır ve onun için bana bu cihette acımayınız."

Adnan Menderes'in önderliğindeki Demokrat Partinin iktidara gelişiyle birlikte, Bediüzzaman ve talebeleri için şartlar bir derece hafiflemiş ve onun bu cihadını genişletmesine imkan tanımıştı. Bediüzzaman, Demokrat Partiye hiçbir zaman aktif bir şekilde destek vermedi. Onun bu partiyle olan münasebeti daha ziyade tavsiye ve irşad biçiminde kendini gösterdi. Onun bütün derdi İslam ve Nur davasını ilerletmek idi.

Bediüzzaman, dinsizliği ve onun tahribatını durduracak olanın "maddi kuvvetler, harici-dahili tedbirler, ittifaklar" değil, "belki yalnız Kur'an ve imanın hakikatları... ve maneviyat-ı kalbiye" olduğuna işaret etti. Bundan dolayı o, hükümetin okullarda mecburi din eğitimini yeniden başlatma teşebbüsünü tebrikten geri kalmadı.[86]

Ve duruşunun önemli bir yanı olan ümidini hiç kaybetmedi. İslam'ın bütün ihtiyaçlara cevap vereceğinden şüphesi yoktu. Dinine olan itimadı tamdı. Şahıslar, dini anlama, yaşama ve yaşatmaya ait problemlerini aşıp, hal ve hareketleriyle İslam'ın güzelliklerini aksettirmeye muvaffak

---

85 Nursi, Sözler, 97.
86 Nursi, a.g.e. 2/60.

olduklarında, yeryüzünde birçok kıtaların kendiliğinden Müslüman olacağını[87] samimiyetle ifade etti.

Risale-i Nur hizmetinin gelecekte -Allah'ın izniyle- daha da inkişaf edeceğini gördü. O en sıkıntılı dönemlerde bile etrafına ümit saçtı: "Akıl, ilim ve fennin hükmettiği istikbalde elbette, akli delillere dayanan eden ve bütün hükümlerini akla tesbit ettiren Kur'an hükmedecek."[88] "İstikbal yalnız ve yalnız İslamiyetin, ve hakim, Kur'an ve iman hakikatları olacaktır." sözlerini çekinmeden söyledi.[89]

"Bila-perva olarak ilan ederim... İtikat ve yakinimdir. Hak neşv ü nema bulacaktır. Hem de itikadımdır ki, istikbalde hüküm sürecek ve her kıtasında mutlak hakim yalnız İslam hakikatıdır."[90] diyerek Allah'a olan imanını, yapılan hizmetlere olan itimadını ifade etti.

"Yakinim var ki, istikbal semavatı ve zemini Asya"

"Bahem olur teslim yed-i beyza-yı İslâma!"[91] sözüyle Asya ile alakalı beklentilerini ortaya koydu.

"İ'la-yı Kelimetullah'ın bayrağı olan hilal-yıldız bayrağı yükselecek, eski şevketini bulacak inşaallah"[92] diyerek kendi zamanının ötesinde, gelecekteki hizmet erlerinin gönüllerine ümit, azim ve İslami heyecan tohumları serpti.

4. M. Fethullah Gülen Hocaefendinin Yorumları ile Bediüzzaman

"Dış görünüş itibarıyla sade ve basit görünen Bediüzzaman, gerek düşünce hayatında, gerek aksiyonunda hemen her zaman başkalarında bulunmayan engin bir karakter

---

87 Nursi, Hutbe-i Şamiye, 24.
88 Nursi, Hutbe-i Şamiye, 27.
89 Hutbe-i Şamiye, 21.
90 Nursi, Muhakemat, 7.
91 Nursi, Şualar, 502.
92 Nursi, Asar-ı Bediiye, 679.

sergilemiştir. Onun, insanlık için en hayati meselelerde bütün insanlığı kucaklayışı, küfür, zulüm ve dalalete karşı tiksinti duyuşu, her yerde istibdatla savaşı, hatta bu uğurda hayatını istihkar edercesine vefası ve civanmertliği ve ölümü gülerek karşılaması, onun için normal davranışlardı. O engin bir his insanı olmanın yanında, misyonuyla alakalı meselelerde, hep kitap-sünnet yörüngeli; muhakeme ve mantık televvünlü yaşamıştı. O hemen her zaman, davranışları itibarıyla, masum bir ikili görünüm sergilerdi: Biri, engin bir vicdan eri, derin bir aşk ve heyecan timsali ve olabildiğince mert bir insan görünümü; diğeri de fevkalâde dengeli, çağdaşlarının çok önünde ileri görüşlü, büyük plan ve projeler üretebilen sağlam bir kafa yapısına sahip mütefekkir görünümü. Bediüzzaman ve onun davasına bu zaviyeden yaklaşmak, onun, İslam büyüklerinin bir devamı olarak, içinde bulunduğumuz çağda bizim için ifade ettiği manayı anlamamız bakımından çok önemlidir.

"Bazı kimseler görmemezlikten gelseler de gerçek şu ki; Bediüzzaman çağdaşlarınca, kendi kuşağının en ciddi düşünürü ve yazarı kabul edilmiş; kitlelere hem bir sözcü hem de önder olabilmiş; ama kat'iyen kendini beğenmemiş, gösterişe girmemiş ve hep alayişten uzak kalmaya çalışmıştır. 'Şöhret ayn-ı riyâdır ve kalbi öldüren zehirli bir baldır...' sözü, onun bu konudaki altın beyanlarından sadece bir tanesi. O, yirminci asırda İslam dünyasında, şimdilerde dünyanın dört bir yanında, her zaman listenin başında birkaç yazardan biri olarak tanınmış, her kesimce sevilerek okunmuş ve zamanın eskitemediği simalardan biri olarak da tarihe mâl olmuştur.

"Bediüzzaman'ın hemen bütün eserleri, içinde doğmuş olduğu çağ zaviyesinden, yorumlanmaya açık bazı meseleleri yorumlama açısından o uğurda harcanmış ciddi bir gayretin

sonucudur. Onun eserlerinde önce Anadolu, sonra da bütün İslam dünyasının hem âh u efganı, hem de ümit ve şevk u tarabını duyup dinlemek mümkündür. Gerçi o, doğunun ücra bir kasabasında doğmuştur ama, kendini hep bir Anadolulu olarak hissetmiş, bizim duygularımızı bir İstanbul efendisi gibi soluklamış ve her zaman topyekün bir ülkeyi engin bir şefkat ve dupduru bir samimiyetle kucaklamıştır.

"Bediüzzaman, materyalist düşüncenin, fikir hayatımızı herc-ü merc ettiği, komünizmin en çılgın dönemini yaşadığı, dünyanın en bunalımlı, en karanlık, en sıkıntılı günlerden geçtiği çok talihsiz bir zaman diliminde, iman ve ümit tüten eserleriyle, sarsıntı üstüne sarsıntı yaşayan insanımıza Hızır çeşmesine giden yolları gösterdi ve gezdiği her yerde yığınlara hep 'ba'sü ba'de'l mevt' üfledi. Onun, hepimizden ve herkesten evvel görüp sezdiği ve ele alıp çözmeye çalıştığı en büyük problem, küfür ve ilhad kaynaklı anarşi problemiydi. O, bütün hayatı boyunca, insanımıza, çağın bu hastalığının mutlaka aşılması lazım geldiğini salıkladı. Ve bu hususta insanüstü bir gayret sarfetti. Böylesine buhranlar içinde inim inim bir dünya ile karşılaşan Bedîüzzaman, kendini bekleyen sorumlulukların farkındaydı.. ve Kafdağı'ndan ağır böyle bir yükün altına girerken, fevkalade mütevazı, mahviyet içinde ve hacaletle iki büklümdü; iki büklümdü ama, Cenab-ı Hakk'ın sonsuz kudret ve namütenahi gınasına karşı da olabildiğine bir güven içindeydi.

"Evet, bütün insanların fen ve felsefe alet edilerek ilhada sürüklendiği, komünizmle beyinlerin yıkandığı, bu menfî oluşumlara 'dur' diyenlerin memleket memleket sürgüne gönderildiği, ülkenin her köşesinde en utandırıcı tehcirlerin yaşandığı ve daha garibi de bütün bunların medeniyet ve çağdaşlaşma hesabına yapıldığı, hatta nihilizmin, asrın en yaygın büyüsü haline getirildiği o kapkara günlerde,

Bediüzzaman, hazık bir hekim edasıyla hepimizin, içlerimizdeki zindanları, ruhlarımızdaki çeşit çeşit mahkumiyetleri, kendi cinayetlerimizi ve kendi kendimize esaretlerimizi hatırlattı, ruh dünyalarımızda ve vicdani hayatlarımızda uyuyan insani yanlarımızı harekete geçirerek, maâliyata müştak gönüllerimize üst üste nefesler aldırdı, ötelerle alakalı derinliklerimizi gözler önüne serdi, tekye, zaviye, mektep ve medresenin bütün varidatını birden başımıza boşalttı.

"Evet, Bediüzzaman milletin fikri seviyesizliklerle sürüm sürüm yaşadığı ve içtimai dertlerin birer buhran halini aldığı, ülkenin hemen her yanında ürperten yüzlerce hadise ile yüz yüze kalındığı, her tarafta İslami ve milli değerlerin enkaz enkaz üstüne yıkılıp gittiği ifritten bir dönemin, düşünen, çareler arayan, teşhis ve tespitlerde bulunan sonra da bu rahatsızlıklara reçeteler sunan bir hekimi olmuştu. O, upuzun ve karanlık yılların hazırlayıp sahneye sürdüğü dünya kadar felaket altında didinip duran talihsiz nesillerin, imansızlık, dalalet ve şüphe vadilerinde bocaladığını, kurtulmak istedikçe daha derin buhranlara gömüldüğünü gören, hisseden, görüp hissettiklerini vicdanının derinliklerinde duyan bir insan olarak, ilk günden itibaren hep müteheyyiç yaşadı.. sürekli düşündü.. devlet ve topluma alternatif tedaviler teklif etti.. ve bu şanlı fakat talihsiz millete, muhteşem fakat bahtsız ülkeye eski enginlik ve zenginliğini duyurmaya çalıştı.

"Bedîüzzaman, ta Devlet-i Âliye döneminden başlayarak ülkenin pek çok yöresini dolaştı; en büyük şehirlerden en ücra kasabalara, nüfusu yoğun beldelerden, en tenha mıntıkalara kadar her yere uğradı.. uğradığı her yerde cehaletin hükümferma olduğunu, yığınların fakr u zaruretle kıvrandığını, insanımızın değişik buudlardaki iftiraklarla birbirini yiyip bitirdiğini gördü, ürperdi.. ve yaşadığı çağı çok iyi idrak etmiş bir mütefekkir olarak, o günkü perişan yığınlara ilim ruhu

aşılamak istedi. Fakr u zaruret ve iktisadi problemlerimiz üzerinde durdu. İftiraklarımıza çareler aradı ve hemen her zaman birlik ve beraberliğimizi solukladı.. solukladı ve milletimizi, bu bunalımlı günlerinde bir an bile yalnız bırakmadı. O, gezdiği her yerde avazı çıktığı kadar bağırıyor ve: 'Bu iç içe dertler eğer şimdi tedavi edilmez, yaralarımız, mahir ve mütehassıs eller tarafından sarılmazsa, hastalıklarımız müzminleşir, yaralarımız da kangren halini alır. İlmi, içtimaî, idari dertlerimiz mutlaka teşhis edilmeli, maddi-manevi bütün problemlerimiz çözüme alınmalı ki, mevcudiyetimizi kemiren, varlığımızı temelinden sarsan ve bizi her gün daha feci çukurlara sürükleyen sıkıntılara maruz kalmayalım.' diyordu.

"Hiç kimsenin dini hakikatler adına birşey söylemeye cesaret edemediği en kabuslu dönemlerde o, uyutulmak istenen yığınlara teyakkuzlar çekti.. cehalet, fakr u zaruret ve iftiraka karşı savaş ilan etti.. toplumu saran çeşit çeşit vehimleri temelinden sarstı.. ateizm ve inkar-ı uluhiyete karşı bir sath-ı mücadele oluşturduğu gibi, batıl ve hurafeleri de kendi çıkmazları içinde boğdu. Her zaman, şayan-ı hayret bir medeni cesaretle asırlık dertlerimizi teşrih etti ve tedavi yollarını gösterdi. Araplar: 'En son ilaç dağlamadır.' derler. O, bir-iki asırlık riya, gösteriş ve alayiş üzerine adeta bir kızgın demir bastı; saray ricalinden doğudaki aşiret reislerine, meşihattan askeri erkana kadar herkesin ruhunda mâ'kes bulacak çok yeni şeyler söyledi.. söyledi ve her kesimiyle milletin dikkatini kendi üzerine çekti. O, tabiatı icabı hep bu türlü şeylere karşı olsa da, yapılan şeylerin tabiatının gereği de böyle icap ettiriyordu.

"O, hemen her kesime, sürekli cihad için kınından sıyrılacak kılıçtan evvel, fikir ve ruhlarımıza vurulan zincirlerin kırılması lazım geldiğini ihtar etti.. ve bir ba'sü ba'de'l-mevt müjdesiyle, genç nesillere İslami düşünceye giden

yolları gösterdi. O, coğrafi olarak ülkenin bölünmesinden, parçalanmasından, küçülmesinden korkuyor ve titriyordu ama, daha çok bu tür tersliklere sebebiyet verecek olan fikirlerin daralmasından, ruhların sefilleşmesinden, batı taklitçiliğinden ve şablonculuktan ürperiyordu.

“Bediüzzaman, hep okuma, düşünme, çalışma diyor ve millet fertlerini mütekabil yalnızlıktan kurtarmak, mükemmel bir toplum ve ma'mur bir millet haline getirmek için durmadan çırpınıyordu. Ülke ve insanımızı böyle bir zirveye taşımak için de sürekli "maarif" diyor, talim ve terbiyeden dem vuruyordu. Her tarafta neşr-i maarif ve her şekilde talim ve terbiye.. mescidler, medreseler, kışlalar, sokaklar, parklar, hatta hapishaneler bile bu eğitim seferberliğine katılmalıydı ona göre... Katılmalıydı: zira ancak maarif sayesinde, akli ve mantıki vahdet gerçekleşebilirdi. Önce, dimağ dimağa birleşip bütünleşemeyenler, bir yolda uzun zaman, beraberliklerini sürdüremezler. Evvela vicdanlar birleşmelidir ki, daha sonra gönüller ve eller de birleşebilsin. Böyle bir birleşmenin yolu da, hayatın dini disiplinlere göre ele alınmasına, -kitap, sünnet ve selef-i sâlihinin safiyane içtihadları mahfuz- zamanla mukayyed şeylerin çağın idrakine göre yorumlanmasına vabestedir.

“Evet, insanımız bu asır ve bu asrın varidat, mana ve yorumlarıyla mutlaka tanışmalı, barışmalı, ve uzlaşmalıydı. Dünya başını almış bir yerlere giderken, kendi dar kabuğumuza çekilip, inzivaya dalmak bizi öldürürdü. Bugünü yaşamak isteyenler mutlaka, hayatın çağlayanlarıyla, kendi irade, sa'y ve gayretleri arasındaki ahengi, uyumu ve desteği yakalama mecburiyetindedirler. Aksine, kainattaki umumi cereyana karşı direnmeleri, onların mahvolup gitmelerini netice verir.

“Eğer Bediüzzaman soluk soluğa ülkenin dört bir yanına mesajlarını sunduğu zaman, onu anlayacak birkaç yüz aydın, düşüncelerinde ona destek olabilseydi, ihtimal bugün en

zengin ülkelerden daha zengin, en medeni milletlerden daha medeni hale gelmiş ve daha sonraları karşımıza çıkan her engeli aşabilecek güce ulaşarak, şimdilerde girilmiş gibi görülen bu nurlu yola ta asrın başında girmiş ve bugünkü problemlerin pek çoğuyla karşılaşmamış olacaktık.. yine de her şeye rağmen ümitvarız. Ben, milletimizin, bütün bütün mana köklerinin kuruduğunu iddia edenlerin gaflet ve zühullerine inanırım. Gerçi başka milletler gibi biz de düştük; bunu inkar etmemize imkan yok. Ne var ki, doğrulup kendimize gelemeyeceğimizi de kimse iddia edemez. Şimdilerde, milletçe, eski rahat düşkünlüğü yerinde intibah nurları parıldıyor.. harem hisleriyle titrek ruhlarımızda taptaze bir canlılık ve bir dirilme sıcaklığı var.. Bu gelişmeleri, masmavi bahar günlerinin takip edeceği kuşkusuz. Ancak, dolaşıp yamaçlarımızda seccade serecek Hızırlar ve korkmadan enginlere yelken açacak İlyaslar bekliyoruz. Bu konuda Bediüzzaman önemli bir işarettir..

"'Deha için intihap yoktur.' derler; yani deha sahibi 'Şunu yapayım, şunu yapmayayım.' demez; 'Şunu yapmak yararlı, şu da zararlı.' diyerek, bir şeyin yapılacağına veya terkedileceğine hüküm vermez. O, İlahi bir mevhibe, ledünni bir saika ve şaika ile, çevresinin en derin, en şümullü ve zahirî, batınî, ruhî, içtimaî ihtiyaçlarını kucaklayacak çok üniteli bir güç kaynağı gibi pek çok şeyi omuzlayabilecek kuvvetleri ruhunda toplamış bir fıtrat harikasıdır. Bediüzzaman ve onun arkada bıraktığı eserlerini tetkik edenler onda dehanın bütün hususlarının var olduğunu görürler. O, gençlik döneminde, çevresine sunduğu ilk deha solukları sayılan eserlerinden, mahkemeler, zindanlar ve sürgünlerle geçen çileli bir hayat içinde inkişaf edip gelişen olgunluk dönemi kitaplarına kadar hep o seviyeler üstü seviyesini korumuş ve her zaman dâhiyane konuşmuştur."[93]

---

93 Gülen, Ruhumuzun Heykelini Dikerken, 79-90.

II. FETHULLAH GÜLEN HOCAEFENDİDE MÜSPET HAREKET

Bediüzzaman ile müspet hareket kavramı bütün çağrışım ve muhtevasıyla günümüzün bir cihad modeli olarak yerini almış, Hocaefendi de kendi anlayış ve telakkileri içerisinde, cihadın geniş yelpazesiyle müspet hareket arasında yakın ve sıkı bir bağ kurmuştur. Mesela şöyle demektedir: "Kur'an, temel esprisi itibarıyla farklı bir cihad düşüncesiyle gelmişti; insanları, kendilerini tanımaya uyarma cihadı; bütün varlıkla münasebete geçme cihadı; cismaniliğe ve nefsaniliğe baş kaldırma cihadı; muhataplarının kendi içlerinde kendilerini fethetme cihadı; düşmanlığa, kin, nefret, şehvet, garaz, ihtiras ve kıskançlık gibi.. insanı alçaltan bütün kötü duygu ve tutkulara karşı tavır belirleyip tetikte bulunma cihadı; herkesin kendini bir yüksek mefkureye bağlaması cihadı; bütün korkuları ve beklentileri aşma cihadı; dünyayı ahiretin bir intizar salonu kabul edip öteleri ihya ve burayı da ötelere bağlı imâr etme cihadı.. ve daha bir sürü cihad..."[94]

Müspet hareket kavramı, bazen adı konmuş olarak, bazen de mana ve muhteva itibarıyla Hocaefendinin iç ve dış aksiyonunda her zaman varlığını hissettirmiş, hedefli ve sis-

94 Gülen, Kendi Dünyamıza Doğru, 115.

temli düşünme, hep kendimiz olarak kalma, aksiyon insanı olabilme, Peygamberlik mesleğinin gereği gibi deyimlerle değişik açılardan seslendirilmiştir.

Ona göre müspet hareket, hep yapıcı ve tamir ile meşgul olmak, yıkım ve tahriple uğraşmamaktır. Bize ait varoluş dava ve gayesinde kaba kuvvete yer yoktur. Blokaj tamamen, pozitif düşünce ve pozitif aksiyon üzerine kuruludur.

Müspet hareket, bir tepki hareketi değildir. Birilerine söz ve/veya davranış şeklinde cevap vermek, misliyle mukabelede bulunmak hareketin renk ve desenine tamamen terstir. Hocaefendi, bu hareketin kin ve nefretle kirlenmesine asla müsaade etmemiş; kendisine haksızlık eden insanlara dua ettiğini, bir kaşık suda kendisini boğmak isteyenlere bile beddua etmediğini, müstehak olsalar bile kimseye lanet okumadığını; bilakis kendisine zulmedenlere hakkını helal ettiğini şu ifadelerle dile getirmiştir: "...Evet, ben de bir mü'min olarak, bu duyguları paylaşacağıma söz veriyorum. Kimseye küsüp darılmayacağıma söz veriyorum.. ölümü gülerek karşılayacağıma söz veriyorum.. celâlden gelen cefayı, cemalden gelen vefa ile bir bileceğime söz veriyorum. Allah'a ait hukuka karışamam ama, bana ait hiçbir haktan dolayı kimseden davacı olmayacağıma söz veriyorum."[95]

1. Müspet Hareketin Üzerinde Yapılandığı Üç Ana Esas

Müspet hareket üç ana esasa yaslanır. Birincisi "İman", işin başı, diğerlerinin de olmazsa olmazı; ikincisi, imanın vaadettiklerini ve tezahürlerini başkalarına da taşıma diyebileceğimiz "İla-yı Kelimetullah"; üçüncüsü de ilk iki esasın sistemli ve kesintisiz götürülebilmesi için muhakkak

[95] Gülen, Işığın Göründüğü Ufuk, 217.

olması gereken "Sorumluluk Şuuru"dur. Bu üç ana hususun dalları budakları tabii ki vardır ama bunları bu üç ana esasa irca etmek, onların alt şıkları olarak değerlendirmek mümkündür.

Bir de diyebiliriz ki bu üç ana esasın aralarında "telazum" vardır. Yani bunlar birbirlerini gerektirirler. Bu üç husus, öyle bir bütünün parçalarını meydana getirirler ki, çaplı ve mükemmel manada temsil edildiklerinde birini diğerlerinden ayrı ve kopuk mütalaa etmek adeta imkansızlaşır. Kamil imanı kalbine yerleştiren bir mümin için hayat, artık "kurtuluşun kurtarmada olduğu" hakikatı etrafında örgülenen bir süreç halini alır. Peygamberane tavır ve duruşla hayat, anlam yüklü olarak geçirilir. Bu seviyenin insanının ise tasasız ve sırıtkan olması mümkün değildir. Bilakis o, milletin gam yükünü sırtlamış, mesuliyet ahlakına sahip bir Peygamber varisidir.

Başta, imanı, kemalata taşıma, seviyesi ne olursa olsun her Müslüman için bir hedeftir. Onu taklitten tahkike çıkarmak, üzerindeki tozlardan arındırmak ve onunla her şeyin üstesinden gelir hale gelmek her seviyedeki Müslümanın gaye-i hayalidir, gaye-i hayali olmalıdır. İmanını böyle yüksek bir seviyeye taşıyabilen bir Müslüman, imanın vaad ve tezahürleriyle karşı karşıya kalır. Tabiri diğerle bu iman sahibi artık yerinde duramaz hale gelir. Tadıp hissettiklerini başkalarının da zevketmesi için çalışır. Hocaefendi, Allah'ın rızasına kilitlenmiş, O'ndan başka her şeye kapalı olan insanlara "rıza eri" demektedir. O, Allah'a imanla şahlanmış bir rıza erinin yerinde duramayacağını, O'nun hoşnutluğuna ulaştıran yollar ve vesileler arayacağını, böyle birisinin imanın vaadettikleri karşısında lakayt kalamayacağını her yeri geldiğinde ifade eder. İmanın ebedi saadet vaadettiğini, insanı dünyada vahşetten, ahirette ebedi karanlıklardan kurtardığını dile getirir. İman sayesinde her şeyin aydınlandığından, insanın

ebediyeti elde etmesinin imana bağlı olduğundan bahisler açar. Ebedi azaptan kurtulup gönlünce yaşamanın cennette olacağına inanan bir insanın ise çevresine lakayt ve sorumsuz kalamayacağına dikkatleri çeker. Ve bu bakış açısını Peygamberane tavır, azim, enginlik ve vicdan genişliği olarak nazarlara sunar.[96] İşte bu seviyede iman ve onun tezahürleri ile hayatını nurlandıran bir Müslüman harekete geçer, Sahabice yaşar ve etrafını aydınlatır. Yani İman, İlayı Kelimetullahı, o da sorumluluk şuurunu netice vermektedir.

Hocaefendi, Müspet Hareketini bu üç ana esas üzerinde yapılandırır. Bazen ayrı ayrı, bazen de bütününü aynı anda nazarlara verir. Biz bu üç esas üzerinde kısaca durmaya çalışacağız.

a. İman

İman, insanın ruhunda gömülü bulunan insanlık gerçeğinin ortaya çıkmasıdır.

İnsanlara zorluklar karşısında dayanma gücü verecek, onları harekete geçirip aşkın insanlar haline getirecek en büyük haslet; müspeti yakalamada en önemli faktör imandır. İmanın tezahürlerinin önünde de, imanın bizzat kendisi vardır. Onun için, Bediüzzamanda olduğu gibi, Hocaefendide de en büyük vurgu imana yapılır. İnsanların imana uyanmaları işin başıdır. Ona göre insan, imanının aydınlığında özüne ve gerçek derinliğine ulaşabilir. Kainat, eşya ve Allah hakkındaki düşüncelerin oturaklaşması, ancak imanın kendi çerçevesiyle insanın gönlüne girmesiyle mümkündür. Hakk'ın kudretiyle güçlü, O'nun servetiyle ululaşabilmek, ümitsizlik yaşamamak, boşluğa düşmemek,

---

96 Gülen, Kırık Testi, 27.09.04.

tam aksine hayatı şükür ve minnetle geçirebilmek, iman ve imanın vadettikleriyle donanmakla doğrudan alakalıdır.

İmanın beslenmesi ve rehabilite edilmesi, Allah Teala'ya yönelişte kopukluklar yaşanmaması, sürekli yenilenmesi çok önemlidir.

Hocaefendiye göre mümin kimliğini, "akide ile alakalı manzumeyi olduğu gibi kabul etme; ibadet-ü taatle bütünleşme ve muamelatını da tarihten gelen sabit şekliyle yerine getirme oluşturur."[97]

En önemli hususiyet olan imanla, Allah'a ve gerçek huzura ulaşılabilir. O zaman dünya cennetlere döner. İman, insanı aşkın hale getirir, ruhanileştirir, hatta bütün kainatlara meydan okutturabilir. Herşeyin üstesinden gelebilme, endişeye kapılmama, korkup geriye kaçmama, her zaman dimdik durma, kimsenin minneti altına girmeme, zorda kalınca sabredip azimle gerilme gibi tezahürler, hep imandan kaynaklanmaktadır.[98]

"İman seyyahı, çok önemli bir güç kaynağı keşfetmiş sayılır. Evet 'Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh' ile remzedilen ötelere ait bu cephane ve hazine öylesine önemli bir kuvvet kaynağıdır ki, bu kuvvet kaynağı ve bu ışığı elde eden insanın artık başka güç kaynağına ihtiyaç hissetmesi söz konusu değildir. O, hep O'nu görür, O'nu bilir; O'nun maiyyetine koşar, hayatını O'na yönelik yaşar; marifet ve itimadının derinliği ölçüsünde bütün dünyevî güçlere meydan okuyabilir ve her şeyin üstesinden gelebileceği ümidiyle en olumsuz durumlarda bile şevkle yaşar bedbinlik ve karamsarlığa düşmez."[99]

---

97 Gülen, Fasıldan Fasıla, 4/67.
98 Gülen, Işığın Göründüğü Ufuk, a. y.
99 Gülen, Ruhumuzun Heykelini Dikerken, 28.

Müspet hareketin özünde onun ayrılmaz parçası iman ve İslam'ı saf ve duru bir bağlılıkla yaşamak; bir başka ifadesiyle, sahabe yaşantısını günümüz pratiğine yansıtmak vardır. Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem insanların ve cinlerin peygamberi idi. Peygamberliğinin 6 yılı insanları İslam'la tanıştırmakla geçmişti. Aynı yıl, cinler de O'nu dinlemiş ve peygamberliğini kabul etmişlerdi. Bazı rivayetlere göre artık Allah Rasulü, vefatını gözlüyordu. Zira insanlara da, cinlere de tebliğde bulunmuş, Allah'a vardıracak güzergahı onlara tarif etmişti. Risaletin gereği, kendisine vahyolunanları etrafına ulaştırmaktı. Ve bu misyonu kâmil manada yerine getirmişti. Vazife bittiği için, dünyadan ayrılma vakti gelmiş olmalıydı. Allah Rasulü, artık Allah'a kavuşmayı düşlüyordu. Dünyevi bir siyasal hakimiyet beklentisi, Efendimizin düşünce dünyasına hiç bulaşmamıştı. Düşünce sistematiğinde Saadet Asrının merkeze oturduğu Hocaefendide de böyle bir duygu ve beklenti hiç olmadı. Tabiri diğerle, hiçbir siyasal ve ideolojik düşünce, Hocaefendinin müspet hareketinin temelindeki fikirlerinde tutunacak bir yer bulamadı. Bilakis o nazarları hep "iman"a ve onun tezahürlerine çevirdi. Kamil iman sahiplerinin kâinata meydan okuyabileceğini ifade etti. Bu seviyede imanı temsil edebilecek bir altın nesil yetiştirmenin heyecanını yaşadı. Özlemini duyduğu neslin krokisini çıkardı. Etrafına daima böyle olun mesajları sundu. Ona göre inanmış insanlar: "İnsanlarla muamelelerinde peygamberane bir kalb taşır; herkesi sever, her şeyi kucaklar; başkalarının kusurlarını görmezlikten geldikleri aynı anda, kendilerini en küçük hataları karşısında bile sorgulayabilirler; çevrelerindekilerin yanlışlarını sadece normal hallerde değil, öfkelendikleri zamanlarda bile bağışlar ve en huysuz ruhlarla dahi geçinmesini bilirler. Aslında İslam da, kendi müntesiplerine, elden geldiğince affetme-

yi, kine, nefrete yenik düşmemeyi ve öç alma duygusuna kapılmamayı salıklar ki, zaten sürekli Allah'a doğru yürüyor olma şuurunda bulunanların başka türlü olmaları da her halde düşünülemez.. başka türlü davranmaları, düşünmeleri bir yana, onlar oturur kalkar hep başkaları için hayır yolları araştırır, hayır dileklerinde bulunur, ruhlarındaki sevgiyi hep canlı tutmaya çalışır, gayza, nefrete karşı da bitmeyen bir savaş sürdürürler. Hata ve günahlarını pişmanlık hararetiyle yakar kül eder ve günde birkaç defa, mahiyetlerindeki kötülük duygularıyla yaka-paça olurlar. Gönüllerinden işe başlayarak, her bucakta iyilik, güzellik fidelerinin boy atıp gelişmesine ortam hazırlar ve Rabiatü'l-Adeviyye felsefesiyle, zehir olsa da, herkesi ve her şeyi şeker-şerbet gibi kabul eder; üzerlerine kinle, nefretle gelenleri bile tebessümlerle ağırlar ve en mütecaviz orduları sevginin yenilmeyen silahıyla püskürtürler. Allah onları sever, onlar da Allah'ı.. hemen her zaman sevmenin heyecanıyla coşar, sevilme duygusuyla da mest ü mahmur yaşarlar. Tevazu kanatları sürekli yerde ve gül bitirme neşvesiyle toprak olmaya teşne bulunurlar..."[100]

b. Îlâ-yı Kelimetullah

İmanında tahkiki yakalamış bir mümin için Allah'ın yüce adının herkesçe duyulması için çalışmak, hem bir vazife hem de imanının gereğidir. Zira gerçek Müslümanlığın özünde bu vardır. Onun için Hocaefendi imanla beraber ikinci en büyük vurguyu 'Îlâ-yı Kelimetullah'a yapar. Ona göre "Allah nezdinde kurtulmuş olmak, kurtarıcı olma cehd ve gayretine bağlıdır."[101] O, Allah'ı bilip, bildirmek; yaşamayı, dünyevilikten çıkarıp başkalarının Müslümanca

---

100 Gülen, Işığın Göründüğü Ufuk, 136.
101 Gülen, Ruhumuzun Heykelini Dikerken, 82.

yaşamalarına göre ayarlamak; kâmil imana ermek ve bu imanı başkalarına duyurmak; mumlar gibi eriyip çevreye ışıklar saçmak; her yerde herkese hayat üflemek gibi ifadelerle hep imanın bu çok önemli yanını nazara verir.

"İnsanın yaratılış gayesi, Cenab-ı Hakkı bilip bildirmektir. Bunun dışında hiçbir şey yaratılışa gaye olacak seviyede değildir."[102] der. Ona göre iman ettikten sonra dünya ve ukba saadetine giden yol, İla-yı Kelimetullah için mücadele ve mücahededen geçmektedir. İnsan yaşayacaksa işte bunun için yaşamalı; hayatını abesiyetten kurtarmak için ona bu şekilde anlam yüklemelidir.

Hayatı manalandırmak da; "İnsanları küfür ve dalalet karanlıklarından kurtararak imanın aydınlığına çıkarmak, ruhları uyararak gönüllere Hakk'ı duyurmak, eşyanın perde önü ve perde arkasını olduğu gibi göstererek dimağlardaki şüphe ve tereddütleri gidermek, varlığın yüzüne nurlar saçarak onun bir kitap gibi okunmasını, bir meşher gibi temaşa edilmesini sağlamak, bir sanat eseri olarak onu yorumlayıp resmetmek, sonra da çağın idrak ufkuna göre seslendirmek ve bu fani güzergahı, baki alemlerin bir basamağı, bir köprüsü, bir mezraası, bir pazarı haline getirmek."[103] için çalışmakla olabilecektir.

Hocaefendi, müspet hareketin temsilcilerini birer Peygamber varisi olarak görmek istemektedir. Zira Cenab-ı Hakk, Peygamber Efendimize: "Bu Kur'an, Rabbinin izniyle insanları, karanlıklardan nura çıkarman ve o üstün kudret sahibi olan her icraatıyla övgüye layık bulunan Allah yoluna iletmen için sana indirdiğimiz bir kitaptır."[104] diyerek Peygamberlik misyonunun bir çerçevesini sunmaktadır.

---

102 Gülen, Prizma, 3/21.
103 Gülen, Kendi Dünyamıza Doğru, 127.
104 İbrahim, 14/1.

Ona göre, Allah'a, ahiret gününe inanan bir insan, İla-yı Kelimetullah vazifesinden müstağni kalamaz. Gerçekten, yürekten inanmışsa başkalarına da duyurmayı gönlünden, kafasından asla çıkaramaz.

İla-yı Kelimetullah ve Nitelikli İnsan Münasebeti

Allah'ın Yüce adının, olanca ululuğuyla gönüllere duyurulması kâmil iman sahiplerinin en derin yanlarını teşkil eder. Bu, böyle olmakla beraber müspet hareket, bu âli vazifeyi sistemleştirir, kendi temsilcilerini kendine has bir metoda yönlendirir.

Müspet hareketin yönlendirdiği Îlâ-yı Kelimetullah vazifesinde, bir yandan gönüllerin İslam'la buluşturulması ve bu buluşmanın derinleştirilmesi; diğer yandan da menfi tarafta bulunanların yıkıcı faaliyetlerine göğüs gerilmesi söz konusudur.

Bir başka tabirle, müspet hareket yörüngeli Îlâ-yı Kelimetullah, çift yönlü olarak götürülmek zorundadır. Bir taraftan insanların akıl ve mantıklarına, fikir ve düşünce dünyalarına hitap edip onları ikna etmedeki zorluklara dayanmak; diğer taraftan bu çalışmaları baltalamak, insanların imana ve İslam'a uyanmalarına mâni olmak isteyen bozguncuların faaliyetlerine katlanmak bu hareketin en belirgin çizgilerini oluşturur. Yani müspet hareketin temsilcileri ağır bir yükün altındadırlar. Onlar hem kendi nefislerine hâkim olup istikametli yaşamak, hem de başkalarının nefs-i emmare ve şeytanlarına galip gelebilip dosdoğru bir hayatı yaşamaları için çalışmak zorundadırlar. İnsanları iknâ etmek, inanılan hakikatleri temsil etmek ile ancak mümkün olabilir. Bir yandan dünyanın cazibedar güzelliklerine kapalı kalabilmek, yaratılış gayesinden sapmamak; öte yandan da insanları müspete kanalize etmek ve karanlık düşünce sahiplerine karşı verilen sinir harbinde çizgiyi korumak herkesin

yapabileceği bir iş değildir. Kısaca ifade edeceksek, müspet hareketi, müspet donanıma sahip insanlar ancak mükemmel manada temsil edip hayata geçirebilirler.

Bu zorluğun farkında olan Hocaefendi, çoğu zaman müspet hareket temsilcilerinin metafizik gerilimlerini kaybetmemeleri için tahşidatta bulunur. Onların haleti ruhiyelerini portrelendirir, olmaları gereken seviyenin çizgilerini koyulaştırır. İnsanlarda İslami heyecanın uyanması, bu heyecanla yüksek performansta hizmet edilmesi onun için her şeydir.

Hocaefendinin aksiyonunu, ve iç aksiyon olarak tanımladığı düşünce hayatının temelini ruhi hayat meydana getirmektedir. Bu da dini düşüncelerle iç içedir. Şimdiye kadar bu milletin varoluşu hep İslamî ruh ve manaya sığınılarak gerçekleştirilmiştir. Bu yüzden onda, İslamî ruh ve manayı zirvede temsil etmiş olan Ashab-ı Kiram Efendilerimize atıf ve yönlendirmeler oldukça fazladır. Sanki o, Sahabe modelini günümüzde yeniden inşa etmek istiyor gibidir. Onun söylemlerinde bazen de örtülü olarak, Sahabe-i Kiram'ın hususiyet ve mazhariyetleri ağırlıklı olarak yer alır.

Onun sahabe modelini ifade biçimi, tabiri diğerle müspet hareket temsilcilerini tablolaştırması, okuyucularda imrenme ve özenti uyaracak mahiyettedir. Hocaefendinin gönlünün derinliklerinden kaynayıp, dimağ potasında biçimlenen ve kaleminin hareketiyle satırlarda görünüme sunulan ilham yüklü üslubu, okuyucunun zihin ve kalbine çarpınca, bazen tarifsiz bir heyecan tufanı, şiddetli bir his delinmesi meydana getirir. Bu bazen düşünce dünyasında bir çalkalanma, metafizik gerilimde ciddi bir yükselme; bazen de vazife ve sorumluluk şuurunun bütün benliği kaplaması, gidişatı gözden geçirme, söz ve davranışlardaki aksaklıkları giderip yeniden derlenip toparlanma gibi neticeleri verir. Bir ömür boyu beklediği, özlemini çektiği altın nesil portresine muha-

tap olan insanlar da, Hocaefendinin rehberliğinde bu nesilden olabilme ümit ve arzusunu iliklerine kadar duyar, iç dünyalarında büyük coşkunluk ve dalgalanmalar yaşarlar.

Ona ait şu satırları okuduğunuzda aynı duygulara sizin de sahip olacağınızı umuyorum:

“Bizim, içten ve dıştan gelecek ihsanlara, düşünce sistemlerine değil; bizim, topyekün milletimizde mesuliyet ve ızdırap şuuru uyarabilecek ruh ve düşünce hekimlerine ihtiyacımız var. Gelip-geçici saadet vaadi yerine ruhlarımızda derûnilik meydana getirecek ve bizi bir hamlede, mebde' ile müntehayı birden görebileceğimiz seviyeye ulaştıracak ruh ve düşünce hekimlerine.

“Evet, şu anda biz, icabında cennete girmekten dahi vazgeçip ve şayet girmişse, dışarıya çıkma yollarını araştıracak kadar mesuliyet ve dava aşıkı insanlar bekliyoruz. ‘Güneşi bir omuzuma, ayı bir omuzuma koysalar, ben bu işten vazgeçmem!’ diyen insanlar.. bu bir Peygamber ufkudur. Bu ufuktan akıp gelen ışıklarla coşkun bir dimağ, yerinde: ‘Gözümde ne cennet sevdası, ne de cehennem korkusu var; milletimin imanını selamette görürsem cehennemin alevleri içinde yanmaya razıyım.’ der, iki büklüm olur.. veya ellerini açar, ‘Vücudumu o kadar büyüt ki cehennemi ben doldurayım, başkalarına yer kalmasın.’ çığlıklarıyla semavatı lerzeye getirir.

“Evet, bugün insanımızın, her şeyden daha çok, milletinin günahları için ağlayan, insanlığın affedilip bağışlanmasını, kendi bağışlanmasının önünde bekleyen.. ve A’raf’ta durup cennetliklerin hazlarıyla yaşayan, cennete girse dahi şahsi hazlarını duymaya vakit bulamayan derunilere ihtiyacı var...”[105]

---

[105] Gülen, Ruhumuzun Heykelini Dikerken, 87.

“Evet, bugün her şeyden daha çok, dünü-bugünü bir arada görebilecek.. kainat, insan ve hayatı birden perspektife alabilecek.. mukayeseci.. varlığın sebepler ve illetler buuduna açık.. milletlerin ve cemaatlerin varoluş ve yıkılış senaryolarına vakıf.. sosyoloji ve psiko-sosyolojinin hata ve sevaplarında hakem.. medeniyet devr-i daimlerinin doğum, ölüm ve göçüşlerine nigehban.. vesile ve gayeyi birbirinden temyiz edecek yetenek, vicdan selameti ve düşünce istikametine sahip.. gayeye saygılı.. şeriattaki hikmet-i teşri ve Sahib-i Şeriat’ın maksatlarına aşina.. dini hükümlere menat sayılan esaslar mevzuunda vukuflu.. ilahi varidata açık objektif dimağlara şiddetle ihtiyaç var.

“Tıkanmış düşünce sistemimizin önünü açacak.. bayatlamış ve semavilikten uzaklaşmış muhakeme tarzımıza Kur’ani yörüngede işlerlik kazandıracak.. bunları yaparken de kainat, insan ve hayat arasındaki sırlı münasebeti gözardı etmeyecek.. dini emirlerin titizlikle yaşanıp hayata geçirilmesinin yanında, devam ve temadinin önemli bir esası olan, yürüdüğü yolları, Sahib-i Şeriat’ın teysir, mülayemet ve müsamaha ufkuna göre stabilize ederek tebşir ağırlıklı ve tenfire kapalı temsilini sağlamak.. ilim ve tefekkür gücünü İslam’ın ve İslam’ı yorumlamanın emrine vererek birkaç asırlık kısırlığı sona erdirmek.. mektepten mabede, sokaktan yuvaya her yeri, varlık, insan ve hayatın arkasındaki gerçeğin rasat edildiği rasathaneler haline getirmek.. tıkanıklığı asırlar ve asırlar ötesine gidip dayanan sonsuzluğu temaşa menfezlerine yeniden işlerlik kazandırmak.. İslam'ı, hayatın hemen her ünitesinde sürekli üzerinde durulan gündemin birinci maddesi konumuna yükseltmek.. tenasüb-i illiyet prensibine göre sebep-sonuç mevzuunda hassas, riyazi ve rasyonel davranmak.. gibi fonksiyonları eda edecek bu idrak kadrosu,

kendimizi yenilememize yardımcı olacak ve bize ebed-müddet var olmanın erkanını öğretecektir."[106]

"Bugün, her şeyden ziyade milletçe muhtaç olduğumuz karakter, şuur, idrak ve sorumluluğun harekete geçireceği, davranış ve faaliyetlerin de, en az bugün ve bugüne ait zaruretler kadar, plan ve projelerinde yarınları düşünen samimi, müteheyyiç fakat dengeli insan karakteridir. Gönlüyle varlığa açık, dimağı bilgi şuuruyla mâ'mur, her an kendini bir kere daha yenilemesini bilen, her zaman nizamın peşinde ve her lahza ayrı bir tahribi tâmir eden düşünce ve ruh mimarı karakter..

"O hep zaferden zafere koşacak ama; ülkeleri harap edip, harabelerde payitahtlar kurmak için değil; insani duygu ve melekeleri harekete geçirmek ve bizleri, herkesi ve her şeyi kucaklayacak şekilde sevgi, alaka ve mürüvvetle güçlendirmek, yıkılmış yöreleri onarmak, ölü kesimlere hayat üflemek, varlığın damarlarında can olup-kan olup akmak ve hepimize var oluşun engin zevklerini duyurmak için.. zaten o, her şeyiyle bir Allah adamıdır.. ve O'nun halifesi olarak her zaman varlıkla münasebet içindedir. Her hareket ve her faaliyeti kontrollüdür ve yaptığı her şeyi de O'nun teftişine sunacak gibi yapar. O'nun duyuşlarıyla duyar.. O'nun bakışlarıyla görür.. üslubunu O'nun beyanından süzer çıkarır.. ve O'nun iradesi karşısında 'gassalın elindeki meyyit' gibidir.. O'na karşı acz u fakrının şuurunda olması en büyük bir güç ve servet kaynağıdır. O, bu tükenmez hazineyi en iyi şekilde değerlendirmede asla kusur etmemeye çalışır.

"O, şahsi hayatı itibarıyla, gözü hep örnek insan olma ufkunda.. İlahi emir ve yasakları temsilde evliya ve asfiya ile atbaşı ve 'kılı kırk yararcasına' sözüyle ifade edi-

---

106 Gülen, a.g.e. 12.

lemeyecek kadar dakik ve ince. Hakiki Müslümanlığı yaşamadaki kahramanlığı, Hakk'ın sevmediği şeylere karşı ortaya koyduğu tavrı, inançlarını hayata geçirme yolunda başına gelecek şeylere karşı fütursuzluğu ve mukavemeti tasavvurlar üstüdür. Hele ma'şeriliğindeki enginliği, Hakk eri ve halk insanı olmadaki derinliği, Allah'a ve O'ndan ötürü varlığa karşı duyduğu aşkı, şevki, alaka ve endişeleri ifadelere sığmayacak ölçüdedir."[107]

"Sen "İş başa düşüyor; gücümün yettiğince ben yapmazsam, her halde başkaları da yapmayacak." demeli ve seni varoluşa taşıyan ruh ve manayı kat'iyen dışta aramamalısın; başını eğip, vicdanını dinlemeli ve mahiyetini bir mercek gibi kullanarak varoluş istikametindeki seyahatini özünden başlatmalısın..."[108]

"Onlar nam u nişan nedir bilmez, makama, mansıba eyvallah etmezler. İçlerinde tutuşturdukları sonsuzluk ateşi, onları her şeyden müstağni kılmıştır. Bir mum gibi eriyen benliklerinde, cihanlar aydınlığa kavuşur ama, onların göz bebekleri, şuanın zerresini bile kendi hesabına kullanmak istemez. 'Yol yapma bize, rahat yürüme başkalarına; sa'y u gayret bize, ganimet başkalarına... Bilmem ki, bir bilmece olan mahiyetlerini, böyle birkaç hecede ifade etmek kâbil olur mu...?"[109]

Hocaefendinin ufkundaki ideal nesil; "ilim, fazilet ve ahlakın yüksek temsilcileri, mefkure insanlarıdır. Bitip tükenme bilmeyen aşkla dopdolu, imanlı, ümitli, azimli hasbiler kadrosudur. Diğergam; milletimizde mesuliyet ve ızdırap şuuru uyandırabilecek ruh ve düşünce hekimleridir. Onlar yaşatma idealine kilitli; ruh mimarı Rabbaniler;

107 Gülen, Ruhumuzun Heykelini Dikerken, 80.
108 Gülen, a.g.e. 1/136.
109 Gülen, Çağ ve Nesil, 21.

sevgi ve mefkure kahramanları; hikmet erleri, ümit neslidir. Günümüzün karasevdalıları, Hakka ve hakikate adanmış, ölümsüz ruhlar; ışık süvarileri; fedakarlığın sahabicesine sahip koçyiğitler; yaşama arzusunu unutup, yaşatma zevkiyle şahlanan babayiğit mesuliyet neslidir. İlim, ahlak ve fazilet havarisi ateşten sineler; çağın kudsileri; ümit tomurcuklarıdır onlar. Günümüzün irşad ve tebliğ erleri; tarihi hakikatlerin hakiki mirasçıları ve susadığımız soluklardır. Rüyaların üveyki, idrak kadrosu; Haktan fermanlı mesuliyet ve dava aşıkı, beklenen, aranan insanlar olup geleceği kuracak ve yükseltecek fikir işçileridir.

Bu Îlâ-yı Kelimetullah kadrosunun belli başlı nitelikleri olarak da şunları sayabiliriz: onların içleri aydın, duyguları durudur. Kararlı ve azimlidirler, yol yön değiştirmezler. Önceden belirlenmiş idealleri istikametinde ilerlerken darılmalara ve kırılmalara düşmezler. Dayanıklıdırlar. İçlerinde tutuşturdukları sonsuzluk ateşi, onları her şeyden müstağni bırakmıştır. Alayişsiz ve gösterişsizdirler. Nübüvvetin özünden gelen bir uzantı ile daha çok başkalarının lezzet ve acılarıyla dolu ve onlar için vardırlar. Kendi aşk-u şevki, heyecan ve tutkularının ötesinde başkalarını da terkisine alıp sonsuza taşıyan ebediyet süvarileridir.. İnsanların Allah'ı bulup O'na yönelmeleri, değişik kulluklardan kurtulup sadece O'nun bendesi olmaları tek dertleridir. Bütün beşeriyeti doğru yola çağırmayı tutku halinde yaşayan farklı insanlardır. Hakk katının kutluları teslimiyet erleridirler. Programı, metodu ve üslubuyla gayelidirler. Fevkalade fedakardırlar. Allah tarafından sevilip, O'nu sevmeyi ideal edinmiş, Hakka adanmış ruhlardır. Düşüncelerini kendi enstrümanlarıyla seslendirirler. Onlar insani duyarlılığı felç eden cehalet, gaflet, bağnazlık ve aymazlık perdelerini parçalayıp, rahmetle hakikatın buluşacağı noktaya doğru uzanırlar. Ciddi bir

iç huzuruyla neticeyi Allah'tan bekler, Şen'i- Rububiyetin muktezasına karışmadan hareketlerini Hakk hoşnutluğuna bağlarlar. Yersiz kuruntulara kapılmaz, Hakk'a itimatsızlık gibi öldürücü zehirlerden fevkalade uzak durmasını bilirler. İnandırıcı olmanın referansı beklentisiz olmak olduğu için, hizmette önde, ücrette arkaların arkasındadırlar. Değil maddi beklenti, hizmet ederken alınan manevi hazların bile işin ruhunu zedeleyeceği endişesini yaşarlar. Alemşümul, bütün insanlığı kucaklayacak enginlikte bir şefkat, onların bakış açılarını biçimlendirir. Onlar, acz, fakr, şevk ve şükürle gerilmiş Hakk'a dilbeste gönül erleridirler."

Aslında her biri birer konu başlığı şeklinde incelenmesi gereken bu hususiyetler, günümüzde ve gelecekte, müspet hareket temsilcilerinin en mümeyyiz nitelikleri olarak kıymetlerini her zaman ve konumda koruyacaklardır.

Evet, Hocaefendi, bu tür üslup ve heyecan yüklü deyim ve tabirlerle, günümüz insanına ve ileride beklenen ümit tomurcuklarına sesleniyordu. Onların his ve mantık dünyalarına fısıldıyor, bütün bunları da kendisi gibi, onların da kendilerini Hakk'a adayabilmeleri, bu en kudsi vazife uğruna hayatlarını bezledebilmeleri için yapıyordu. Yaratılış gayesinin en çaplı biçimde temsil edilebilmesi, yüksek performansta imana ve Kur'an'a hizmet edilebilmesi için, tabiri diğerle bütün bunları "İla-yı Kelimetullah" için, Hakk'ın hatırı için yapmıştı. Zira dini hissiyatın dibe vurduğu dönemde, gönüllerin Allah'la buluşabilmeleri onun vazgeçilmez tutkusuydu. O, -Allah'ın izni ve yardımıyla- insanların gözlerini İslami gayret ve heyecana açtı. İdeal bir neslin ruh portresini resmetti. Çizginin altına düşmemenin yollarını gösterdi. Millet ruhunu uyardı. Onların bakışlarını yüksek ideallere çevirdi. Fedakarlığın sahabicesine uyanabilmeleri için en önde kendisi o şekilde yaşadı. Geleceğin fikir

işçilerini yetiştirdi. Bütün dünyada ilelebet devam edecek müspet hareket alanları hazırladı. Daha doğrusu bütün bu işlerin gerçekleşmesinde Yüce Kudret tarafından yönlendirildi ve istihdam olundu.

c. Sorumluluk Şuuru

Müspet hareketin olmazsa olmazlarından biri olarak kabul ettiğimiz ve kendi dar anlayışımız açısından, sacayağının üçüncüsünü teşkil ettiğine inandığımız husus 'sorumluluk şuuru'dur. O, imanla bütünleşen; 'yaşatma ideali' de diyebileceğimiz Allah'ın adını tüm insanlığa duyurmayı tutku haline getiren bir müminde olması gereken en vazgeçilmez niteliklerdendir. Hocaefendinin ifadeleri içerisinde: "Hareketin sorumlulukla irtibatlandırılması onun en birinci insani buudunu teşkil eder. Sorumlulukla disipline edilememiş bir hamle ve hareketin tamam olduğu söylenemez."[110]

Hocaefendi sorumluluk şuurunu, "mesuliyet şuuru", "mesuliyet ahlakı", "mesuliyet ve dava aşkı", "ferdi sorumluluk sınırlarını aşkın bir merhamet iradesi" gibi ifadelerle karşılar.

Hocaefendiye göre maksat ve gayeden sapma, bir sorumsuzluktur. Dünyevileşmek, çıkar hırsçılığı, menfaat düşkünlüğü, gösteriş merakı, müstehcenlik ve değişik ideolojilere prim vermek gibi densizliklerin yanında; umursamazlık, vurdumduymazlık, zorbalık, başıboşluk, ve taassub gibi kemirgenlerin kendi dünyamızdan temizlenmesi şarttır. İslamî haysiyet ve millî iffetimiz açısından, dünden bugüne bize ait olan ne varsa hepsine sahip çıkmamız, içten içe varlığımızı ve benliğimizi aşındıran şeylerden arınmamız elzemdir. Düşüncedeki inhiraflar, şahsiyet kaymaları sorumluluk

---

[110] Gülen, Ruhumuzun Heykelini Dikerken, 88.

şuursuzluğundan kaynaklanmaktadır. Hareketteki sorumsuzluk kargaşa olacağından, davranışları mesuliyetle disiplin altına almak zaruridir. Yani müspet harekette her teşebbüs mesuliyet eksenli olmalıdır.

Mesuliyet şuuruyla ahlaklanan bir müminde kayma, maksat ve gayeden sapma söz konusu olamaz. Onun yolu, Hak; davası, Hakkı tutup kaldırmak; hedefi de Allah'ın rızasıdır.

Sorumluluk şuuruna sahip bir mümin, ızdıraplıdır. O, böyle olduğu müddetçe de alternatif projeler üretmede güçlü bir kaynağa, samimi vicdanlar üzerinde de büyük bir tesire sahip demektir.

Mesuliyet şuuruyla gerilmiş bir mümin, umumi ahenk ve hakikatı ihya etme ile dertli bir azim kahramanıdır. Böyle birisinin sorumluluk alanı dışında ise sanki hiçbir şey kalmamaktadır: "Bu öyle bir mesuliyettir ki ferdin idrak ve şuurlu iradesine giren hiç bir mesele onun dışında kalamaz. Varlık ve hadiseler karşısında sorumluluk, tabiat ve toplum karşısında sorumluluk, geçmiş-gelecek, diri-ölü, genç-ihtiyar, okumuş-cahil, idare ve emniyet.. herkesten ve her şeyden sorumluluk.."[111]

Sorumluluk şuuruna ermiş bir mümin, geçmişin, bilinen bilinmeyen, büyük küçük bütün birikimine, bu birikimi nemalandırmaya, yeni terkipler meydana getirmeye, sonra da bunları gerçek mal sahibi olan gelecek nesillere intikal ettirmeye varis, yani tarihe mirasçıdır. Böyle olunca da geleceğe bizim olacağı nazarıyla bakmak, sorumluluk şuurunun önemli bir yanını teşkil etmektedir.

Mesuliyet ahlakı ile ahlaklanabilmiş bir mümin için gelecek nesle uygun bir zemin hazırlamak, bir başka sorumluluk alanıdır. "Bizler dünyamıza, iman, insan ve hürriyet sevgisinden örülmüş yepyeni bir ruh kazandırma ve bu

---

[111] Gülen, Ruhumuzun Heykelini Dikerken, 85.

esaslar üzerinde neşv ü nema bulmuş, gelişmiş mübarek bir ağacın mana köklerinin safveti ölçüsünde ve o köklerle irtibatlı olarak yeni sürgünlere zemin hazırlama mesuliyeti altındayız. Şüphesiz böyle bir sorumluluğun yerine getirilmesi de ancak ülkenin mukadderatına, insanımızın, tarih, din, örf, adet ve bütün mukaddesatına sahip çıkacak kahramanların mevcudiyetine vabestedir.. ilim aşkıyla dopdolu, imar ve inşa düşüncesiyle gerilim içinde, samimilerden daha samimi dindar, milliyetperver ve sorumluluk duygusuyla her zaman vazife başında kahramanların mevcudiyetine. Onlar ve onların gayretleri sayesinde milletçe hayatımıza, bizim anlayışımız, bizim düşüncelerimiz ve bu anlayış ve düşüncelerin muhassalası hakim olacak.. herkeste, nefsini toplumun hizmetine adama duygusu öne çıkacak.. vazife taksimi ve karşılıklı yardımlaşma düşüncesi yeniden canlanacak.. işveren-işçi, ağa-köylü, memur-sokaktaki insan, ev sahibi-kiracı, sanatkar-sanatsever, müvekkil-vekil, muallim-talebe bir vahidin değişik yüzleri olma hususiyetiyle bir kere daha ortaya çıkacak ve birkaç asırlık beklentilerimiz bir bir gerçekleşecektir."[112]

Allah'ı bilip bildirmek ve bunu sorumluluk ahlakıyla yerine getirmek; özlenen, hasreti çekilen, aranan, beklenen neslin en seçkin nitelikleri; fedakarlığın, hasbiliğin, vefanın sahabicesine uyanmış hak erlerinin en çarpıcı özellikleridir.

2. Müspet Hareket Temsilcilerinin İçe Dönük Yanları: Hakk'a Kulluk

Bediüzzaman, Risale-i Nur'larla manevi cihadını yönlendirmişti. İman hakikatlerinin neşrinin en çaplı biçimde edası adına yapılması gerekenleri talebeleriyle beraber

[112] Gülen, a.g.e. 90.

yapmıştı. İlk başta kendisi yazmasına rağmen, risaleleri belki de en çok kendisi okudu, talebelerine de okuttu. İlk dönem, Risalelerin yazılması ve dağıtılması çok önem arzediyordu. Bediüzzaman, vurguyu oraya yapıyor, o günkü şartlarda en güzel hizmetin Risaleleri yazmak ve yaymak olduğunu söylüyordu. O dönemde 600 bin civarında Risale-i Nur Külliyatı hatt-ı Kur'an ile yazılmıştı. Bazen bazı talebelerini değişik şehirlere göndermiş, oralardaki insanların iman ve Kur'an hizmetiyle tanışmalarına zemin hazırlamıştı. Dışa dönük hizmetlerde daha başka birçok iş yapılırken içe dönük olarak da onların nazarlarını azami takva, sıdk, ihlas ve sadakata çevirmişti. İhlası anlatırken tesanüd ve uhuvvet dersleri de vermiş, kardeşler arasında tam bir dayanışma olmazsa kamil manada ihlasa erilemeyeceğinin altını çizmişti.

İhlas risalesinin en azından 15 günde bir defa okunmasını tavsiye etmişti. Başka yerlerde olmamasına rağmen, bu risalenin başında böyle bir tahşidatın hikmetini soranlara "gücünüz yetiyorsa her gün okuyun" demek suretiyle bu yolun yolcularının en mühim azıklarına dikkatleri çekmişti. Müspet hareketin bir başka yanı olarak "Allah'ın vazifesine karışmama"yı söylerdi. Elden gelen bütün gayret ortaya konacak, ama Allah'ın takdirine de gönülden teslim olunacaktı. Bu aslında, hem rıza makamına, hem de samimiyete yapılan birer vurgu idi. Bir taraftan Allah'tan gelen her şeye razı olunacak, niye olmadı gibilerinden dahi olsa düşünce yanlışlığına girilmeyecek; diğer taraftan da nefse hiç pay çıkarılmadan her şey Allah'tan bilinecek ve dünyevi-uhrevi beklentiye girilmeyecekti. Zira inandırıcı olmanın referansı, samimiyetin göstergesi beklentisizlikte ve bütün çeşitleriyle ücret almaya kapalılıkta idi.

Bediüzzaman, hediye kabul etmemesini anlatırken, Yasin suresinde anlatılan ve beklentisizliğe dikkat çeken zatı örnek

vermektedir. Hazreti İsa'nın havarileri hapsedilince Habib-i Neccar koşarak onların yanına gider ve "Kendileri hidayette olan ve sizden hiçbir ücret istemeyen bu insanlara uyun."[1-13] der. Bu ayette tebliğ ve temsil insanının iki özelliği nazara verilmiştir: tebliğcinin hidayet üzere olması ve yaptığı vazife mukabilinde herhangi bir şey istememesi.

Müspet hareketin temsilcileri, imanda ve ahlakta dirilişe vesile olmaya çalışırlarken, bu dirilişi en başta kendi nefislerinde yaşamalıdırlar. Hareketin tesir ve temadisi adına bu çok önemlidir. Onların "özlerini gaflete salmadan" kulluğu idrakle tevhide ulaşmaları, Allah ile olan münasebetlerini çok sağlam zemine oturtmaları elzemdir. Çünkü insan ancak Hakk'a kullukla; arzulara, kuvvete, şehvete, şöhrete kulluktan kurtulup, insanı sefilleştiren bayağılıklardan sıyrılabilir. Zaten gerek Asr-ı Saadet topluluğu, gerekse de her devrin kutlu mimarları nefisleriyle yaka paça olmuş, gayrı meşru dairedeki bütün cismani arzulara baş kaldırmışlardı. Her zaman bir kısım beşeri zaafları olabileceği mülahazıyla hep tetikte ve temkinli davranmış, kaymamaya çalışmış ve insan-ı kamil olmanın bütün icaplarını da yerine getirmişlerdi.[114]

Bu açıdan Hocaefendi, her yeni dirilişte mutlaka olması gereken merhaleleri anlatırken önceliği bu kudsi vazife için çalışacak olanlara verir ve "Her yeni dirilişte ferdin şahsiyet kazanması, inançla şahlanıp aşkla gerilmesi, nefis ve benliğini aşarak Hakk'ın azad kabul etmez kölesi olması merhalesi çok önemlidir. Bu merhaledeki cihad, bütün buudlarıyla nefsin dümenlerine karşı, benliği yenmeye müteveccih ve insanın kendisini yeniden inşa etmesiyle alakalıdır. Bu itibarla da cihadların en büyüğü 'Cihad-ı Ekber'dir."[115] der.

---

113 Yasin, 36/21.
114 Gülen, Kendi Dünyamıza Doğru, 113.
115 Gülen, Yitirilmiş Cennete Doğru, 8.

İçe dönük vurgu Hakk'a kulluğa yapılır. Dışın fatihi olmak isteyenler, mutlaka kendi içlerini de fethetmelidirler.

Hocaefendinin üzerinde çokca durduğu, hareketin temsilcilerinin dikkatlerini çektiği hususlardan bazılarına kısaca nazar atfetmenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

İbadet: Allah'ın emirlerini yerine getirme, O'na kullukta bulunma ve bu kulluğu şuurla edâ etmektir. İbadetle bütünleşmek, bir ibadet insanı olmak hedeftir. İnsanın şerefinin rengi ve ona bahşedilmiş en büyük paye olan ibadetler dikkatle yapılmalı, folklora dönmemeli; ibadetin ruhu, şekle kurban edilmemelidir.

Rıza: İnsan kalbinin, başa gelen hadiselerle sarsılmaması, kaderin tecellilerini iç hoşnutluğu ile karşılaması; diğer bir yaklaşımla, başkalarının üzülüp müteessir oldukları, şaşırıp dehşete düştükleri olaylar karşısında gönül mekanizmasının tam bir sükun ve itminan içinde olması; Allah'ın kaza, takdir ve muamelelerinin, nefislerimize bakan yanlarıyla, acılık, sertlik ve anlaşılmazlıklarına katlanıp her şeyi gönül rahatlığıyla karşılamaktır.

Dua: Yenilmez bir güce sahip olan dua; bir çağrı, bir yakarış ve küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya, arzdan arzlıdan semalar ötesine bir talep, bir niyaz ve bir iç dökmedir.

Namaz: Müminin miracı, miraç yolunda ışığı-burağı, Allah'a yaklaşmak ve O'na ulaşmak isteyenin ötelere en yakın karargahı, gaye ile hemhudut en büyük vesilelerdendir. İnsanın hayatında yapacağı en güzel şey namaz olmalı, onu en kamil manada yerine getirmek bir gaye haline gelmelidir.

İhlas: Doğru, samimi, katışıksız, dupduru; riyadan uzak olma ve kalbi bulandıracak şeylere karşı kapalı kalma, kapalı yaşama.. veya gönül safveti, fikir istikameti için-

de Allah'la münasebetlerinde dünyevi garazlardan uzak kalma ve tam bir sadakatle kullukta bulunmak demektir. Ferdin, ibadet ü taatinde, Cenab-ı Hakk'ın emir, istek ve ihsanlarının dışında her şeye karşı kapanması, abd ve Mabud münasebetlerinde sır tutucu olması, yaptığı şeyleri Hakk'ın teftişine arz mülâhazasıyla yapması, tabir-i diğerle; vazife ve sorumluluklarını, O emrettiği için yerine getirmesi, yerine getirirken de O'nun hoşnutluğunu hedeflemesidir. İhlas, gönülde dünyaya karşı hiç bir arzu, meyil ve iştiyakın olmamasıdır. Manevi terakkiye bile takılmamaktır. Namaz kılarken cenneti görmekten bile sakınmak ihlasın derin bir buududur.

Takva: Allah'ın emirlerini tutup, yasaklarından kaçınmak suretiyle O'nun azabından korunma cehdi olmakla beraber; Cenab-ı Hakk'ın şeriat-ı fıtriye denilen kâinata koymuş olduğu kanunlara riayet etmek de onun bir diğer farklı bir boyutunu teşkil eder.

Tevazu: İnsanın Hakk karşısında gerçek yerinin şuurunda olup, ona göre davranması ve halk arasındaki durumunu da bu anlayış zaviyesinden değerlendirip, kendini insanlardan bir insan veya varlığın herhangi bir parçası kabul etmesidir. Hakk'ın büyüklük ve sonsuzluğu karşısında sıfır-sonsuz nisbetlerine göre insanın kendi yerini belirleyip, bu düşünce ve bu tespiti benliğine tam mal etmesidir. Mahviyet, tevazu, hazm olgunlaşmış, oturaklaşmış insanların dâimi hâlidir. İnsan her zaman gurur ve kibir esintilerine karşı duyarlı olmalı ve devamlı murakabe, muhasebe ile nefsini ezmesini bilmeli, bunu da bütün iyiliklerin Allah'tan geldiğini kabul, tasdik, itiraf ve ilan ederek yapmalıdır.

Tevbe: Hataları itiraf edip pişmanlıkla kıvranmak, fevt edilen sorumlulukları yerine getirerek, yeniden toparlanıp Cenab-ı Hakk'a yönelmek; duyguda, düşüncede, tasavvur

ve davranışlarda Zat-ı Ulûhiyet'e karşı içine düşülen muhalefetten kurtulup, O'nun emirleri ve yasakları zaviyesinden, yeniden O'nunla muvafakat ve mutabakata ulaşma gayretidir. Tevbe, bir iç arınma kurnasıdır. Günah, müminin cennete doğru uzanan hayat yolu üzerine kurulmuş birer tuzaktır. Sürçüp düşüldüğünde hemen tevbeye yönelmeli, açılan menfezi anında kapatmalıdır. Günah, dengesizce bir çukura yuvarlanıp gitmek; tevbe, usulüne göre bir hamlede hoplayıp oradan dışarıya çıkmaktır. Tevbe bir fazilet yemini, onda sebat ise bir yiğitlik ve irade işidir.

Şükür: Görülen herhangi bir iyiliğe karşı gösterilen memnuniyet ve minnettarlık manalarına gelir. Istılahta, insana bahşedilen duygu, düşünce, aza ve cevarihi yaratılış gayeleri istikametinde kullanmaktır ki; kalble, lisanla ifa edilebileceği gibi bütün uzuvlarla da yerine getirilebilir.

Vefa: İnsanın gönlüyle bütünleşmesinin adıdır. Gönül hayatı sağlam olanların vefa duyguları da genelde sağlam ve süreklidir. Vefa; duyguda, düşüncede, tasavvurda aynı şeyleri paylaşanların atmosferidir. O, sevginin, mürüvvetin bağrında boy atar, gelişir, düşmanlık ikliminde ise bir anda söner gider. Vefa yüzlerce ayıbı örten bir iksirdir. Vefa, fertlerin birbiriyle kaynaşıp bütünleşmesini temin eder. onun sayesinde cüzler küll olur; ayrı ayrı parçalar bir araya gelerek vahdete ulaşır. Vefa duygusu varıp sonsuzluğa erince, ötelerden gelen tayflar, kitlelerin yolunu aydınlatır ve toplumun önünü kesen bütün tıkanıklıkları açar.

Ayrıca Peygamber Efendimizin ve diğer Peygamberlerin en mümtaz nitelikleri olan Sıdk, Emanet, İsmet, Fetanet ve Tebliğ, bu hareketin temsilcilerinin de en özel yanlarını teşkil etmektedir.

Bütün bunlardan başka kalb ve ruh hayatımız adına nazara verilen birçok iç dinamikler de vardır. Bunlara

ulaşabilmek için de "Kalbin Zümrüt Tepeleri" başta olmak üzere Fethullah Gülen Hocaefendi'nin diğer eserlerine bakılmalıdır.

3. Müspet Hareketin Evrensel Açılımı: Diyalog

Diyalog; kendini, kendin olarak tanıtma uğraşısı; herkesi kendi konumunda kabul etme; düşünce, fikir, örf, adet, inanç ve kültürlerdeki farklılığa rağmen, bir masa etrafında oturup ortak paydalarda buluşabilme özelliği gibi anlamlara sahiptir ve günümüzde müspet hareket adına gelecek vaadeden bir kabiliyeti haizdir. O, karşılıklı iyi niyet sahibi olabilmenin; bütün farklılıklara rağmen, anlayış ve hoşgörü içerisindeki paylaşımın adıdır.

Tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere aslında diyalog kelimesinin altında hoşgörü, müsamaha gibi tutum ve davranış biçimleri kendilerini göstermektedir. Hoşgörülü, affedici, müsamahalı, uzlaşmaya açık, gönlü geniş insanlar, diyaloğa geçebilir, bütün farklılıklara rağmen ortak noktalarda biraraya gelebilirler. İnançların ve kültürlerin birbirleriyle tanışıp kaynaşabilmeleri için, bu inanç ve kültür mensuplarının bu özelliklere sahip olmaları zaruridir. Birbirlerini tanıma, anlama gayretleri; ortak problemlere ortak çözümler bulma çalışmaları ancak böyle bir ufku yakalamış insanlar tarafından gerçekleştirilebilecektir.

Hocaefendinin yaklaşımıyla "herkesi kendi konumunda kabul etmek", diyaloğun çerçevesini belirler. Ona göre diyalog, karşı tarafın değişmesini istemek manasına gelmediği gibi; karşı tarafça da berikinin değişmezliğinin kabulüdür. Yani taraftarda bir "iltihak" beklentisi yoktur/olmamalıdır. Diyalog, şerefli ve çok değerli olarak yaratılan insanın, kendisine ait çizgide başkalarıyla buluşması; insani ve evrensel değerlerde paylaşmasını bilmesinin adı olmaktadır.

"Kur'an'ın bize kazandırdığı hoşgörü şudur: İnsanları, Allah'ın yarattığı, kendilerini özellikle ahiretlerini tayin adına serbestçe davranabilmeleri ve tercihte bulunabilmeleri için irade verdiği, bu irade çerçevesinde imtihana tabi tuttuğu, dolayısıyla herhangi bir inanca, düşünceye zorlanmaması gereken varlıklar olarak görmek, fakat değerler tercihinde Allah'ın hoş gördüklerini hoş görüp, hoş görmediği hususlara karşı ise en azından kalben tavır almak, bu konuda ferdleri uyarı vazifesini yerine getirmek; bunu yaparken, herkesi kendi konumunda kabul etmektir. İnsanların, nihai tercihlerini yaptıklarında, "artık kimse kimsenin suçunu çekmez"[116] kaidesi, Kur'an-ı Kerim'in Peygamber Efendimiz'e bile, "Sen, insanların yaptıklarından sorumlu, onların başında bir gözetleyici değilsin; sen sadece bir tebliğcisin"[117] hatırlatmaları ışığında, bir arada yaşama ve herkesin nihayette kendi tercihinin sonucunu görmesi adına her insanı kendi inanç ve düşüncesinde kabullenmeleri, hoşgörüdür."[118]

a. Hocaefendinin Diyalog Çalışmalarının İki Büyük Yansıması

Anlayabildiğimiz kadarıyla Hocaefendinin diyalog çalışmalarının iki büyük yansıması vardır. Bu yansımalardan birisi, onun medeniyetlerin çatıştığı bir dünya değil, bilakis kavgasız bir dünyaya duyduğu özlemdir. O, geleceğin dünyasını hayal ederken, dilde, dinde, kültürde ve örfteki farklılıkları inkar değil, özlü ifade etmeye çalışacaksak bir "sevgi medeniyeti"ni esas kabul etmiştir. Birbirlerine bilenip duran, işi kuyu kazma olan, rahat yaşamayı değil de

116 En'am, 6/164.
117 En'am, 6/107; Âl-i İmran, 3/20.
118 Mesut Erdal, Tolerans ve Hoşgörü, Yeni Ümit

başkalarını rahatsız etmeyi uğraş edinen insanların dünyası, onun arzuladığı bir dünya değildir.

Herkeste kendi din ve inancını sevme, kendi kültürüne sahip çıkma, kendi ırkına bağlılık gibi fıtri eğilimler söz konusudur. Kendi din ve inancını sevmenin yanında diğer din ve inançların varlığını kabul etmeme; başka kültür ve yaşam tarzlarından nefret etme; diğer ırktan ve milliyetten olanlara düşman kesilme ise dünyada gelinen nokta itibarıyla önüne geçilemeyecek bir gerçeği görmezlikten gelmek ve dünyanın yapısıyla çelişmek olur. Herkes istese de istemese de "ötekiler"le beraber yaşayacak, onları yok saysa bile yok edemeyecektir. Ve hele dünyanın sıkça telaffuz edilen realitesi "globalleşme"nin iyice hızlandığı zamanımızda diyaloğa ihtiyaç her aklı selim sahibi insanın kabullendiği bir husustur. Hocaefendi konuya şöyle yaklaşır: "...Gelecekte uzaklar yakın olacak ve dünya küreselleşerek bir köy haline gelecektir. Dolayısıyla Hıristiyan, Yahudi, Budist ve Ateist demeden her kesimden insanla münasebet kurmak ve onlarla bir diyalog ve anlaşma zemini aramak şimdiden kaçınılmaz görünmektedir. Ama böyle bir sürecin devamı her şeyden evvel aynı prensibi aynı düşünceyi benimsemiş olanlarla anlaşma ve uzlaşmaya bağlıdır. Zira yakın dairede meydana gelebilecek problemler önlenmeden ve mevcut problemler de çözülmeden muhit hattında müessir olmak imkansızdır."[119]

Aslında diyaloğun çerçevesine sadece din mensubları dahil değildir, dahil olmamalıdır. Her ne kadar günümüz itibarıyla, diyaloğu genelde din mensubu insanlar yapıyor olsalar da diyaloğun hem tanımı, hem de dünyaya yansıması bakımından düşünüldüğünde, onu, dinlerarası veya dindarlar arası bir uzlaşı platformu olarak görmek, onun büyük açısını daraltmak olur. Hocaefendi de onun için, sade-

[119] Gülen, İnsanın Özündeki Sevgi, 165.

ce Hıristiyan ve Yahudi değil, Budist ve hatta Ateistleri de diyalog dairesi içine alır, her kesimden insanla münasebet kurmaktan bahseder. Onun tolerans ve uzlaşı alanı, sadece ehli kitap denilen Hıristiyanları ve Yahudileri değil; inancı olsun olmasın, bütün insanlığı içine alacak kadar geniştir. O: "Sevgiyi sevmek, düşmanlığa düşman olmak inançla coşan bir kalbin en mümeyyiz vasfıdır. Herkesten nefret ise ya gönlü şeytana kaptırmışlık veya bir cinnet eseridir. Sen insanı sev ve insanlığa hayran ol! Aç herkese, açabildiğin kadar sineni; ummanlar gibi olsun! İnançla geril ve insana sevgi duy; kalmasın alaka duymadığın ve el uzatmadığın mahzun bir gönül!.."[120] diyerek bu konudaki ufkunu nazarlara sunmuştur.

Diyalog çalışmalarının ikinci yansıması olarak da şunu söyleyebiliriz: Günümüzde İslam yanlış anlatılma ve dolayısıyla yanlış anlaşılma ile karşı karşıyadır. Bilerek veya bilmeyerek, bir taassubun yansıması olarak veya geçmişteki kötü örneklerin tesiri gibi faktörlerle İslam, bir yanlış zihniyetin yanlış yönlendirmesinden kaynaklanan haksız bir yanlış anlaşılmaya maruz kalmaktadır. Oysa ki; bir insanı öldürmeyi bütün insanlığı öldürmekle denk tutan İslam, terörizmle bağdaştırılamaz. Yapılan bir zulüm karşısında, daha fazlasını değil, misliyle mukabeleye ancak müsaade eden, ve eğer onu da yapmaz, af ile karşılık verirseniz o sizin için daha iyidir diyen bir din, sertlik ve müsamahasızlık dehlizinde boğulamaz. Ademoğlunun şerefli ve çok değerli olarak yaratıldığını söyleyen bir din, insana kıymet vermeyen, ortaçağa ait bir söylemmiş gibi akıllara sokulamaz. Peygamberi alemlere rahmet olarak gönderilen İslamiyet, sinesinde merhameti ve şefkati barındırmayan bir inanç sis-

120 Gülen, a.g.e. 31.

temi olarak nazarlara verilemez. Temelinde sevgi, saygı, barış ve huzurun bulunduğu müslümanlık, insanları mutsuz, huzursuz ve tedirgin eden bir akide olarak gösterilemez. Tarih boyunca güven ve emniyetin temsilciliğini yapmış bir din, günümüz temsilcilerindeki zaafiyetlerden kaynaklanan zedelenmeden ötürü, bütünüyle bir kenara itilip yokluğa mahkum edilemez. İslam'ın Peygamberi sallallahu aleyhi vesellem kendisini bir kaşık suda boğmaya çalışanları bile affetmişken, İslam, hoşgörüsüzlükle aynı kategoride ele alınıp değerlendirilemez...

İşte Hocaefendi, değişik yollarla İslam'ın ak yüzünü karartmaya, daha doğrusu kara göstermeye çalışanlara karşı, onun öyle olmadığını ispat etmek için diyalog çalışmaları ile müsait zemin aramakta ve bulduğu her uygun zeminde İslam'ın kucaklayıcılığını dile getirmektedir. Kendi ifadesiyle "herkese bir şeyler anlatma yollarını araştırmak", "İnsanlığın gerçek özünü bulması için" çalışmak, onun diyaloğa bakış açısını göstermesi bakımından çok önemlidir. Şu ifadeler de ona aittir: "Kur'an'ın elmas düsturları ile hareket edip her kapıyı sevgiyle çalmalı, nefret ettirip ürkütmeden herkese bir şeyler anlatma yollarını araştırmalıdır. Bunun için de ne olursa olsun insanlarla diyalog yolunun açık bulunması gerekmektedir. Rıza-ı İlahi'den başka hiç bir gaye gözetilmemelidir."[121]

b. Diyalog Çalışmalarının Dindeki Yeri

Hocaefendi, diyalog çalışmalarının aslında Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi vesellem ile başladığını, Medine Vesikasının ve hatta Veda Hutbesindeki bazı ifadelerin diyalogla örtüştüğünü ifade eder. O şöyle demektedir: "Hoşgörü, diyalog veya bizim kullandığımız ıstılah ile her-

[121] Gülen, a.g.e., s. 125.

kesi kendi konumunda kabul etme düşüncesi ve bunun hayata intikali meselesi, İslam tarihinde bizimle ortaya çıkmış bir şey değildir. Sadece Medine Vesikası'nı bu gözle incelemeye alalım ve şu soruların cevaplarını düşünelim: Hangi din, hangi ırk, hangi milletten olursa olsun, insanın din, hayat, seyahat, teşebbüs ve mülk edinme hakkının olduğunu İnsanlığın İftihar Tablosu o mübarek sesini yükselterek aleme duyuruyor mu duyurmuyor mu? Bu hakların dokunulmaz ve aynı zamanda mukaddes olduğu Vesika'da var mı yok mu? Aynı hakikatler başka bir dille, başka bir anlatma üslubu ve edası ile Veda Hutbesi'nde tekrar ediliyor mu edilmiyor mu? Medine Vesikası ile Veda Hutbesi arasında yaklaşık on yıl vardır. Demek bu on yılda bir çizgi değişikliği yok; aksine bu konuda tahşidat var ve bu hakları tahkim var.

Bu kabuller sadece Medine Vesikası'nda ve Veda Hutbesi'nde zikredilmekle kalmamış, edebiyat tarihine edebi bir risale olarak tevdi edilmemiş; ağızdan çıkan bu hakikatler aynı zamanda hayata hayat olmuştur. Efendimiz sallallahu aleyhi vesellem bunları bizzat yaşadığı gibi takip eden dönemlerde Raşit Halifeler, tabiîn ve tebe-i tabiîn yaşamıştır. Fetih dönemlerinde, Müslümanlar nerede kilise ve havraları yıkmışlardır? Nerede azınlıkların haklarına dokunmuşlardır? Nerede vicdan hürriyetine kısıtlama getirmişlerdir? Ve nerede düşünce hürriyetini tahdit etmişlerdir? Tarihte Müslümanların vesayeti altında yaşayan azınlıklar, Müslümanların kendilerine neler bahşettiklerini, kendilerine tanınan bu haklar başka işgal güçleri tarafından ellerinden alındığı zaman ancak anlamışlardır. Demek ki bizim mazimizin özü, üsaresi budur. Dolayısıyla bu yeni başlayan bir süreç değildir.

Meseleye bu zaviyeden bakınca anlaşılacaktır ki, biz hoşgörü, diyalog, herkese saygı, herkesi kendi konumunda kabullenme derken, Efendimiz sallallahu aleyhi vesellem'in Medine Vesikası'nı seslendiriyor, Veda Hutbesi'nde beyan buyurduğu hakikatleri haykırıyoruz. Böylece vazifemizi ve vecibemizi yapıyoruz. Kaynaklarımız bunun böyle olmasını söylüyorsa, bunu bir vazife ve vecibe olarak müntesiplerinin omuzlarına yüklüyorsa bu süreci biz kendimize mal edemeyiz. Hiç kimse de edemez. O sizin şefkatinizin, merhametinizin ürünü değildir. Aksine İslam'ın şefkati, merhametidir. Bizden öncekiler bu noktada kusur etmiş, dâhilî veya hâricî sebeplerle, haklı ya da haksız nedenlerle farklı bir yolda yürümüş olabilirler. Bunlar bizi alakadar etmiyor, biz yapabilirsek, yapabiliyorsak vazifemizi yapıyoruz."[122]

c. Hocaefendinin Diyalog Çalışmalarındaki Ümidi

Hocaefendinin, diyalog çalışmalarını, İslam'ı anlatmaya zemin teşkil etmesi bakımından önemli gördüğü kendi ifadeleriyle sunulmuştu. Durum böyle olunca, diyaloğa geçilen insanlar, er geç doğru İslam'la yüzleşeceklerse maksat hasıl olmuş demektir. O, müslümanların diyalog, sevgi ve müsahama ile birşey kaybetmeyeceklerini bilakis en büyük kazanç olan Allah'ın rızasını elde edebileceklerini vurgulamıştır.[123]

O, diyalog çalışmalarının müspet gelişmelere sahne olacağına çok iyi inanmış ve bu konudaki ümitlerini şöyle dile getirmiştir: "Dünyanın mayası olan bu temeller üzerinde yükselecek bahar, insanlığın gerçek özünü bulacağı bahardır. Ne olursa olsun, dünya, er geç kayıp bu çizgiye gelecektir ve bunu engellemeye kimsenin gücü yetmeyecektir."[124]

---

122 Gülen, "Hoşgörü Surecinin Tahlili", Zaman Gazetesi, 28/Şubat/2005.
123 bkz. Gülen, İnsanın Özündeki Sevgi, 158.
124 Gülen, a.g.e. 197.

Diyalog çalışmaları, insanların herhangi bir empozeye maruz kalmadan, gayet hür ortamlarda düşünüp, olay ve fikirler hakkında sağlıklı neticelere varabilmeleri için çok mühimdir. Bir bilgiye doğru kanallardan ulaşma, başkalarının yönlendirme ve saptırmalarına uğramadan ulaşma, bu çalışmaların en önemli getirilerindendir. Kitaba başlık yaptığımız ve hakkaniyetine gönülden inandığımız "Müspet Hareket"in Evrensel açılımda temsil edilmesidir. Çaplı gelişmelere müsait zeminler vesile olduğuna göre adı ne olursa olsun, insanlara ulaşmak, hak ve hakikatı onlara da duyurmak ve böylece Allah'ın murad ve rızasını tahsil ve takip etmek her şuurlu müminin yegane hedefi olmalıdır.

İkinci Bölüm

İSLAM’DA CİHAD VE SAVAŞ

I. İSLAM'DA CİHAD

Fertlerin hakperest ve hayrın temsilcileri olmaları; şerden uzaklaşıp, kötü ve fena olan her şeye kapalı hale gelmeleri, İslam'ın müntesiplerini ulaştırmak ve görmek istediği yüksek hedeflerindendir. Hayrı teşvik ve tavsiye, şerri ikaz ve nehy, orijinal adıyla "Emr-i bi'l ma'ruf, Nehy-i ani'l münker", İslam'ın en önde gelen emirlerindendir ve Peygamber mesleğidir. Peygamberlik ise, Allah (c.c.)'ın insanlara duyurulması mesleği olup en mukaddes bir vazifedir. Şimdiye kadar Yüce Yaratıcıyı hep Peygamberler ve Allah'ın diğer sevgili kulları olan Hakk dostları anlatmış, insanların Allah'ı bilip tanıyabilmeleri için uğraş vermişlerdir.

İlk insan, aynı zamanda ilk Peygamberdir. Diyebiliriz ki beşeri ilk oluşum, Nübüvvetle başlamıştır. Hz. Âdem'in çocukları gözlerini dünyaya açtıklarında, kendilerine Allah'ı anlatan bir baba ile karşılaşmışlardı. Dudağında devamlı öbür alemin endişesini ürperti halinde soluklayan, nazarlarını ulvi aleme diken, emirleri oradan alan bir Nebi baba ile doğruyu ve güzeli, yanlışı ve çirkini O'ndan öğreniyor, Allah'ın onları yaratmadaki muradını yine O'ndan yani babalarından öğreniyorlardı.

Ve aslında sonradan gelenlerin de, Adem aleyhisselamın çocuklarından pek farkı olmayacaktı. Cenab-ı Hakk, her

zaman diliminde bazen bir, bazen birden fazla Peygamber gönderecek, onlar da bu kutlu vazifelerini hakkıyla eda edecek ve Allah'ı insanlara duyuracaklardı. Nitekim öyle de oldu. İnsanoğlu, ya bir Peygamberi veya Peygamberin bir elçisini ya da Hak ve Hakikatı anlatan bir Peygamber varisini gördü, dinledi. "Her kavmin bir hidayetçisi vardır"[125] ayeti tecelli ve tezahür etti. İnsanlar, karşılarında kamil rehberleri, Allah'a çağıran davetçileri buldular. Az çok tebliğ ve irşaddan nasiplenip "Din" ile muhatap oldular. Kabul edip etmeme durumu ile karşı karşıya kalıp imtihana tâbi tutuldular. Kimileri bu çağrıya uydu, denilenleri yerine getirdi ve yaratılış gayelerine yürüdü, kimileri de heva ve heveslerine takıldı, İlahi Çağrı'ya kulak vermedi ve kaybetme çizgisine düştüler. İlahi yasa gereği bu yürüyüş ve düşüş, halen devam etmekte olduğu gibi, kıyamete kadar da devam edecektir.

"Tebliğ ve irşad", "hayrı teşvik ve tavsiye, şerri ikaz ve nehy", "nasihat" ve kapsama alanının genişliğiyle bütün bunları içine alan "cihad", İslam'ın olmazsa olmazlarından olup günümüzde daha da bir önem arzeder hale gelmiştir. Şeytan ve nefs-i emmarenin yanında, dünyanın cazibedar güzellikleri ahireti unutturmakta, nazarları dünyaya çevirtmektedir. Cenab-ı Hakk; "Hayır, hayır! Siz, dünyayı seviyor, ve fakat ahireti unutuyorsunuz."[126] diyerek, fıtratımızdaki temayüllere dikkatlerimizi çeker. Bu ayete ilk olarak muhatap olan Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem ve O'nun güzin arkadaşları idiler. Fakat onlar -haşa- ne dünyayı seviyor, ve ne de ahireti unutuyorlardı. Bilakis ehli ukba idiler, dünyada iken ahireti yaşıyorlardı. Kirpiklerinde tüllenen hep Cennet ve Allah'ın Cemali idi. Aslında bu ayetle onlara ve bütün Müslümanlara bir ihtarda bulunuluyordu. Tabir

125 Ra'd, 13/7.
126 Kıyamet, 75/20, 21.

yerinde ise şayet Allah Teala, Sahabe Efendilerimize ve hepimize şunu demek istiyordu: Sizin içinizde, sizi dünyaya meylettirecek, ehli dünya yapacak, dolayısıyla da ahireti unutturacak bir mekanizma var. Eğer dikkat etmez, kontrollü yaşamazsanız, peşin olarak önünüze konanları tercih edebilir, bilahere elde edebileceğiniz güzelliklere eremeyebilirsiniz. O halde nazarlarınızı çevirdiğiniz yerde tutun, bu mevzuda istikametinizi koruyun.

Daha ilk yıllardı. Ashab Efendilerimiz, yeni yeni İslam'a uyanıyor, hergün semadan gelen vahy yağmuruyla serinliyorlardı. Efendimizin yanından hiç ayrılmıyor, bir dediğini iki etmiyorlardı. Bıkkınlık, usanç gibi şeyler, onların yanlarına zaten hiç yaklaşamamıştı. Fakat buna rağmen Allah (c.c.): "Allah'ın zikrinden ve Hakk'tan gelen şeylerden ötürü müminlerin kalblerinin saygıyla dopdolu olacağı an hâlâ gelmedi mi?"[127] diyor, en hayati mevzuya nazarları bir defa daha çeviriyordu. Zira mümin, hangi seviyede olursa olsun, irşad ve nasihattan uzak kalmamalı, İslam adına sürekli bir mücahede ve mücadeleden dur olmamalıydı.

Peygamber Efendimiz, insanların Allah'ı tanımaları, tanıyıp O'na kul olmaları, böylelikle de yaratılış gayelerine yürümeleri için fevkalade uğraş vermiş, kendini bu işe adamıştı. Ama her Peygamber gibi O da tepki görmüş, sıkıntılarla mücadelesini devam ettirmek zorunda kalmıştı. Bir defasında kendisi ile ümmeti arasındaki münasebeti şu örnekle taçlandırmıştı: "Benimle ümmetimin misali, ateş yakan bir insanın misali gibidir. Nasıl ki o adam, ateş yakınca haşerat ve böcekler kendilerini ateşe atarlar. Ben, ateşe düşmemeniz için sizleri tutmaya çalışıyorum. Siz ise kendinizi habire ateşlere doğru itiyorsunuz."[128]

---

127 Hadid, 57/16.
128 Buhari, Enbiya, 40; Rikak, 6; Müslim, Fedail, 17-19; Tirmizi, Edeb, 82.

Efendimiz, payelerin en büyüğüne mazhardı. O, Allah tarafından tebliğ ile vazifelendirilmiş bir ekmel mürşid idi. Cenab-ı Hakk'ın rahle-i tedrisinden geçmiş, Onu, bizzat Allah Teala irşad ve terbiye etmişti. Davranış ve sözleriyle insanlara en güzel bir örnek olmuş, onları Hakk'a ve hakikata yönlendirmişti. Hakk'ın en sadık şahidi olarak yaşamıştı. Rabbimiz, Efendimizin durumunu anlatırken, "Hiç şüphe yok ki biz seni bir şahid, müjdeleyici ve uyarıcı, ve Allah'a -yine O'nun izniyle- çağırıcı, ve etrafına ışık saçan bir kandil olarak gönderdik"[129] demektedir. Zaten Peygamberlik vazifesinin gereği de bu idi. Bu iş, Efendimizin misyonu olup O bunun için yaratılmıştı. O da hep bu şuur ile hareket etmişti. Her fırsatı Allah'ı anlatmak için değerlendirmiş, hayatında herhangi bir boşluk bırakmamıştı.

En son olarak vazifesini en güzel şekilde eda ettikten sonra veda haccında, meşhur hutbesini irad buyurdu. Sonunda: "Ashabım, yarın beni size soracaklar. Ben vazifemi yaptım mı? Size tebliğde bulundum mu?" diye sordu. Ashab-ı Kiram: "Tabi ki vazifeni en güzel şekilde eda ettin Ya Resülallah!" dediler. Bunun üzerine Efendimiz, işaret parmağını semalara kaldırıp "Allahım, Sen şahit ol" dedi, üç defa tekrarladı. Onbinlerce insanın hep bir ağızdan yaptığı bu şehadete, her şeye nigehban olan Allah'ı da şahit tutuyordu.[130]

Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, "Din nasihattan ibarettir"[131] demek suretiyle işin ciddiyetine vurguda bulunmuştur. Yapısı gereği insanoğlu, boşluklar yaşayabilir, kalbi hayatı itibarıyla matlaşabilir. O sallallahu aleyhi ve sellem, böyle bir boşluk yaşamamanın, bu tip bir pörsümeye

---

129 Ahzab, 33/45, 46.
130 Buhari, Fiten, 8; Hacc, 132; Müslim, İman, 378; Münafıkin, 45; Ebu Davud, Menasik, 56.
131 Buhari, İman, 42; Müslim, İman, 95; Tirmizi, Birr 17.

maruz kalmamanın en mühim vesilesi olarak nasihatı nazara veriyor, dinin yüksek performansta temsili adına onun önemine dikkatleri çekiyordu.

Mümin, her vesileyi değerlendirip nasihat alacak, onu vicdanında yoğurup kendine maledecek ve hayatında karanlık karelerin meydana gelmesine müsaade etmeyecek, manevi hayatının renk atmasına fırsat vermeyecektir. Nasihatı alma, Rabbimizi bize anlatan bir kitap okuma, Hakkı ve güzeli anlatan birisini dinleme şeklinde olabilir. "Sohbet-i Canan"ın yapıldığı meclislerde bir manevi hava olur. Melekler oraları kuşatır, o meclistekilerin mağfirete mazhar olabilmeleri için af taleplerini Allah'a iletirler.

"Kalbin Zümrüt Tepeleri"nde seyahat edebilenler, kendi nasihatçılarını da bulmuşlar demektir. Mesela insan, kendinde bir muhasebe duygusu geliştirebilmiş ise bu latife, "insanın iç dünyasında bir kandil, vicdanında da bir hayırhah ve nasihatçı gibidir. Her fert onunla hayrı şerri, güzeli çirkini, Allah'ın sevdiğini sevmediğini birbirinden tefrik eder, ve hayır soluklu o nasihatçının rehberliğinde en aşılmaz gibi görünen engelleri aşar ve hiçbir şeye takılmadan gider hedefine ulaşır."[132]

"Tebliğ ve irşad", "nasihat", "hakkı tavsiye, şerri ikaz" aynı kategoride ele alınabilen hususlardır. Bizim manevi hayatımızla çok irtibatlı olup nefis ve şeytanla yapılan "büyük cihad" da galib gelebilmemiz adına da en mühim argümanlardır.

Bu konuya böyle bir giriş yapmamızdaki maksat, cihadın genelde anlaşılanın aksine yelpazesinin çok geniş olduğunu ifade etme arzumuzdan kaynaklandı. Gerçekten de cihad, bir müminin hayatında kendini hemen her karede gösteren

---

132 Gülen, Kalbin Zümrüt Tepeleri, 1/26.

ve göstermeye istidatlı bir yapıya sahiptir. O, İslam adına yapılan her türlü aktivitenin adıdır.

1. Cihadın Manası

Cihad, "c-h-d" kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Çalışmak, çabalamak, azmetmek, gayret etmek gibi anlamlara gelir. Bu manada "cehdetmek" olarak Türkçe'de de kullanılır.

Aslında "cehd" Arapça'da mübalağa, ulaşılmak istenen gaye, "Cühd" kelimesi ise meşakkat ve takat manalarına gelir.

Aynı kökten gelen "ictihad" kelimesi, meşakkati yüklenme adına olanca takatı göstermektir.

"Cihad" ve "mücahede" kelimeleri ise düşmana karşı yapılan müdafaada bütün gücü harcamaktır ki bu müdafaa, zahirdeki düşmana, şeytana ve nefse karşı yapılır.[133]

"Cihad, çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Bazen bir söz söyleme, veya susma; bazen sadece yüz ekşitme veya bir tebessüm atfetme; bazen bir meclisi terketme ya da bir yerde bulunma, kısacası; yapılan her işi Allah için yapma, sevgi ve öfkeyi O'nun rızasına göre ayarlama bütünüyle cihadın şümulüne girer. Bu şekilde hayatın her sahasında, cemiyetin her kesiminde toplumu ıslah adına sürdürülen her türlü gayret, cihad cümlesindendir."[134]

"İslam adına yapılan her türlü aktivite cihaddır. Hergün düzenli olarak namaz kılmak, bazen sıcak günlerde oruç tutmak onun kapsamı içine girer. Bütün bir hayatı içine alacak şekilde nefsimiz ile ruhumuz arasında verdiğimiz sürekli mücadelenin adı cihaddır."[135]

133 Ragıb, Müfredat, c-h-d mad.
134 Gülen, İla-yı Kelimetullah veya Cihad, 19.
135 Nasr, The Heart of İslam, 96.

Hz. Peygamber, bir büyük savaştan dönüşte arkadaşlarına: "Küçük cihaddan büyük cihada döndük." demişti. Arkadaşlarından birisi büyük cihadın ne olduğunu sorunca Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem: "Kişinin heva ve hevesine karşı gerçekleştirdiği savaştır ki bu cihadın en büyüğüdür." buyurdu.[136]

Bu sebeple cihad, "Bizi Allah'tan uzaklaştıracak her şeye karşı uyanık ve tetikte olmak; Allah'ın bizim şahıslarımızda ve İslam toplumunda murad ettiği uyumu gerçekleştirmek adına verilen gayrettir."[137]

"Cihad, öze erme ve erdirme adına yapılan niyet ve aksiyonun adıdır. Onun büyük olanı; insanın gücünü kullanarak, kendini zorlayarak, hayatın akışına ters manilere göğüs gererek kendi özüne ermeye çalışmasıdır. Bir de, aynı şeyin başkalarını özleriyle bütünleştirmek için yapılanı vardır ki, onun adı da küçük cihaddır."[138]

Cihad, kulları ile Allah (c.c.) arasındaki engelleri ortadan kaldırıp, insanları Allah (c.c.) ile buluşturmanın adıdır ve Peygamber mesleğidir.[139]

"Allah'ın insanoğlu için seçmiş olduğu yolda yaşamaya cihad denir."[140]

Cihad, Allah'ın hoşnutluğuna ulaşma adına bütün fırsatları değerlendirmenin; her zaman ve mekanda Allah için birşeyler yapmanın adıdır.

"Cihad, nefse, şeytana, inançsızlara ve münafıklara karşı verilen mücadeledir. Nefis planında cihad; dini öğrenmek, bildiğini hayata geçirmek, başkalarına anlatmak, Allah'ı ve dinini insanlara anlatırken başa gelen zorluklara sabretmek

---

136 Keşfü'l- Hafa, 1/511.
137 Nasr, a.g.e. 97.
138 Gülen, İla-yı Kelimetullah veya Cihad, 13.
139 Gülen, a.y.m
140 Armstrong, İslam, 6.

suretiyle olur. Şeytana karşı yapılan cihad; onun itikat ve amel noktalarında kalbe verdiği vesveselerin önünü almaya çalışmak ve onun telkin ettiği bayağı ve sefil arzulara karşı direnmek şeklinde kendini gösterir. İnançsızlara ve münafıklara karşı cihad ise dil, mal, can ve gerektiğinde de kuvvet ile olur."[141]

Modern ilimlerle donanıp, terakkinin en müthiş düşmanı olan cehalet, fakirlik ve fikri ihtilafa karşı verilen mücadelenin adı cihaddır.[142]

2. Cihadın Çeşitleri

Cihad, düşmana karşı galip gelme adına verilen mücadele ve kavganın adıdır. Öyleyse onun yapılabilmesi için öncelikle düşmanın teşhis edilmesi gerekmektedir.

Aslında belli başlı 3 çeşit düşmandan söz edilebilir:

Müminin birinci düşmanı, "Muhakkak ki şeytan sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman belleyin."[143] ayetiyle nazarlarımıza sunulan 'şeytan'dır. O, Allah Teala'nın emrini dinlememiş, emri niçin yerine getirmediği sorulduğunda da kendine göre mantık yürütmüş, tevbeyle Rabbine yöneleceğine hâlâ enaniyet soluklayıp Allah'a karşı gelmiştir. Verilen emir, Adem (a.s.)'e secde edilmesi idi. Şeytanın dışında bu emre muhatap olan herkes secdeye kapanmıştı. O ise diretti, küstahlaştı, emre itaatteki inceliği anlayamadı, kendi sonunu kendisi hazırladı. Ve Adem (a.s.)'e ve insanoğluna hınçla, kinle doldu. Kendisini ayıplaması gerekirken, suçu Hz. Adem'e attı. O'nun nesline azılı bir düşman kesildi. O: "Beni azdırdığından ötürü ben de, Senin doğru yolunun üzerine oturacağım ve onlara (insanoğluna) önlerinden, arkalarından,

141 el-Cevziyye, Zadü'l-Mead, 2/9, 11.
142 Nursi, Divan-ı Harbi Örfi, 57.
143 Fatır, 36/6.

sağlarından, sollarından yaklaşacağım. Böylelikle de onların çoğunu şükredenler olarak bulamayacaksın." dedi.[144] Kendisi azıp sapıtmıştı. Ama Allah'a "Beni azdırdığından ötürü.." diyor, -haşa- Allah'ı suçluyordu. İyice küstahlaşmıştı. Sonra da Ademoğluna olan düşmanlığına açıkça ilan etmekteydi.

İşte bu şeytan, insanları da kendisi gibi şeytanlaştırmaya çalışır. İnsanın bütün boşluklarını ve zaaflarını kullanır. Her fırsatı ve vesileyi değerlendirir. İman ve itikada dair hususlarda şüphe tohumları eker. Müminlerin kamil iman sahibi olmalarının önüne geçmeye çalışır. İbadetten gevşetmek için nefsani arzuları uyarır. Duyarak, konsantrasyonu tam olarak ibadet yapılmaması için uğraşır. Derin müminler yerine, sığ ve ufuksuz Müslümanlar, onun için her zaman yeğdir. Bizi Rabbimizden, yaratılış gayemizden uzaklaştırmak için fütur getirmeden didinir durur. Böyle yaman bir düşmana karşı Cenab-ı Hakk da bizleri uyarmakta, onun sayısız vartalarına karşı birçok ayetle de dikkatimizi çekmektedir.

Öyleyse cihadın en büyüğü, bu en büyük düşman olan şeytana karşı yapılmalıdır. Onun bütün bir hayat boyunca sürecek binbir türlü aldatma ve entrikalarını boşa çıkarmak, bunun için de Allah'a sığınıp, şeytanla bir ömür kavgalı olmak büyük cihadın ayrılmaz parçasıdır.

Müminin ikinci büyük düşmanı, kendisine devamlı kötülük ve fenalıkları emreden "nefs-i emmare"sidir ve "Senin en belalı düşmanın iki yanın arasındaki nefsindir."[145] sözüyle dikkatler ona çekilmiştir.

Nefis, her zaman bes ve bayağı düşünceleri akla getirir. O, hep cismaniyete ve sefil arzulara yönelik emir ve telkinlerde bulunur. Bu haliyle o, tüm kötülüklerin barınağı, küçümsenen, horlanan bir konumdadır ki şeytanla aynı

---

144 A'raf, 7/16, 17.
145 Acluni, Keşfü'l- Hafa, 1/143.

çizgide mütalaa edilir. Yüce Allah ona muhalefet edilmesini salıklamış, nefsin arzularına baş kaldıranları övmüştür: "...Ama kim Rabb'inin divanına durup, hesap vermekten korkmuş ve nefsini kötü heveslerden alıkoymuşça, onun barınağı cennettir."[146] İnsan, nefsiyle devamlı bir mücadele içinde olmalıdır. O, şeytanla beraber hareket edip, kötülükleri insana emredecek, insan da sözlerini tutmamak için onlarla büyük bir kavgaya tutuşacaktır ki büyük cihad olarak tarif edilen de budur.[147]

İslam'ı öğrenmek için vakit ayırıp dünyevi meşgalelerden sıyrılmak; öğrendiği bilgileri öz yüreklilikle hayatına yansıtmak; bildiğini, en güzel metotları uygulayarak başkalarına da taşımak; karşısına çıkan bütün manilere göğüs gerip kendi özüne ermeye çalışmak nefse karşı yapılan cihad adına ilk akla gelen hususlardır.

Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem: "Mücahid, Allah'a taat hususunda nefsiyle mücahede eden, Muhacir, Allah'ın yasakladıklarını terkedendir."[148] derken nefsiyle savaş veren mümini "Mücahid" olarak nitelemiştir.

Üçüncü düşman ise, bizim dışımızda yani hariçte olan düşmandır ve pek çok çeşidi vardır. Mesela, ilk bölümde zikredildiği gibi, Bediüzzamanın tespit edip dile getirdiği "cehalet" dışa dönük düşmanların en büyüklerindendir. O, terakki ve medenileşmeye en büyük engeldir. İnsanları bağnazlığa iten, yozlaştıran bir özelliği vardır. Körü körüne bir işe dalma veya enini boyunu araştırmadan hükümler verme ya da Cenab-ı Hakk'ın emrettiklerini bile bile yapmama, yasaklarını bilerek bilmeyerek çiğneme hep cehaletten kaynaklanır. İnsana yanlış üzerine yanlış yaptırır.

146 Naziat, 79/40-41.
147 Acluni, a.g.e. 1/ 424.
148 Ahmed, Müsned, 6/21.

Bir de insan, bildiğini sever, bilmediğine düşmandır. Cehaletle mücadele etmenin, başkalarına ait cahilliği ortadan kaldırma, yanlış bilinen konuları düzeltme, insanlara bilmeleri gereken hususlarda yardımcı olma şeklinde bir tarafı da vardır. Bir yandan ilimle donanırken, diğer yandan da başkalarını aydınlatma, cehaletle savaş adına yapılması gereken işler cümlesindendir.

"Fakirlik" ve "tefrika" ayrı ve büyük düşmanlardır. Çalışıp, Allah'ın koyduğu kanunlara uyanlar, genelde başarılı ve refah seviyeleri yüksek kimseler olurlar. Tembelliğin cezası fakirliktir. Cahilliğin bir yansıması olan fakirlik, bize yaratılış gayemizi unutturmakta, bizi Allah'a sevgili bir kul olmaktan alıkoymaktadır.

İttifakta kuvvet ve hayat; kardeşlikte saadet vardır. Birbirinin kuyusunu kazan insanlardan güzel bir toplumun meydana gelmesini beklemek aldanmışlıktır. Rabbimiz, müminleri "Kendi yolunda kenetlenmiş bir duvar gibi."[149] görmek isterken, "Muhakkak ki müminler kardeştirler."[150] derken, Efendimiz: "Müminler birbirlerine destek veren bir binanın yapı taşları gibidirler."[151] buyururken, Müslümanların ayrılık içinde olmaları, onların Allah karşısındaki duruşlarını bozmakta, Allah'a yakınlaşmalarına mâni olmaktadır.

Efendimizin bir savaş dönüşünde söylediği belirtilen "Küçük cihaddan büyük cihada döndük." ifadesinden hareketle cihadı "cihad-ı ekber" büyük cihad ve "cihad-ı asğar" küçük cihad olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Bu tasnife göre; insanın gücünü kullanarak, kendini zorlayarak kendi özüne ermeye çalışması büyük cihad; aynı şeyin başkalarını özle-

149 Saff, 61/4.
150 Hucurat, 49/10.
151 Buhari, Salat, 88; Edeb, 36; Müslim, Birr, 65; Tirmiz, Birr, 18; Ahmed, 4/104.

riyle bütünleşmeye alıp götürme için yapılmasına da küçük cihad denmektedir. Cihadın bu iki yönünde de insanlığın temizlenmesi, Allah katında matlup keyfiyeti kazanması düşünülür ki, bu durumda cihadın büyüğü de küçüğü de aynı hakikatın ayrı yüzleri sayılırlar.[152]

Müminler, ilk önce kendi özlerine erme adına mücadele etmelidirler ki bu tasavvufi ifadesiyle hem tahliye تَخْلِيَةٌ ve hem de tahliye تَحْلِيَةٌ şeklinde olur. Bizler, dünyaya gelirken birtakım özellikleri de beraberimizde getiririz. Bu özelliklerden bazıları olumlu iken, bazıları da olumsuzdur. İşte bu negatif özelliklerden kurtulma, işin bir yanıdır. Aslında bunlardan bütün bütün kurtulma diye de birşey yoktur. Ama onların dışa sızıp, bizi yanlış yönlendirmelerinin önüne geçilebilir. İşte bunu becermeye çalışma, bunun mücadelesini verme, işin tahliye تَخْلِيَةٌ yanıdır. Bu, nefsi, kin, nefret, öfke, inat, bencillik, kıskançlık, hased ve hatta gaflet, sorumsuzluk ve şerre temayül gibi olumsuz özelliklerden arındırmak, bir başka ifadeyle bu özellikleri devamlı baskı altında tutmak, onlar sanki yokmuş gibi hareket etmek demektir.

Bir de ruha güzellikler katma, onu süsleme, zinetli hale getirme azim ve gayreti vardır ki buna da tahliye تَحْلِيَةٌ denir. Ona, Kur'an'ın salıkladığı ve Rasulüllah'ın bizzat yaşayarak gösterdiği yüksek ahlaki normlarla ruhu yüceleştirme çabası da diyebiliriz.

İşte, insanın kendi şahsında gerçekleştireceği, cihadın büyüğü budur. Yani o Allah'ın rızasına uyarlanmış bir hayatı yaşayabilme mücadelesi; hayrı işleyip, şerden kaçınma cehd ve gayretidir.

"Nasıl ki bir denizci, rüzgarlı bir günde botunu batmaktan kurtarmak ve onu sahile ulaştırmak için devamlı bir güç sarfeder. Aynen öyle de, bir müminin Allah tarafından

[152] Gülen, Asrın Getirdiği Tereddütler, 3/192, 193.

kuşatılmış bir hayat tarzını seçip, O'nun emirlerini takipte devamlı bir güç sarfetmesi de cihad olmaktadır. Sabahleyin, Allah'ın adını anan bir insanın sesiyle yani ezanla uyanmak, namazları eda etmek, bütün günü dürüstçe ve adilce geçirmek, gün boyunca insanlara ve hatta hayvanlara ve bitkilere bile nazik ve kibar olmak, birisine bir iyilikte bulunmak, birine yardım etmek, kısaca iyi olmak cihaddır. Günümüzün cihadı, kulun sadece Allah (c.c.) ile olan münasebeti manasına gelen ibadetle de sınırlı değildir. Toplum içinde ahlaklı ve dürüst bir tavır sergilemektir o aynı zamanda. Günlük hayatta İlahi kurallara uygun yaşama adına ortaya konulan performans da cihadı yüklenmek demektir."[153]

Yaratılış gayesini unutmama, ruha kıvam kazandırma, hayatı duyarak yaşama, aşkın niteliklere bürünmüş bir insan olmaya çalışma, Allah bilgisinde derinleşme... gibi hususlar, birey bazında cihad adına önemli çağrışımlar yapan hakikatlardır.

Kur'an, kâmil müminin portresini şöyle çizer: "Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki yanlarında Allah zikredilince kalbleri ürperir, kendilerine O'nun ayetleri okununca bu, onların imanlarını artırır ve yalnız Rab'lerine güvenip dayanırlar."[154] Bu ayette anlatılan seviyeyi elde edebilme çalışması, verilen hedefe ulaşabilme gayreti, bir mümin için kıymetini hiçbir zaman kaybetmeyen en önemli cihad şeklidir.

Bir mümin, ihtiyaç ve iştiyakla kendini Allah'a vermeli, kendisinde bulunan bütün özellikleri, Cenab-ı Hakk'a yakınlık elde etmede kullanmalıdır. Hz Peygamber sallallahu aleyhi vesellem, cihan çapındaki inkılablarını gerçekleştirirken, Allah (c.c.) ile olan münasebetini kat'iyen ihmal

---

[153] Nasr, a.g.e. 258-260.
[154] Enfal, 8/2.

etmemiş, her an yeni bir terakkiyle Zât-ı Ecell-i Â'la'ya olan kurbiyetini ziyadeleştirmiştir.

İlmiyle amel eden yüksek bir iman ve ibadet insanı olma, nefis ve şeytanın hiç istemediği şeylerdir. Bunun için de ibadet esnasında bizi zihnen ve hayalen ibadetin havasından uzak yerlere götürmek, duyarak ibadet etmekten alıkoymak isterler. Bununla birlikte bir de riya, ucb gibi istenilmeyen duyguları da benliğimize sardırmak ile bizi Allah'tan koparmaya çalışırlar. İşte bir insanın ibadetlerini yerine getirirken, onları tam anlamıyla edaya kendini zorlaması, iç derinliğine ulaşma uğraşısı vermesi, herhalde cihadın en güzellerinden ve büyüklerinden olsa gerektir.

İbn Kayyim el-Cevziyye, nefse karşı verilen cihadın, dışa dönük olan cihaddan önce ve ona asıl olması lazım geldiğini ifade eder. Allah için nefsiyle boğuşmayan, emrolunan şeyleri yapma, yasaklardan kaçınma hususlarında nefsiyle cihad etmeyenin, dışa dönük cihadı yapmasının mümkün olamayacağını söyler.[155]

İnsanların temizlenip özlerine ermelerine, Hakk'ın razı olacağı bir kimliğe bürünmelerine yardımcı olmak bir başka dışa dönük cihad şeklidir. İnsanlar, işlenmeye muhtaç madenler gibidirler. "İrşad ve tebliğ", "nasihat", "Hakkı tavsiye, şerri ikaz" yollarını kullanarak insanları saf altın haline getirmeye çalışmak, günümüz cihadı adına fikir veren önemli hususlardır.

İşin gayri müslimlere bakan yanı ile alakalı olarak ise Kur'an-ı Kerim, şöyle bir bakış açısı sunmaktadır: "Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan menetmez. Çünkü Allah, adaletle muamele eden-

155 el-Cevziyye, a.g.e. 2/6.

leri sever. Allah sizi, ancak din hakkında sizinle savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanıza yardım eden kimselerle dost olmaktan men eder. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır."[156]

Ve eğer, gayri müslimlerden bazıları, üstteki ayetlerin ikinci kısmında ifade edilen şekle bürünür, İslam'a açıktan harb ilan ederlerse; Müslümanları yok etmeye, onların inançlarını dünyadan silmeye girişirlerse, sözden anlamaz, ikna olmaz, sulha da yanaşmazlarsa, o zaman da cihadın adı savaş olur. "İslam'da Savaş" adlı bölümde ifade edilmeye çalışılacağı üzere, artık zahirdeki bu düşmana karşı da muzaffer olabilmek için stratejiler geliştirilir ve ne gerekiyorsa yapılır.

Burada, Efendimizin iç derinliğinden birkaç örnek verip O'nun büyük cihadına nazarları çevirmek istiyoruz.

Abdullah bin Şıhhir radıyallahu anh Efendimizin namaz kılarken ağladığını, ağlarken de kendisinden değirmen taşının çıkardığı sese benzer bir ses geldiğini ifade etmiştir.[157]

Abdullah bin Mesud Hazretleri, Efendimizin arkasında gece namazı kıldığını, namazın uzunluğundan ötürü kötü şeylerin aklına geldiğini söylemiştir. Ona, aklına gelen kötü şeyin ne olduğu sorulduğunda namazı kesip oturmak olduğunu ifade etmiştir.[158]

Eğar bin Yesar radıyallahu anh'den: Peygamber Efendimiz: "Ey İnsanlar! Allah'a tevbe ve istiğfarda bulunun. Zira ben günde yüz defa tevbe ediyorum." buyurmuştur.[159] O sallallahu aleyhi ve sellem, devamlı terakki ediyor, an be an Allah'a yaklaşıyordu. Bir önceki halini, yeni durumuna

156 Mümtehine, 60/8, 9.
157 Ebu Davud, Salat, 157; Nesai, Sehv, 18; Ahmed, 4/25.
158 Buhari, Teheccüd, 9; Müslim, Müsafirun, 204.
159 Buhari, Daavat, 3; Tirmizi, Tefsiri's-sure, 47; İbn Mace, Edeb, 57b

nispeten karanlık görüyor, adeta o karanlık hali yaşadığı için Allah'tan mağfiret talebinde bulunuyordu. Tamamen kendi seviyesine ait bir yaklaşımdır bu. Zira O'nun karanlık gördüğü hale, en büyük bir velinin bile yetişmesi mümkün değildir. İstiğfarda bulunmasının ümmetine örnek olma yanı da vardır.

Birgün Efendimiz aleyhi ekmelüt tahaya her zaman olduğu gibi hiç ayrılmadığı Kur'an'ı mütalaa etmiş, ihsas alanına giren his tufanı, mübarek simasına aksetmiş olduğu halde ashabının yanına gelmişti. O gün daha da uhrevileşmişti. En yakın arkadaşı Hz. Ebu Bekir radıyallahu anh, O'nun yüz hatlarındaki derinliği ve farklılığı görmüş ve "Yaşlanmışsınız Ya Resulallah." demişti. Efendimiz, "Beni Hud suresi ve kardeşleri ihtiyarlattı." buyurdu. Bu surelerde Efendimize "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol."[160] deniyordu. Kendisine yapılan irşadı bütün benliğiyle algılıyor ve istikametini devam ettirebilmek için yüreğini ortaya koyuyor, iradesinin hakkını veriyordu. Yani İnsanlığın İftihar Tablosuna, istikametine devam deniyor, Efendimiz de ihtiyarladığını ifade ederek işin zorluğuna dikkat çekiyordu. Tabir-i diğerle Allah (c.c.) "dosdoğru ol" diyor, Efendimiz de "İstikametimi devam ettirip dosdoğru olabilmek için verdiğim mücadele beni yaşlandırdı." diyerek mukabelede bulunuyordu.

İçe yönelik cihadın böyle hakkını veren Efendimiz, dışa dönük cihadda da emsalsizdi. O, savaş iktiza ettiğinde en önde orduya komuta eder, harb meydanlarında şecaat abidesi kesilirdi. Cesaretiyle meşhur olan Hz. Ali gibi kimseler bile savaş kızışıp endişe ve korkuya kapıldıklarında Efendimizin arkasına saklanır ve kendilerini emniyete alırlardı.[161]

---

160 Hud, 11/112.
161 Ahmed, 1/156.

Allah Rasulü sallallahu aleyhi ve sellem'in: "İki göz vardır ki cehennem ateşi görmez; harp meydanlarında ve cephelerde nöbet tutan askerin gözü ve bir de Allah korkusundan ağlayan göz."[162] diyerek bu iki cihadı bir arada zikrettiği de olurdu.

Aslında Nasr suresi de, cihadı bu iki yanıyla beraber mütalaa eden bir suredir. Bu surede; "Allah'ın yardımı ve zaferi gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit, Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O tevbeleri kabul edendir."[163] denmektedir.

Çilenin her türlüsü çekilmiş, fedakarlığın her türlüsü yapılmış, senelerce mücadele ve mücahede edilmiş ve Allah, Mekke'nin fethini nasip etmişti. Fetihten sonra da kitleler halinde İslam'a girişler başlamıştı. Bu surede böyle bir lütfa mazhar olanların Rabbleri karşısında almaları gereken duruş öğretiliyordu. Sanki onlara, büyük bir fetih gerçekleştirdiniz, ama aslında onu size nasip eden Allah'tır, bunu devamlı göz önünde bulundurun. Maddi cihaddaki başarınıza denk, bir iç cihad muzafferiyeti de kazanın. Mazhariyetlerinizi kendinizden değil, Allah'tan bilin. Bu gerçeği unutmayın. Rabbinizi hamd ile tesbih ve takdis edin. Tevbe ve istiğfar ile O'na yönelin. Kulluğunuzdan bir an olsun sapmayın deniyordu. Aişe validemiz: "Allah Rasulü, bu sure nazil olduktan sonra "Sübhaneke Allahümme ve bihamdik, Allahümmağfirli" -Allahım! Seni bütün eksiklik ve arızalardan beri tutar, Sana hamdederim, Allahım beni bağışla- duasını durmadan söylerdi." demiştir."[164]

162 Tirmizi, Fedailü'l- Cihad, 12.
163 Nasr, 110/1-4.
164 Müttaki, Kenz, 8/22670.

Fethullah Gülen Hocaefendi: "Fedakarlık derecesi ne olursa olsun, dışa karşı verilen kavga bütünüyle küçük cihaddır. Ancak bunun küçük cihad olması, büyük cihada nispetledir. Yoksa cihadın küçük bir tarafı yoktur, kazandırdığı neticesi ise çok büyüktür."[165] demektedir. Gerçekten de küçük cihadı anlamaya çalışırken onu küçümsemek, azımsamak büyük bir yanlışlık olur. Küçük cihadı yaparken, genelde nefis ve şeytanla da bir boğuşma yaşanır. Onları aşıp, maddi cihadı gerçekleştirebilmek, herhalde Allah katında pek sevaplıdır. Bedir Harbinin neresi küçüktür ki!

3. Kur'an'da Cihad

Kur'an'da birçok ayet-i kerimede cihad kelimesi zikredilir:

1- "Her kim cihad ederse, kendi hesabına cihad eder. Şüphe yok ki Allah, alemlerden müstağnidir; hiçbir şeye ihtiyacı yoktur."[166]

Eğer bir mümin, nefs-i emmaresi ile boğuşuyor; şeytana değil, Hakka uyuyor, bu konuda bir cehd ortaya koyuyorsa veya Allah'ın Yüce Adını herkese duyurmak için yüksek bir performans sergiliyorsa bütün bunlar onun kendisi içindir. İbadet hayatı ile alakalı durum da aynı olup yaptığı ibadetlerin bütün getirisi kendinedir. Onun maddi hayatına veya psikolojisine müspet manada faydaları söz konusudur. Yerine getirmediği zaman da dünyada bir gönül huzursuzluğu, ahirette de bir ceza ile karşılaşabilir. Muhatap ve mükellef olduğu dini yaşamadaki kusurları onun aleyhine işler. Her halükarda da Cenab-ı Hakk'ın zatına fayda veya zarar gibi hususlar söz konusu olamaz. Allah Teala, hiçbir zaman hiç-

165 Gülen, Tereddütler, 3/206.
166 Ankebut, 29/6.

bir şeye ihtiyacı olmayan Zengin, bütün güzellik ve servetlerin yaratıcısı ve her şeye Kadir Zat-ı Ecell ve A'la'dır.

Ve bu dünya, bir imtihan dünyası ise şayet, ki öyledir, eğer Cenab-ı Hakk bu dünyada müminlerin zorluklarla denenmesini öngörüyor, meşakkatlere katlanabilmeleri için nefisleriyle cihad etme yükümlülüğünü getiriyorsa, bunda güdülen amaç; onların hayatlarının insana yaraşır bir düzeye gelmesi, ahlaki ve ruhsal olgunluğa erişip, dünya ve ahirette iyilik elde edebilmeleri içindir. Çünkü cihad, cihad edenin nefsini ve manevi hayatını onarır, düzeltir, kötülüklerden arındırır. Düşüncesini yüceltir, ufkunu genişletir. Onu her türlü maddi çıkarı aşacak düzeye yükseltir. Ruhsal ve bedensel yapısındaki meziyetlerin, seçeneklerin en iyilerini uyarır, ortaya çıkarır. İçindeki can ve mal cimriliğini törpüler. Hasılı cihad, sahibini aşkın bir insan haline getirir. Şu halde bu yolda belli bir mesafe kat ettikten sonra hiç kimse Allah'dan cihadının bedelini istememeli, İslam için yaptıklarından, Hakk adına başardığı işlerinden ötürü, herhangi bir beklenti içerisine girmemeli, vazifeden dur olmamalıdır. Çünkü onun cihadı Cenab-ı Hakk'a bir şey kazandırmaz. Bilakis Allah Teala'nın ona cihad etmeyi nasip etmesi, onu yeryüzünde halife edinmesi; ahirette ise, cenneti ve Cemali ile onu ödüllendirmesi Allah'ın insana büyük bir lütfudur.[167] Minnet ve şükran, cihad duygusunu ruhlarda uyarıp, gereği üzere hareket etmeyi nasip eden Allah'a ve o cihadın nasıl yapılması gerektiğini müminlere öğreten Rasulüllah'adır.

2- "Bizim uğrumuzda mücahede edenlere Biz, elbette hidayet eder, onlara doğru yolları gösteririz. Muhakkak ki Allah, her türlü işini iyi yapanlarla beraberdir."[168]

---

[167] Kutup, Tefsir, 5/2722.
[168] Ankebut, 29/69.

Allah uğrunda mücahede eden kimseler, kendilerine rağmen yaşayan insanlardır. Bir taraftan dünyanın cazibedar güzelliği, nefsin kam alma duygusu, insanın fıtratına konan şehvet gibi bazı duygu ve latifelerin şeytan tarafından dürtüklenip durması; diğer taraftan da dini inanç ve akidenin ibadet ve ilimle devamlı beslenmek suretiyle korunması, şek ve şüphelere karşı gerekli tedbirlerin alınması, hususen günümüzde herkesin rahatlıkla taşıyabileceği bir yük değildir. Allah yolunun bu kutlu yolcuları bütün bu meşakkatlere katlanır. Yol ve yön değiştirmeden mesuliyet şuuruyla ahlaklanmış olarak ümitlerini kaybetmeden, azimle hedeflerine yürürler. Bütün bu cehd ve gayretler, Allah rızasına yönelik olduğu için, Allah'ın inayet ve yardımına çıkarılmış bir davetiye hükmündedir. Böyle bir cehd ve çalışma sergileyenleri de Cenab-ı Hakk yalnız, yardımsız ve yardımcısız bırakmayacak, onları dünyada da ahirette de unutmayacaktır. Yüce katından onları görüp hoşnut edecek, Kendi uğrunda giriştikleri cihad çalışmalarını görecek ve onları Kendi yoluna iletecektir. Cenab-ı Hakk Kendi uğrunda hırzı can edenlerin ellerinden tutacak, onları firdevsleriyle sevindirecek, akla hayale gelmedik nimetlerle ödüllendirecektir. Bu böyledir zira Allah Teala, iyi işler yapanların yaptıkları hiç bir ameli zayi etmez, yokmuş gibi muamele etmez, görmezlikten gelmez.[169]

3- "Ey Nebi, kafir ve münafıklara karşı cihad et, onlara sert ve caydırıcı davran. Onların gidecekleri yer cehennemdir. Ne kadar kötü bir yerdir orası."[170]

Bu ayette münafıklara karşı da cihad edilmesi emredilmiş, hemen ardından da bu cihadın şekli "onlara sert ve caydırıcı davran" ifadeleriyle nazarlara sunulmuştur. Efendimiz, bu

---

169 Tevbe, 9/120.
170 Tevbe, 9/73.

lafta Müslüman, kalbde kafir olanlara yumuşak davranıyor, genellikle hep alttan alıyordu. Bu, Allah'ın bir emriydi. Belirli bir zaman aralığında bunun böyle olması gerekiyordu. Ama demek ki artık stratejide bir farklılık yapılmalıydı. Ve bu, eskisi kadar yumuşak olmama şeklinde kendini göstermeliydi. Bu yeni yapılanmada cihad biçim değiştiriyordu. Evet bazen bir strateji değişikliği, veya bir hareket, bir söz, bazen de bir bakış, bir tavır bile cihad olabilir. Onun yelpazesi ve kapsama alanı bu kadar geniştir.

Elmalılı bu ayetten, cihadın sadece kılıç veya silahla yapılan bir mücadeleden ibaret olmayacağını, bazen katı davranmanın, yumuşak başlı olmamanın da cihad kapsamına gireceğini anlamış, devamında da şunu ifade etmiştir: "Cihad" kelimesi "kıtal", yani, "savaş" kelimesinden daha geniş kapsamlıdır. Zira münafıklar, gizli kafir oldukları için, öbür açık kafirler gibi savaş ve kıtal şeklinde bir cihad onlar hakkında söz konusu edilemez. Münafıklara karşı açılacak cihad, delil ortaya koymak ve belgeleri açıklamak şeklinde tefsir edilmiştir. Gerçekten de cihad kılıçla, dille, yazı ve yayın yoluyla veya daha başka yollarla, ne şekilde olursa olsun cehd ve gayret göstermek, çalışıp uğraşmak, mücahede eylemek demektir ki, savaş bunun sadece bir özel çeşididir."[171]

4- "Eğer dileseydik her şehre ayrı bir uyarıcı gönderirdik. Sakın kafirlere itaat etme ve Kur'an'a dayanarak onlara karşı olanca gücünle büyük bir cihad gerçekleştir."[172]

Bu ayet, savaşa izin veren, yeri geldiğinde onu emreden ayetlerden yıllarca önce, Mekke'de nazil olmuştur. Ve bizim vurgu yapmak istediğimiz hususla doğrudan ilgilidir. Evet, cihadın en büyüğü, bütün zaman dilimlerinde ve bütün mekanlarda Kur'an'la, iman hakikatlerini anlatan, insa-

---

171 Elmalılı, Tefsir, 4/2591.
172 Furkan, 25/51, 52.

na yaratılış gayesini öğreten, enfes üslubuyla okuyucularını büyüleyen Allah'ın Kelamıyla olur. Cihadı, savaştan ibaret görmek, onun kapsamlı manasını daraltmak, dar kalıplara sıkıştırmak demek olur.

Gerçekten de Kur'an, kendine has birçok özelliği ile insanlar üzerinde derin etkiler yapar. Onun karşı konulmaz bir cazibesi vardır. Saadet Asrından bu yana, sözden anlayan insanlar, Kur'an karşısında dize gelmiş, O'nu anlamak ve anlatmak yolunda ömrünü vakf etmiş, dolayısıyla da O'nunla cihad etmiş, bu uğurda hayatlarını bezletmişlerdir.

Kureyş kabilesinin önde gelenleri, diğer insanlara: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin; gürültü yapın, belki böylece onu bastırırsınız."[173] derlerdi. Bu sözler, hem onların hem de onlara uyanların Kur'an'ın etkisinden dolayı içlerinde oluşan derin endişeden kaynaklanmaktaydı. Çünkü Kureyş eşrafı, halkın geceleyin Efendimizin sallallahu aleyhi ve sellem okuduğu Kur'an'ın etkisinde kalarak adeta büyülendiklerini görüyorlardı. Ruhların ona doğru aktığının, kalblerin ona meylettiğinin farkındaydılar.

Kureyşin ileri gelenleri etrafa bunları söylerken, kendileri Kur'an'ın etkisinden kurtulabilmiş değillerdi. Eğer onlar ruhlarının derinliklerinde bu korkunun neden olduğu dalgalanmayı hissetmiş olmasaydılar bu emri vermezler, bu uyarıyı toplum içinde bu kadar yaymazlardı. Hiç kuşkusuz onların bu sözleri, Kur'an'ın, onlar üzerinde de meydana getirdiği derin etkinin bir göstergesiydi.

Konuyla alakalı İbn Kesir şöyle bir hadise rivayet etmiştir: Ebu Süfyan, Ebu Cehil ve Ahnes b. Şüreyk bir gece evinde namaz kılan Resulüllah'ı birbirlerinden habersiz olarak dinlemeye gitmişlerdi. Her biri Peygamberimizi dinleyebileceği bir yere oturdu. Sabaha kadar O'nu dinlediler. Sabah ayrılırken karşılaşınca bu yaptıklarından dolayı birbirlerini

---

[173] Fussilet, 41/26.

kınadılar, bir daha böyle birşey yapmamaları “Eğer insanlardan biri, bizi görecek olursa içine kuşku düşer.” uyarısında bulunup dağıldılar. Bu üç şahıs her gece geliyor, Efendimizi Kur’an okurken dinliyorlardı. Sabah dağılma vaktinde de birbirlerini görüyor, bir daha yapmayalım diyorlardı. Ama ertesi gece tekrar geliyorlardı. Yine bir gecenin sabahında ayrılırlarken yolda karşılaştılar. Birbirlerine “Bir daha dönmemek üzere sözleşinceye kadar ayrılmayalım.” dediler. Bir daha bu işi yapmamak üzere sıkıca sözleşip dağıldılar.

Güneş doğduktan sonra Ahnes b. Şüreyk, Ebu Süfyan’ın evine gitti: “Ya Eba Hanzale! Muhammed’den dinlediklerin hakkında ne düşünüyorsun?” dedi. Ebu Süfyan: “Ya Eba Sa’lebe! Allah’a andolsun ki, ondan bildiğimiz bazı şeyleri duydum; bunun yanında ne anlama geldiğini, ne kastedildiğini anlamadığım bazı şeyler de işittim.” dedi. Ahnes: “Andolsun ki ben de öyle.” dedi.

Sonra oradan ayrılıp Ebu Cehil’in yanına gitti. Evine girerek: “Ya Eba’l-Hakem! Muhammed’den duydukların hakkında ne düşünüyorsun?” dedi. Ebu Cehil: “Ne duydum ki? Biz ve Abdi Menafoğulları, şeref konusunda çekişiyorduk. Onlar yemek yedirdiler, biz de yedirdik. Onlar bir sorumluluk aldılar, biz de aldık. Onlar yoksullara bir şeyler verdiler, biz de verdik. Bu durum diz dize oturup eşit düzeye gelene kadar sürdü. Bizle onlar iki yarış atı gibi çekişiyorduk. Sonra kalkıp “Bizim bir Peygamberimiz var, ona gökten vahiy geliyor” dediler. Peki biz ne zaman böyle bir imkanı elde edeceğiz? Allah’a andolsun ki, hiçbir zaman O’na inanmayacağız, O’nu doğrulamayacağız” dedi. Bunun üzerine Ahnes yanından kalkıp gitti.[174]

Onlar, büyük bir fark ve olağanüstülüğün olduğunu görürcesine biliyorlardı. Ama kimi enaniyetine kimi şerefine,

---

174 İbn Kesir, el-Bidaye ve’n-Nihaye, 2/62.

insanlar arasındaki konumuna takılıyor, takılıp yollarda kalıyorlardı. Aslında ruhları Kur'an'a doğru kayıyor, ama O'na yenik düşmesin diye içlerindeki derin isteği bastırıyorlardı. Kur'an onları büyülüyor, ama onlar Allah Kelamı'nın sihirli atmosferinden etkilenmemiş gibi davranıyor, dünyevi çıkarları yüzünden Kur'an'ın aydınlık iklimine girmiyor, ahiretlerini karartıyorlardı.

"Şüphesiz Kur'an-ı Kerim yalın ve fıtri gerçeği içermektedir. Bu da insan kalbini doğrudan asıl kaynağa bağlar. Çünkü insan kalbinin bu coşkun kaynağa karşı durması, tazyikli akıntısına engel olması çok zordur. Öte yandan Kur'an bazı kıyamet sahnelerini, geçmiş milletlere ilişkin kimi hikayeleri, somut gerçekleri ifade eden evrensel sahneleri, geçmiş milletlerin harap olmuş yurtlarında bazı manzaraları, son derece güçlü ve etkili teşhis ve temsil örneklerini içermektedir. Bütün bunlar kalbleri derinden sarsmakta, bir kalbin bunlara karşı duyarsız kalması ise neredeyse imkansızlaşmaktadır. Bazen Kur'an'ın bir tek suresi bile insanın ruhsal ve bedensel yapısını derinden sarsıp, insan ruhunu tam teçhizatlı bir ordunun bile başaramayacağı şekilde her yönüyle kontrolüne alabilir.

Şu halde Cenab-ı Allah'ın, Peygamberimize, kafirlerin isteklerine uymamasını, onların uzlaşma önerilerini kabul etmemesini, davetini gevşetmemesini, Kur'an'a dayanarak verdiği mücadelesine devam etmesini emretmesinde şaşılacak birşey yoktur. Çünkü Efendimiz, kafirlerle mücadele ederken insan bünyesinin karşı koyamadığı, karşısında hiçbir tartışma ve mantık oyunlarının tutunamadığı bir güce; beyanındaki harikuladelik, muhtevasındaki mükemmellikle insanları aciz bırakan Yüce Kur'an'a dayanmaktadır."[175]

[175] Kutup, Tefsir, 5/2571.

5- "Ey iman edenler! Sizi acı bir azaptan kurtaracak, üstelik çok kârlı bir ticareti size göstereyim mi? Allah'a ve Rasulüne inanır, mallarınız ve canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Böyle yaparsanız Allah günahlarınızı bağışlar, sizi altlarından akan cennetlere Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koyar. İşte en büyük kurtuluş budur."[176]

Seyyid Kutub, bu ayetlerle alâkalı şu yorumu yapmıştır: Yüce Allah'ın böyle bir ticareti kendisine göstermesini kim istemez ki? Burada birinci ayet sona eriyor. Araya, dikkat çekilen şiddetli bir bekleyişle cevabı duymaya teşvik eden iki cümle giriyor. Sonra cevap geliyor. Kalbler ve kulaklar ona pür dikkat kesilmiş durumdadır: "Allah'a ve Peygamberine inanırsınız?" Onlar zaten Allah'a ve Peygamberine inanmışlardır. Böylece kalbleri cevabın bu ilk yarısını duyduğunda bunun kendilerinde bulunduğu sevinci ile parlamaktadır! "Mallarınız ve canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz." Bu, surenin ele aldığı temel konudur. Burada bu üslubla verilmektedir, böyle tekrar edilmektedir ve bu tür bir anlatım içinde konuya değinilmektedir. Çünkü Allah insanın iç dünyasının böyle bir tekrara, böyle bir çeşitlemeye ve böyle bir hatırlatmaya ihtiyacı olduğunu bilmektedir. Süsleyip güzel gösterdiği bu ticaretin ardından şöyle demektedir: "Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır." Gerçek bir bilgi, bilenleri bu köklü ve değerli iyiliğe götürür. Sonra bu iyiliği ardından gelen başka bir ayette açıklanmaktadır. Çünkü önce özet halinde verip sonra ayrıntılara girmek; kalbi, sözü edilen iyiliğe teşvik etmekte, onu duygulara yerleştirmekte ve orada pekiştirmektedir. "Günahlarınızı bağışlar." Bu bile yalnız başına yeterlidir. Kim insanlara günahlarının bağışlanacağını garanti edebi-

---

[176] Saff, 61/10-13.

lir ki? İnsan bunun ötesinde başka şeyleri niye arasın? Ya da onun yolunda birtakım azıklar niye hazırlamasın? Fakat Allah'ın lütfu sınırsızdır. "Sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. Adn cennetlerinde güzel evlere yerleştirir." Hiç şüphesiz bu müminlerin şu kısacık hayatları boyunca yapabilecekleri en kârlı ticarettir. İsterse bu ticaret onların hayatlarına mal olsun. Ardından onlara bunun yerine güzel cennetler ve güzel evler verilecektir. Sürekli nimetler içinde. Ve gerçekten "Bu en büyük kurtuluştur."

Sanki burada kazançlı ticaretin son sınırına ulaşılmaktadır. Bu gerçekten çok büyük ve önemli bir kazançtır. Mümin, dünyasını vermek suretiyle ahiretini satın almaktadır. Bu yeryüzündeki sayılı birkaç gününü ve bu dünya hayatının sınırlı bazı nimetlerini eğlencelerini vererek bunlarla Allah'ın dilemesi dışında hiç kimsenin bir sonu olacağını bilemediği ebedi bir hayatı, sınırsız ve bitmez tükenmez nimetleri elde eden insana nasıl gıbta edilmez?

Akabe gecesinde Hz. Peygamber ve Abdullah bin Revaha radıyallahu anh arasındaki biatlaşma tamamlanmıştı. O, Hz. Peygambere şöyle demişti: "Rabbin ve kendin için şartlar ileri sür." Hz. Peygamber: "Rabbim için şartım, O'na kulluk etmeniz ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanızdır. Kendim için şartım ise, canlarınızı ve mallarınızı koruduğunuz gibi beni de korumanızdır." dedi. Hz. Abdullah bin Revaha: "Böyle yaptığımız zaman bize ne var?" diye sordu. Hz. Peygamber: "Cennet" karşılığını verdi. Hz. Abdullah ve arkadaşları: "Bu alışveriş mübarek olsun. Artık ne bunu bozar ne de bozulmasına müsaade ederiz." dediler.

İşte, burada kazanç zirveye ulaşmaktadır. Bu kazancı Allah'tan başkası veremez. Çünkü O'nun hazineleri tükenmez ve kimse O'nun rahmetini sınırlayamaz. Ahirette günahların bağışlanması, cennetlere, güzel evlere yerleştirilme ve sürek-

li nimetler bu kazancın içindedir. Bunlardan başka kazançlı alışveriş ve kazançlı anlaşmadan başka Allah'ın yardımı ve yakın vadeli zaferi bulunmaktadır. Kim Allah'ın gösterdiği bu ticareti görür de ondan geri kalır veya başka tarafa yönelebilir ki?

Burada gönüllere yönelik bu teşvik ve sevdirme yanında bir de hatırlatma yapılıyor. Evrene ve hayata ilişkin imana dayalı düşüncenin gerçeğini anlayan ve kalbiyle bu düşüncenin atmosferinde yaşayan, bu alemin ufuklarına, derinliklerine ulaşan bir mümin, bundan sonra hayata imansız bir şekilde küçük ve dar sınırları, düşük ve alçak düzeyi, basit ve değersiz uğraşları içinde ona baktığında bu kalb, sözkonusu iman olmadan bir an dahi yaşayamayacaktır. Adı geçen geniş kapsamlı yüce düşünceyi gerçekler dünyasında ortaya koymak, bu dünyada yaşamak ve insanlarında orada yaşamasını sağlamak için cihad etmekte bir an dahi tereddüt etmeyecek ve herhalde o bu cihadına karşılık ondan ayrı bir mükafat istemeyecektir. Çünkü bu cihad, onun gönüllere doldurduğu sevinç ve hoşnutluk kendi başına bir mükafattır. İşte bu mümin imansız bir dünyada yaşayamaz.

Fakat Allah gönüllerin zaafa düşeceğini bu arzuların sönebileceğini, çabaların tükenebileceğini, rahatlık sevgisinin tüm bu duyguları bastırabileceğini ve onları alçak bir hayata razı olmaya götürebileceğini bilmektedir.

İşte bu nedenle Kur'an-ı Kerim sözkonusu gönüllere cihad aşkını aşılar ve onları bu şekilde tedavi eder. Çeşitli vesilelerle defalarca pekiştirdiği çağrılarda bulunur. Değişik mesajlar ve etkileyici çağrılarla onları besler."[177]

6- "Ey müminler! Sizler gerek hafif, gerek ağırlıklı olarak hep birlikte seferber olunuz ve Allah yolunda mal-

[177] Kutup, Tefsir, 6/3559, 60.

larınızla, canlarınızla cihad ediniz. Eğer bilirseniz sizin için hayırlı olan budur."[178]

Bu ayette Cenab-ı Hakk, Müslümanlara hangi durumda olurlarsa olsunlar kendi yolunda seferber olmalarını emretmekte, savaş iktiza ettiğinde herhangi bir bahane ve mazerete sığınmaksızın nefer olmalarını istemektedir.

Ayetin ilk kısmında Allah Teala seferber olma, savaşma manasını ifade ederken, "cihad" kelimesini değil, "nefir" kelimesini kullanmıştır. Bu kelime lugat anlamıyla heyecan verici bir emirden dolayı fırlayıp ileri çıkmak demektir. Ürküp kaçmak demek olan "nüfur" da bu kökten gelir. Fakat nüfur yalnızca kaçıp kurtulmak için olumsuz anlamda kullanıldığı halde "nefir" düşmana karşı gaza için fırlayıp çıkmak manasında kullanılır. Böyle evlerinden çıkıp bir yere toplanan cemaate "nefir", onlardan her birine "nefer" denilir. Önderin, insanları cihada teşvik etmesine de "istinfar" adı verilir ki, bunun adı "seferberlik emri" veya "mobilizasyon"dur. Yani halkı yerinden kaldırıp harekete geçirmek demektir. Söz konusu istinfar, yani seferberlik ilanı ya genel, ya özel anlamda olur. Genel anlamda olanına "nefîr-i âm" denilir ki, bu bizim eski dilimizde de aynen kullanılırdı. "Allah yolunda seferberlik edin!" mutlak ve genel anlamda olduğu için her iki şeklini de içine almaktadır. Demek ki, Allah yolunda seferberlik emri verilince şekline göre hemen icabet etmek farzdır.[179]

Yine ayetin ilk kısmı ifade edilirken "hıfaf" ve "sikal" kelimeleri seçilmiştir. Türkçede hafif ve ağır olarak manalandırabileceğimiz bu kelimeler şöyle yorumlanmıştır: Gerek yeni, gerek ağır, hangi halde olursanız olunuz; gerek size kolay gelsin, gerek ağır gelsin; ister hoşunuza gitsin, isterse

---

178 Tevbe, 9/41.
179 Elmalılı, Tefsir, 4/2544.

gitmesin; genç-ihtiyar; bekar-evli; işsiz-meşgul; fakir-zengin; piyade-süvari; ister ağır silahlarla ister hafif silahlarla; kendi durumunuz ve silah durumunuz her ne ise savaşa katılabilenleriniz, savaşa her an hazır ve amade olunuz.

Ayetin ikinci kısmında ise cihad kelimesi bizzat zikredilmiş, "Allah yolunda canlarınızla mallarınızla cihad ediniz" denmiş, seferberlik emrinin hemen arkasından mal ve canla cihad emredilmiştir.

Seferberlik emri durumunda, İslam ve Müslümanlar bir tehlike ile karşı karşıya kaldıklarında bir Müslüman, tabi ki Allah yolunda seferber olacak, neyi var neyi yoksa ortaya koyacak ve din düşmanlarına karşı savaşacaktır. Başka bütün çareler tükendiğinde, açıktan İslam düşmanlığı yapan, Müslümanları bir kaşık suda boğmaya çalışan, onlara hayat hakkı tanımayan, yerlerinden sürüp çıkarmaya çalışanlara karşı, can da mal da hiçe sayılacak ve o tehlikenin önünü alma adına bütün imkanlar değerlendirilecektir.

Ayetin sonunda, "Bilirseniz hakkınızda hayırlı olan budur." denmek suretiyle de ilim ve bilgiye atıfta bulunulmuştur. Cihadın ilme, yani bu işi iyi bilmeye bağlı olduğuna, bilginin özünün de hangi işin daha hayırlı olduğunu bilmek demek olduğuna işaret vardır. Şu halde kılıçla cihadın temeli dahi bilgidir, eğitimdir. Ayrıca dış düşmanları tanımadan evvel kişinin kendisini tanıması, bilgisizlikten kurtulup cehaletini yenmesidir ki bu da nefse karşı yapılan cihadın büyük olanıdır.

Rahmet Peygamberi sallallahu aleyhi vesellem: "Düşmanla karşılaşmayı arzulamayın. Allah'tan afiyet isteyin. Ama bir de karşılaşırsanız o zaman da sabredin ve bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır."[180] buyurmaktadır. Maksat, insanları öldürüp onları bir an önce cehenneme göndermek

---

[180] Buhari, Cihad, 112, 156; Müslim, Cihad, 19, 20; Ebu Davud, Cihad, 89.

değildir. İslam'ın ve cihadın amacı bu olamaz. Amaç, bütün insanların Allah'ı birleyip tanımaları, O'na hakkınca kul olmaları, tabir-i diğerle insanların Allah'la buluşmalarıdır. Kur'an da, Efendimiz de durup dururken, gayr-i müslimleri öldürün dememişlerdir. Düşmanla karşılaşmayı (lika) temenni etmeyin diyen Efendimiz, savaştaki maksadın "İ'la-yı Din ve Kelimetullah" olduğunu, Yüce Allah'ın herkes tarafından bilinir hale gelmesi olduğunu ifade buyurmuştur. Ama iş o kerteye gelirse, tabi ki savaşılacak, ama insanları cehenneme, Allah'ın azabına atmak için değil, Allah ile insanlar arasındaki engelleri ortadan kaldırma adına bu iş yapılacak, dengeden hiç bir zaman uzaklaşılmayacaktır.

Hayatını Allah'ın rızasına göre programlayan her kamil mümin, her bir zaman diliminde üzerine düşen işleri yapar, malını da, canını da, bunlardan daha kıymetli olan dini uğruna kullanıp, sarfetmesini bilir. İş savaşmaya gelip dayanır, harb kaçınılmaz hale gelirse bu defa da o konuda gücünü ortaya koyar, galip gelme adına her yolu dener. Gerekirse bütün malını tüketir, kendisi de ölür ama dinini kurtarır. Bu böyle olduğunda da savaş aynı cihad olur. Ve eğer karşı tarafta çatlamalar meydana gelir, düşman yenilmeye yüz tutarsa, o zaman da insaflı olur, öldürüp katliamda bulunmaz. İslam'ın çizdiği sınırı aşmaz. O en kritik anlarda bile nefsani davranmaz. Düşman bile olsa ateşkes isterlerse, müspet cevap verir. Geçici savaş durumunu hemen bırakır, asıl olan barış sürecine intikal eder. Her halükarda duruşunu dinine göre belirler. Zaten Kur'an da: "Eğer karşı taraf barışa meylederse, o zaman siz de barışa meyledin..."[181] demek suretiyle stratejilerin üzerine bina edileceği hususun ölüm değil, hayat olması gerektiği açıkca beyan etmektedir.

---

[181] Enfal, 8/61.

Bu manadaki cihad coşkusunu yüreğinde yaşayanlardan sadece birisini nazarlara sunmak istiyoruz:

Bir gün Ebu Talha, Tevbe suresini okuyordu. Sıra bu ayete gelince oğullarına dönerek, “Görüyorum ki, Rabbimiz genç yaşlı ayırımı yapmaksızın, hepimizi savaşa çağırıyor. Çabuk, silahımı ve teçhizatımı getirin.” dedi. Bunun üzerine oğulları kendisine “Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Sen önce Peygamberimiz ile birlikte, arkasından Hz. Ebu Bekir’in yanıbaşında ve sonra da Ömer radıyallahu anh ile beraber ölümlerine kadar savaştın. Şimdi bırak da senin yerine biz savaşalım.” dediler. Fakat Ebu Talha, oğullarını dinlemedi, hemen deniz seferine katıldı, gemi denizde yol alırken vefat etti. Cenazesini toprağa verecekleri bir kara parçası bulamadılar. Böylece dokuz gün mübarek cenazesini gemide tuttular, bu süre içinde cesedinde herhangi bir bozulma emaresi görülmedi, sonunda bir adaya çıkınca toprağa verdiler.[182]

7- “Allah uğrunda gerektiği gibi cihad edin. O sizi seçmiş, babanız İbrahim'in yolu olan dinde sizin için bir zorluk kılmamıştır. Daha önce ve Kur’an’da, Peygamberin size şahid olması, sizin de insanlara şahid olmanız için, size Müslüman adını veren O’dur. Artık namazı kılın, zekatı verin, Allah’a sarılın. O sizin sahibinizdir. O ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır!”[183]

Elmalılı, bu ayetle alâkalı şunları kaydeder: “Cihad, düşmana karşı savunmada bütün gücünü harcamaktır ki üç kısımdır. Birincisi, açıkça kendini belli etmiş düşman ile yapılan cihad. İkincisi, şeytan ile yapılanı, üçüncüsü de nefis ile yapılan cihaddır. Cihadın kapsama alanı, hakikat ile mecazın bir araya getirilmesi kabilinden değil, kavramın kendi kapsamının gereğidir. Nitekim rivayet olunur ki Hz.

182 Kandehlevi, Hayatü’s-Sahabe, 1/458.

Hasan bu ayeti okumuş ve demiştir ki "Adam, Allah uğrunda cihad eder, oysa düşmana bir tek kılıç bile vurmamıştır." Sonra Allah uğrunda cihad etmenin hakkı da onun hak ve ihlasa uygun olması, haksızlıktan, kötü gaye ve maksatlardan uzak olması, mümkün olduğu kadar gevşeklik ve tembellikten arınmış olmasıdır."[184]

Allah yolunda gerektiği şekilde olma derken samimi ve gayretli olma anlaşılabileceği gibi, metotlu çalışma da anlaşılmalıdır. Bir işi yaparken bazen samimiyet ve hüsnü niyet yetmeyebilir. O işin üstesinden gelebilecek kabiliyet ve donanım, bilen insanlarla istişare, sebeplere tam uyma gibi esaslara riayet, maddi manevi bütün şartları yerine getirip öylece Allah yolunda olma, maksadın tahsili adına önemli hususlar olsa gerektir.

8- "Ey müminler! Allah'tan korkunuz, sizi O'na yakınlaştırabilecek vesile arayınız, onun yolunda cihad ediniz ki kurtuluşa eresiniz"[185]

Bu ayette, takva dairesine girmek; Allah'tan korunma istemek ve O'nun affına ve rahmetine erebilmek için vesile aramak nazara verilmiştir. Yani boş durmayıp, yalnız iman ve takva ile yetinmeyip, Cenab-ı Hakk'a yakınlık için vesile aramak tavsiye edilmiştir. En uygun sebeplere teşebbüs etmek, karşılaşılan zorluklara göğüs germek suretiyle Allah'ın sevgisine layık güzel ameller yapmaya çalışmak, iradenin hakkını vermek ve Allah yolunda var güçle mücadele etmek teşvik edilmiştir.

Vesile, kendisiyle gayeye ulaşılan, yani yaklaşılan sebep, yaklaşma sebebi demektir ki "yakınlık" olarak da isimlendirilir. Katade, Allah'a, itaat ve hoşnut olacağı amel ile yaklaşınız manasını anlamıştır. Allah'a kendinizi sevdirme-

183 Hacc, 22/78.
184 Elmalılı, Tefsir, 5/3423.
185 Maide, 5/35.

ye çalışınız diye de anlaşılmış, şöyle de manalandırılmıştır: Kötü ahlaktan ve çirkin amelden sakınınız. Yalnız korkmak ve sakınmakla kalmayınız, iradenizi sarfedip gerekli sebeplere teşebbüs ediniz. Allah'ın emirlerini yerine getiriniz ve bununla da kalmayınız, Allah'a yaklaşmak için daima vesile arayınız. Her fırsattan istifade ile kendi gönlünüz ve isteğinizle farzlar ve vacipler dışında güzel güzel işler, Allah'ın rızasına uygun ameller yaparak kendi tarafınızdan da kendinizi Allah'a sevdirmek isteyiniz. İsteyerek, yalvararak çalışınız ve uğraşınız demektir. Ve bunda "Mümin kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder." hadisinin manasının yerleştirilmiş olduğu açıktır.[186]

Kısaca vesile lazımdır, onu bulmak için isteyip aramak ve başvurmak gerekir. Çünkü vesilenin vesilesi de Allah'a iman, takva dairesinde kalma, istek ve iradedir. Ve asıl vesile Allah'a yaklaşma kasdı ve O'nu sevme arzusudur. İşte bu kasıt ve niyet ile sebepleri araştırma, güzel ahlak ve güzel amel gibi Allah'ın rızasına uygun hoş vesileler hazırlamakla kulluk için koşmayı emretmektedir. Bunun içindir ki buna mücahede emri katılmış, yani imanın, takva ile; takvanın vesileyi aramakla; vesileyi aramanın da mücahede ile tamamlanacağı ifade edilmiştir.

Kur'an'da, mana itibarıyla farklılık arzeden cihad ve kıtal kelimeleri ısrarla birbirinden ayrılmış ve her biri yerli yerinde kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de cihad kelimesi değişik versiyonlarıyla otuz beş defa geçmektedir.

4. Hadislerde Cihad

İnsanoğlu, şeytanın mırıltılarına kulak verdiğinde ona maskara olabilecek bir hale gelebileceği gibi, içindeki yü-

186 Elmalılı, Tefsir, 3/1669, 70.

celiklere tutkun olan hislerine uyduğu zaman da melekleri geride bırakabilecektir. O, yapısındaki olumlu latifeler uyarıldığında yüksek performansta hayatını devam ettirebilir. Metafizik gerilimi tam olduğunda imkansız gibi gözüken şeyleri imkan sahasına çekip, üstesinden gelebilir. Kamil imana sahip bir mümin, kainata meydan okuyup, yaşadığı zamanın hadiselerini kendi lehine çevirebilir. Ümit, azim ve kararlılıkla bir işin üzerine gittiğinde –Allah'ın izni ve yardımıyla– beşeri normları aşıp, harikuladeleşebilir. Adanmışlık ruhu içerisinde hareket ettiğinde kendi ömrüne birkaç insanın yapacağı işleri sıkıştırıp, hayatını zaman üstü bir ufukta geçirebilir.

Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi vesellem de, işte insanın bu yanına çokça hitap etmiş, hayati mevzuları nazara verirken fıtratın bu yanına seslenmiştir. Örneğin en faziletli insanın kim olduğu sorulduğunda: "Canıyla ve malıyla Allah yolunda cihad eden kimsedir." demiştir.[187]

Bir başka defa, Allah yolunda yapılan cihada hangi amelin denk olabileceğini sormuşlar, O da: "(Başka bir amelle) ona güç getiremezsiniz!" demişti. Soruyu soranlar ikinci ve hatta üçüncü defa tekrar sormuşlardı. Resulüllah her seferinde aynı cevabı verip bir başka amelle ona güç getiremeyeceklerini ifade edip: "Allah yolundaki mücahidin misali gece gündüz hiç ara vermeden oruç tutup, namaz kılan, Allah'ın ayetlerine itaatkar olan ve Allah yolundaki mücahid, cihaddan dönünceye kadar namaz ve oruçtan hiç gevşemeyen kimse gibidir."[188] buyurmuştu.

Şimdi değişik zamanlarda ifade buyurulan ve cihad kelimesinin zikredildiği hadislerden bir demet sunmak istiyoruz:

---

[187] Buhari, Cihad, 2; Müslim, İmaret, 122.
[188] Buhari, Cihad, 2; Müslim, İmaret, 110.

"Mücahid, Allah Teala'nın dediklerini yapma hususunda nefsiyle cihad edendir."[189]

"Gerçek mücahid, nefsiyle cihad edendir."[190]

"Ümmetimin seyahati Allah yolunda cihaddır."[191]

"Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihad edin."[192]

"Mekkenin fethinden sonra artık hicret yok, fakat cihad ve niyet vardır."[193]

"Cihad, kıyamete kadar devam edecektir."[194]

"Cihadın en faziletlisi zalim sultanın yanında hakkı söylemektir."[195]

"Mümin, kılıcı ve diliyle cihad edendir."[196]

Efendimiz sallallahu aleyhi vesellem, ümmetinin içinde yapmayacakları şeyleri söyleyen ve emrolundukları şeyleri yapmayan nesiller ortaya çıkacağını haber vermiş: "Kim onlarla eliyle cihad ederse o mümindir, kim onlarla diliyle cihad ederse o mümindir, kim onlarla kalbiyle cihad ederse o mümindir." buyurmuştur.[197]

Allah Rasulü, kendisinden cihad hususunda izin isteyen zata: "Annen baban sağ mı?" diye sormuş, O şahıs "evet" deyince Hz. Peygamber: "Cihadını annene babana bakmak suretiyle yerine getir." demiştir.[198]

Hz. Aişe radıyallahu anhâ: "Ya Rasulallah! Görüyoruz ki cihad amellerin en faziletlisidir; öyleyse biz de cihad et-

---

189 Tirmizi, Zühd, 164.
190 Tirmizi, Fedailü'l- Cihad, 2.
191 Ebu Davud, Cihad, 6.
192 Ebu Davud, Cihad, 18; Nesai, Cihad, 1.
193 Buhari, Cihad, 1, 27, 194, Cizye 22, Hacc, 43; Müslim, İmaret, 85, Hacc, 445, Tirmizi, Siyer, 33.
194 Ebu Davud, Cihad, 33; Heysemi, Mecmaü'z- Zevaid, 5/106.
195 Ebu Davud, Melaim, 17;Tirmizi, Fiten, 11.
196 Ahmed, Müsned, 3/ 456.
197 Müslim, İman, 80.
198 Buhari, Cihad, 64.

meli değil miyiz?" diye sorunca Efendimiz: "Sizin için cihadın en faziletlisi makbul hactır." demiştir.[199]

Zikredilen hadislerde bizzat cihad kelimesi geçmektedir. Bu hadislerinde Efendimiz, cihad kelimesini bazen zahirdeki düşmana karşı yapılan mücadele manasında, bazen de nefse ve şeytana karşı verilen mücadele manasında kullanmıştır.

Büyüğüyle, küçüğüyle cihad ve manaları düşünüldüğünde, bizzat bu kelimeyi zikretmese de Allah Rasülunun bazı hadislerinde cihadın mefhum ve muhtevasına atıfta bulunduğu, onu hatırlattığı söylenebilir. Bu yaklaşımı biraz daha açma sadedinde bazı hadisleri burada anma faydalı olacaktır:

Zikredilecek hadislerle alakalı dikkat çekici olan husus, İmam Nevevi'nin, bu hadisleri "Riyazü's- Salihin" adlı eserinin "Mücahede babı" adı altında bir araya getirmiş olmasıdır. "Cihad" kelimesi ile aynı kökten gelen "Mücahede" kelimesini bu hadislere konu başlığı yapması manidardır.

1- Hz. Peygamber sallallahu aleyhi vesellem bir kudsi hadiste Cenab-ı Hakk'ın şöyle dediğini ifade etmiştir: "Bir kimse Benim dostlarımdan birine düşmanlık ederse, Ben ona harp ilan ederim. Hiçbir kulum, farzlardan daha sevimli bir başka şeyle Bana yakınlık kazanmamıştır. Nafile ibadetlerle de durmadan kulum Bana yakınlaşır, nihayet Ben onu severim. Sevince de onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden bir talebi olursa onu yerine getirir, Bana sığınırsa onu korurum."[200]

2- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: Hz Peygamber'in geceleri ayakları şişinceye kadar namaz kıldığı olurdu. O'na: "Ey Allah'ın Rasulü, Allah Teala, sizin geçmiş ve gelecek günahlarınızı yarlığamış olmasına rağmen niçin böyle

199 Buhari, Cihad, 1.
200 Buhari, Rikak, 38.

yapıyorsunuz, dedim. O: "Şükreden bir kul olmayı istemez miyim?" buyurdu.[201]

3- Yine Hz. Aişe'den: "Ramazan ayının son on günü girince Hz. Peygamber sallallahu aleyhi vesellem gecelerini ibadetle geçirir, ailesini uyandırır, kendisini ibadete verir, başka işe bakmazdı."[202]

4- "İki nimet vardır ki insanların çoğu o nimetlerin kadrini bilemiyor ve aldanıyorlar; sağlık ve boş vakit."[203]

5- "İnsanların en mesut ve hayırlısı, ömrü uzun ve ameli güzel olanıdır."[204]

6- Suffe ehlinden olan Ebu Firas radıyallahu anh bazı geceler Hz. Peygamber'in evinde kalır, abdest suyunu ve diğer eşyalarını O'na getirirdi. Birgün yaptığı bu güzel hizmetlerinden ötürü Allah Rasulü ona: "Benden birşey iste." dedi. O: "Cennette seninle beraber olmayı istiyorum." dedi. Resul-ü Ekrem: "Başka birşey istesen." deyince o, en büyük arzusunun bu olduğunu ifade etti. Bunun üzerine Allah Rasulü: "O halde çok secde etmek suretiyle bana yardım et." buyurdu.[205]

Bahsi geçen hadislerinde Hz. Peygamber, insanların Allah'a daha iyi kul olmaları; hayat, sağlık ve boş vakit gibi fırsatları çok iyi değerlendirmeleri gerektiği gibi hususlarda dikkat birikiminde bulunmuş, kendi yaptıklarıyla da örnek bir hayat sergilemiştir.

Zaten Cenab-ı Hak da, ölüm gelip çatıncaya kadar ibadetten dur olmamamızı bize emretmiş;[206] Kendisini çokça anıp, bütün kalbimizle O'na teveccüh etmemizi salıklamış;[207]

---

201 Buhari, Teheccüd, 6; Müslim, Sıfatu'l- Münafıkin, 81.
202 Buhari, Leyletül- Kadr, Müslim, İtikaf, 7; Ebu Davud, Kıyamül- Leyl, .
203 Buhari, Rikak, 1; Tirmizi, Zühd, 1; İbn Mace, Zühd, 15.
204 Tirmizi, Zühd, 21; Hakim, El-Müstedrek, 1/489; İbn Hibban, Sahih, 7/148.
205 Müslim, Salat, 226; Ebu Davud, Tatavvu, 22; Nesai, Tatbik, 79.
206 Hicr, 15/99.
207 Müzzemmil, 73/8.

olumlu olumsuz yaptığımız her şeyin ötede karşımıza çıkacağını ifade buyurmuştur.[208]

Ve yine Allah Teala, Kendi yolunda gayret gösterip mücahede edenleri hidayet buyuracağını, onları rızasına erdiren yollarda yürüteceğini ifade etmiş;[209] Kendi dinine sahip çıkanlara ötede sahip çıkacağını, ayaklarını sağlamca yere raptedip, kaydırmayacağını haber vermiştir.[210]

Hadis kitaplarında "Kitabu'l- Cihad" veya "Fedailü'l-Cihad" adlarıyla bölümler açılmış, buralarda cihadın geniş yelpazesi ile alakalı hadisler toplandığı gibi, savaşın çerçevelediği konular da ele alınmıştır. Burada fikir vermesi açısından bu bölümlerden seçtiğimiz bazı hadisleri zikretmek istiyoruz.

Hz. Enes'in rivayet ettiği bir hadislerinde Efendimiz: "Sabah vaktinde veya akşama doğru bir kerecik Allah yolunda olma, dünya ve içindeki her şeyden daha hayırlıdır, buyurmuştur.[211]

Ebu Hüreyre hazretleri, Efendimizin şöyle buyurduğunu ifade etmiştir: "Allah Teala, Allah rızası için yola çıkan kimse hakkında: "Bu kulum benim yolumda cihad etmek üzere bana inanarak, Peygamberlerimi tasdik ederek yola çıkmıştır. Artık onu ya cennetime koymak yahut da ücret veya ganimet elde etmiş olarak, çıkmış olduğu meskenine geri çevirmek bana aittir." diyerek teminat verir. "Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zat'a yemin ederim ki, Allah yolunda yaralanmış hiçbir yaralı yoktur ki kıyamet günü, yaralandığı ilk günkü manzarasıyla gelmiş olmasın. Yarası taze kan renginde, kokusu da misk kokusunda olarak.

208 Zilzal, 99/7, 8.
209 Ankebut, 29/69.
210 Muhammed, 47/7.
211 Buhari, Cihad, 5, 6, 73; Müslim, İmaret, 112, 115; Tirmizi, Fedailü'l- Cihad, 17.

Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zat'a yemin ederim ki Müslümanlara meşakkat vermeyecek olsam, Allah yolunda gazveye çıkan hiçbir seriyyeden asla geri kalmazdım. Ancak onları bindirecek hayvan bulamıyorum. Onlar da beni takibe imkan bulamıyorlar. Benden geri kalma da onlara zor geliyor. Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zat'a yemin ederim ki Allah yolunda gazaya çıkıp öldürülmeyi, sonra tekrar hayat bulup gazada tekrar ölmeyi, sonra tekrar gazaya çıkıp tekrar öldürülmeyi öyle çok isterim ki."[212]

Zeyd b. Halid Hazretlerinin rivayet ettiği hadislerinde Efendimiz sallallahu aleyhi vesellem: "Kim Allah yolunda bir askerin teçhizatını temin ederse bizzat gaza yapmış olur. Kim, gazaya çıkan bir askerin geride kalan ailesine hayırlı himayede bulunursa gaza yapmış olur." buyurmuştur.[213]

Hadislerin sayısı çok daha artırılabilir. Biz fikir vermesi açısından üç tanesini arzetmekle yetiniyoruz.

Netice olarak diyebiliriz ki Efendimizin dilinde cihad etmek demek; bir ömrü bütünüyle Yüce Allah'ın dediği şekilde geçirmek, yaratılış gayesine uygun yaşamak, Allah'a layık bir kul olmak, Allah Teala'yı ve Hz. Rasulüllah'ı insanlara tanıtmak, kolay veya zor, her halükarda İslam'a sahip çıkmak, dine hizmette olanca cehd ve gayreti ortaya koymaktan çekinmemek, canı da malı da gerektiğinde bu uğurda feda edebilmektir.

Savaş ise gerektiğinde ve yeri geldiğinde yapılması lüzumlu olan, cihadın belki de yüz parçasından sadece bir tanesidir.

Bu hakikatı, Saadet Asrından misaller vererek biraz daha billurlaştırmaya çalışacağız.

---

212 Buhari, Cihad, 2, 119; Müslim, İmaret, 103; Muvatta, Cihad, 2.
213 Buhari, Cihad, 21; Müslim, İmaret, 135, 136; Ebu Davud, Cihad, 21.

5- Saadet Asrında Cihad

Allah Teala, Efendimize: "Ey örtüye bürünen! Kalk ve insanları uyar! Rabbinin büyüklüğünü an!"[214] diyerek bizzat vazifesini bildirmişti. Artık, O sallallahu aleyhi ve sellem hiç boş durmayacak, vazifeden dur olmayacaktı.

Yine o erken dönemlerde Cenab-ı Hakk: "Sâkın kafirlere itaat etme ve Kur'an'a dayanarak onlara karşı olanca gücünle büyük bir cihad gerçekleştir."[215] emrini verdi.

Savaş izninin çıkmasından 12-13 sene önce nazil olan bu ayet, –önce de arzedildiği üzere– cihadın savaştan ibaret olmayıp, çok daha geniş ve genel bir manayı içerdiğini en açık bir şekilde göstermektedir. Bu ayet ayrıca; bir yandan "dil" ve "hal" ile cihadın, yani İslam'ı ve Allah'ın kelimesini ilmen, aklen ve fikir planında yüceltmenin ve pratikte örneğini sergilemenin önemini; ve diğer taraftan, cihadın şartlara uygunluk içerisinde, içinde bulunulan durumun gereklerini karşılayacak bir biçimde yapılmasının lüzumunu göstermesi bakımından da önemlidir.

Cahiliye döneminde İbrahim aleyhisselamdan kalma bir namaz vardı. Secdesi ve rükuu olan bir namazdı bu. Efendimiz de bu namazı kılardı. Çoğu zaman da Kabe'ye gelir, orada eda ederdi. Orada bu ibadetini yaptığı için de başına bir sürü sıkıntı gelmiş, müşriklerin ezasına maruz kalmıştı. Bir defasında secdede iken, başına büyük bir deve işkembesi koymuşlar, ağırlığından başını kaldıramamıştı. Efendimizin bu haline bakıp kahkahalarla gülüyor, düşmemek için birbirlerine tutunuyorlardı. Neden sonra kızı gelmiş, beraberce ancak toparlanabilmişti. Kızı hem ağlıyor, hem de babasının

---

[214] Müddessir, 74/1-3.
[215] Furkan, 25/52.

üzerindeki tozu toprağı temizliyordu. Efendimiz, ellerini açtı, bu işi yapan Mekke eşrafını Allah'a havale etti.[216]

Bir defasında da Mekke müşriklerinden birisi, Efendimiz Kabe'de namaz kılarken, gelmiş O'nun sarığını boynuna dolayıp sıkmaya başlamıştı. Haberi alan Hz. Ebu Bekir yıldırım gibi gelmiş, müşriği defetmiş ve "Rabbim Allah'tır dediği için bir adamı öldürmek mi istiyorsunuz?" demişti.[217]

Efendimiz, ibadetini evinde yapsa, -Allah bilir- böyle hadiselere belki de mâruz kalmayacaktı. Ama demek ki takip ettiği bazı gayeler vardı. Onların tahakkuku için böyle davranmak gerekiyordu. Belki de hak ve hakikatı en masum şekliyle anlatmanın ve gelişmeleri uzaktan izleyen tarafsız insanlara mesajın ulaşmasının o gün için tek yolu bu idi.

Panayır ve fuarlar kurulduğunda oralarda dolaşır, uygun simalar arardı. Müsait birisini bulduğunda onunla tanışıp irtibata geçer ve dinini tebliğ ederdi. O'nun bir şeyler anlattığı kimseye arkadan gelen kızıl saçlı Ebu Leheb sokulur, biraz önceki şahsın, kendisinin yeğeni olduğunu, ve onun -haşa- hasta olup, dediklerine kulak asmamasını tembih ederdi.[218]

Peygamberliğinin ilk üç yılında Allah Rasulü sallallahu aleyhi vesellem, insanları gizliden gizliye İslam'a davet etti. Bu süre içerisinde sadece çok güvendiği insanlara İslam'ı anlattı. Hz. Hatice, Hz. Ali ve Hz. Ebubekir radıyallahu anhüm bu zaman diliminde Müslüman oldular. Hz. Ebubekir'in gayretleriyle Osman bin Afvan, Abdurrahman bin Avf, Sa'd bin Ebi Vakkas ve Talha bin Ubeydullah gibi zatlar İslamiyeti seçtiler.[219] Hz. Ebubekir'in bu ilk dönemde verdiği gayretin adı cihad idi. Çünkü o, bu nazik dönemde İslam adına yapılabilecek en uygun işi yapıyordu.

216 İbn Kesir, el- Bidaye, 3/43.
217 İbn Kesir, a.g. e. 3/44.
218 Kandehlevi, a.g.e. 1/107.
219 İbn Hişam, Sire, 1/280.

Peygamberliğinin dördüncü yılında Allah Rasulüne: "Sana emrolunan şeyi açıkca ortaya koy, müşriklere aldırma."[220] ayeti nazil oldu. Bu, İslam'ı açıktan tebliğ etme emriydi. Artık Hz. Peygamber sallallahu aleyhi vesellem, halkı açıktan İslam'a çağıracaktı. Hz. Erkam'ın evini, İslam'a davette kullanmaya başladı. O dönemdeki cihad şekli, insanları bir şekilde darü'l-erkam'a getirip Rasulüllah ile buluşturmaktı.

Yine bu dönemde "Önce en yakın akrabalarına ikazda bulun."[221] ayeti nazil olunca, Hz. Peygamber Safa tepesinde bütün akrabasını topladı ve onları İslam'a davet etti.[222] Zira tebliğ, aynı cihad idi.

Görmezlikten gelen, alay eden, bunlar fayda vermeyince de hakarete ve işkenceye başlayan Mekkeli müşriklere karşı yapılacak o dönemdeki cihad tarzı, onların eziyet ve baskılarına dayanmak ve tebliği durdurmamaktı. Öyle zor bir dönem idi ki, Allah Rasulü, eziyete maruz kalan müminlerin yanından geçiyor, ama dua etmekten başka elinden bir şey gelmiyor, onları kurtaramıyordu. İşkenceden vefat edecek olan Yasir ailesini "Sabredin Ey Yasir ailesi, sizin mekanınız cennettir." sözleriyle teselli edebiliyordu.[223]

Bir kısım Müslümanlar, Allah Rasulünün tavsiyesiyle Habeşistan'a hicret ettiler. Necaşi Ashame önünde direnen ve gerçekleri haykıran Hz. Cafer, dinini Ashame'ye tanıtırken cihad vazifesini de yerine getirmiş oluyordu.[224]

Müşrikler işi iyice azıtmışlar, Müslümanları yok etmek için boykot kararı almışlardı. Üç yıl sürecek olan bu abluka döneminde kıtlık had safhaya varmıştı. Ebu Talip

---

220 Hicr, 15/94.
221 Şuara, 26/214.
222 İbn Esir, Kamil, 2/60, 61.
223 el-Cevziyye, Zadü'l-Mead, 2/116.
224 İbn Hişam, a.g.e. 1/359, 360.

Müslümanlara epeyce maddi yardımda bulunmuş, Hz. Hatice bu dönemde servetini tüketmişti. Bu zaman aralığında da İslam'ı tebliğden dur olmayan ve sıkıntılara göğüs geren müminler, gerçek mücahidler idiler.

Yine o zor dönemlerde Hz. Ebubekir radıyallahu anh kendi memleketinde çok daralmış, başka bir yere gidip dinini rahatça yaşamayı arzulamıştı. Tam çıkıp giderken, İbn Dağınne adında bir müşrik ona mani olmuş, senin gibi eşraftan birisi memleketinden ayrılmamalı deyip onu himayesine almıştı. Hz. Ebubekir döndü. Evinde Kur'an tilavet ediyordu. Fakat o, Kur'ân'ı evinin iç odalarından birinde değil, cumbasında, dışa açılan bir bölümünde okuyordu. Sokaktan gelen geçenler Kur'ân'ı, Hz. Ebubekir'den dinliyor, onun o mahzun okuyuşundan etkileniyorlardı. Ebubekir radıyallahu anh, o sıkıntılı dönemde bu işi yapmak suretiyle gönüllere Allah'ın kelamını duyurmaya çalışıyor, cihadın en güzelini yerine getiriyordu.[225]

Efendimiz, Peygamberliğinin 10. yılına hüzün yılı adını verdi. O yıl, Hz. Hatice ve Ebu Talip ardarda vefat ettiler. Ebu Talib'in vefatından sonra, Mekke müşrikleri eza ve cefalarını daha da artırmışlardı. Efendimiz: "Amcacığım! Yokluğunu ne kadar da çabuk hissettirdin." diyerek hislerini ifade etmişti. 10 yıl geçmesine rağmen, Efendimiz, Mekke'de halâ aradığını bulamamıştı. Taif'e gidip oradaki akrabaları vasıtasıyla dinini insanlara anlatmaya niyetlendi. Azatlı kölesi Zeyd b. Harise ile Taif'e gitti. Şehir halkı, Efendimizi dinlemedikleri gibi, O'na eziyet etmeden de geri kalmadılar. Şehirden çıkarken Kainatın İftihar Tablosunu taşlayıp kanlar içinde bıraktılar. Hz. Zeyd de Efendimizi korumak için, O'nunla şehir halkı arasına giriyor, Efendimize kalkan olmak istiyordu. Rabbini anlatmak için bu ezaya ce-

[225] İbn Kesir, a.g.e. 3/91, 92.

faya maruz kalan Allah'ın Sevgilisi sallallahu aleyhi vesellem cihadın en güzelini yapıyor, O'nu korumak için canını hiçe sayan Hz. Zeyd, yaptığı bu cihadıyla Allah katında kimbilir hangi değerler üstü değere ulaşıyordu. Kendilerini bir üzüm bağına zor attılar. Efendimiz orada Allah'a niyazda bulunup, içini O'na döktü. Bu yakarışa semalardan cevap gecikmedi. Anında Hz. Cebrail ile dağlara müvekkel melek geldi, Allah Rasulü isterse Taif'in etrafındaki dağların, Taif üzerine geçirileceğini söylediler. Efendimiz: "Hayır, ben Allah'tan sadece Kendisine ibadet eden, ve O'na hiçbir şeyi şirk koşmayacak nesiller çıkarmasını ümit ediyorum." dedi. Rahmet Peygamberi, canı da yüreği de acırken, merhamet solukluyor, alemlere rahmet olduğunu alemlere ilan ediyordu. Bağda çalışanlardan Addas gelmiş, onlara üzüm ikram etmişti. Bu zat, oracıkta Müslüman olmuş, Efendimizin duası kabul olmuştu. Yaşanılan bunca sıkıntı ve yapılan bütün bu gayret ve uğraşılar Allah yolunda yapılan mücahedenin en mukaddeslerinden idi.[226]

Akabe biatlarında Allah Rasulü'nü tasdik eden Medineli Müslümanlar, dinlerini öğrenmek için bir hoca istediler. Hz. Peygamber onlara Musab bin Umeyr'i gönderdi. O, dinini anlatma heyecanıyla dopdolu idi. Bir sene Medine'de kalmış, dönerken yetmiş tane yeni Müslümanı peşine takıp getirmişti.[227] Allah'ın dinine hizmet davasını güttüğü için, onun Medine'deki bu gayretlerinin diğer bir adı cihad oluyordu.

Ve birgün cihadın adı hicret oldu. Mekke'de bunalan Müslümanlar, Medine'ye doğru yola çıktılar. Onlar, bu emri yerine getirirlerken aynı zamanda "İman edenler, hicret edip Allah yolunda cihad edenler.. işte onlar Allah'ın

---

226 Havva, el-Esas Fi's-Sünne, 1/279, 280; İbn Sad, Tabakat, 1/210.
227 İbn Hişam, a.g.e. 2/76; İbn Sad, Tabakat, 1/120.

merhametini umarlar. Allah pek affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur."[228] ayetine mazhariyetin mutluluğunu da yaşıyorlardı.

Hz. Ebubekir radıyallahu anh, Allah Rasulü sallallahu aleyhi vesellem ile beraber hicret etti. O da her Müslüman gibi her şeyini Mekke'de bırakıyor, hayatında yeni bir sayfa açıyordu. Çileli bir yolculuk, ardından ne olacağını kestiremediği bir başka hayat vardı. Vardı ama, önemli olan nefsin isteklerini değil, Allah'ın muradını takip etmek idi ve bunun adına da cihad deniyordu.

Medine'ye yerleşildi. Aradan iki yıla yakın bir süre geçti. Bedir denilen yerde müşriklerle karşı karşıya gelindi. Ciddi manada ilk kılıçla cihad, o zaman gündeme geldi.

13 yıl Mekke ve 2 sene Medine hayatında Müslümanlar, müşriklerin karşısına kılıçla çıkmadılar. 23 senelik peygamberlik döneminin ilk 15 yılında Hz. Peygamber sallallahu aleyhi vesellem ve arkadaşları cihadlarını, dinlerini anlamak ve anlatmak, yaşamak ve başkalarını da yaşatmak yolunda yaptılar. Tahammül sınırlarını zorlayan eziyet ve işkencelere yıllarca sabrettiler. Kendi memleketlerinde yaşama hakkı tanınmayınca kalkıp başka bir yeri kendilerine yurt edindiler. Müşrikler onları orada da rahat bırakmadılar. Neden sonra artık savaş yapma izni çıktı: "Saldırıya uğrayan mü'minlere savaşma izni verilmiştir. Çünkü onlar zulme uğramışlardır. Hiç kuşkusuz Allah'ın onlara yardım etmeye gücü yeter."[229] Bu, emir değil sadece bir izindi.

Artık bundan sonra, bazı durumlarda yeri ve vakti geldiğinde cihadın bir şekli de savaş olacaktı. Bedir harbinde Hz. Ebubekir, kılıcı eline alacak, karşı cephede oğlu ve başka akrabaları da olmasına rağmen, Allah Rasulü'nün

---

228 Bakara, 2/218.
229 Hacc, 22/39.

safında harbedecekti. O, hayatının her bir safhasında İslam için yapılması gerekli olan neyse işte onu yapıyordu ki zaten cihad da bu demektir.

Hicretin 4. yılında Reci' vakası meydana geldi. Münafıklar, Müslüman urbası giyip Efendimizin huzuruna geldi ve O'ndan kendilerine İslam'ı öğretecek hocalar istediler. Peygamberimiz 10 arkadaşını onlarla beraber gönderdi. Reci' denilen yerde münafıklar, Müslüman urbalarını çıkardılar. Ashab efendilerimiz tuzağa düşürüldüler. 8 tanesi şehit, 2 tanesi esir edildi. Hz. Hubeyb bin Adiyy ile Hz. Zeyd bin Desinne Mekkeli müşrikler tarafından öldürülecekti. İlk önce Hz. Hubeyb'i direğe bağlayacaklardı. Namaz kılmak için izin istedi. Hızlıca iki rekat namaz kıldı. Sonra da "Eğer Hubeyb ölümden korktu da onun için namazını uzattı demeyecek olsaydınız daha uzun kılardım." dedi. Direğe bağladılar. Müşrikler: "Eğer Muhammed'in dinini terkedersen seni affederiz." dediler. "Vallahi, bana dünyayı bahşetseniz ben yine dinimden dönmem." diye karşılık verdi. Birisi kulağına "Şu anda yerinde Muhammed'in olmasını arzu eder miydin?" diye fısıldadı. O: "Allah'a yemin ederim ki Peygamberimizin ayağına bir diken batmasındansa, evimden, hayatımdan çoluk çocuğumdan olmaya razıyım." diye cevap verdi. Müşrikler, fedakarlık ve bağlılığın böylesini görmemişlerdi. Hz. Hubeyb: "Allah'ım! Şu anda düşman yüzlerinden başka yüz göremiyorum. Allah'ım! Selamımı Rasulüllaha Sen ulaştır." duasında bulundu. Kilometrelerce uzaktaki Allah Rasulü, Hz. Hubeyb'in selamını "Vealeykesselam Ey Hubeyb" diyerek aldı ve onun hazin sonunu arkadaşlarına mucizane haber verdi. Hz. Hubeyb, yüzlerce ok ve mızrak darbesiyle şehit olmuştu.[230] Hoca olarak vazifelendirilmişlerdi. Allah'ı, Rasulüllah'ı anlatacaklardı.

---

[230] İbn Sad, a.g.e. 2/55, 56.

Tuzağa düşürülmüşlerdi. Hizmete gidiyoruz derken, semalara kanatlanmışlardı. Onların Allah yolundaki bu cehd ve gayretleri elbette cihadın ta kendisi ve onlar da bu işin hakkını veren gerçek mücahidler idiler.

Hicretin 6. yılında Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi vesellem bazı hükümdarları İslam'a davet etti. Hz. Dihye Bizans'a, Hz. Amr b. Ümeyye Habeş'e, Hz. Abdullah b. Huzafe İran'a, Hz. Hatıb bin Ebi Beltea Mısır'a, Hz. Salit Yemame'ye, Hz. Şuca' Gassan'a gönderildi. Elçiler, gönderildikleri memleketlerin dillerini biliyorlardı. Onlar, hem Allah Rasulü'nün emrini yerine getiriyor, hem de Allah yolunda hizmet ediyor, cihadla bütünleşiyorlardı.[231]

Bir gün müşrik olan Bekiroğulları kabilesinden biri, bir şiirle Efendimizi hicv ve tahkir edince Huzaa adlı Müslüman kabileden bir genç buna dayanamayıp o adamın başını yarmıştı. Durumu öğrenen Bekiroğulları kabilesi Huzaalılara saldırdı. Mekkeli müşrikler, Bekiroğullarına hem at ve silah hem de bilfiil çarpışmaya katılmak suretiyle yardım ettiler. Bekiroğulları, Huzaalıları Mekke'ye kadar kovalayıp 23 kişiyi de öldürdü. Ne var ki Huzaalılar, Mekkelileri tanımışlardı. İhanet haberini hemen Efendimize ulaştırdılar. Böylelikle Hudeybiye anlaşmasını Mekke müşrikleri bozmuş oluyorlardı. Efendimiz Mekkelilerden, öldürülen 23 Müslümanın kan bedelini istedi. Onlar buna da yanaşmayınca bütün bağlar koptu. Sonradan pişman olup Ebu Süfyan'ı göndermeleri de fayda vermedi.

Fetih hazırlıklarına başlanıldı. Strateji gereği hazırlıklar çok gizli yürütülüyordu. Düşmana hazırlanma fırsatı verilmemeliydi. Duyulma ihtimaline binaen hedef saptırma metodu da uygulandı. Müslümanlar Medine'de toplandı. Yola çıkıldı. Mekke'ye varıncaya kadar yolda orduya katılanlar

---

231 İbn Sad, a.g.e. 1/258-264,

oldu. Gerçekten de Mekkeliler hiç bir şey duymamışlardı. Ta ki Merruzzahran vadisindeki onbin civarındaki ateşi geceleyin gördükleri ana kadar. Efendimiz, her sahabiye bir ateş yakmasını söylemişti. Aslında bir ateşin etrafında on kişi ısınabilir, o kadar kişiye bir ateş yeterdi. Onbin ateşin anlamı, karşı tarafın ümitlerini bitirmek, fethe gelen ordunun sayısının çok daha fazla olduğu düşüncesini uyandırmak içindi. Bir reaksiyon görmemek, kan akıtmamak içindi bütün bu yapılanlar. Gerçekten de küçük bir çatışmanın dışında bir olay olmadı. Ordu, Mekke'ye girdi. Başlarında Kainatın Efendisi aleyhi ekmelüt tahaya vardı. Tevazuundan başı, bineğinin kaşına değiyordu. Hiç değişmemişti. Etrafındaki her şeye kendi rengini veren Zat sallallahu aleyhi vesellem, hiç renk atmamıştı. Fatih Komutan, bu tavrıyla aslında büyük cihadında da ne kadar muvaffak olduğunu aleme gösteriyordu.

Kabe'yi tavaf etti. Onu putlardan temizledi. Halk toplanmıştı. Bir hutbe irad buyurdu. Sonunda, Kureyşlilere kendilerine nasıl davranacağını tahmin ettiklerini sordu. Onlar, kerem, hayır ve iyilik beklediklerini ifade ettiler. Efendimiz: "Bugün size hiçbir başa kakma ve ayıplama yok. Allah'tan mağfiret dileyin ki sizi affetsin. O, en merhametli olandır." "Gidin, hepiniz serbestsiniz." dedi.[232] Acımayanlara acıdı. Kötülükleri görmezlikten geldi. Muktedirken affetti. Onun bu ali cenaplığı ve umumi affı karşısında Mekkeliler eridi, Müslümanlıkla şereflendiler. Böylece en yüce gaye tahakkuk etmiş, maksat hâsıl olmuştu. İnsanlar, Sonsuz Merhamet Sahibi Allah (c.c.) ile tanıştırılmış, aradaki engeller kaldırılmıştı. Cihad, bütün renk ve desenleriyle Saadet Asrını

232 Kandehlevi, a.g.e. 1/174, 175.

bürümüş, Efendimizin ve Ashab-ı Kiramın hayatlarında her zaman kendi varlığını ve ağırlığını hissettirmişti.

6. Hasılı Kelam

Cihad, bir müslümanın hayatında her zaman varlığını hissettiren, İslam'ın en önde gelen emirlerinden birisidir. Müslüman, hayatının her bir safhasında onunla içli dışlıdır. Bu, ya aksiyon şeklinde ya da bir niyet halinde onun benliğindedir. Zira müslüman, her zaman Cenab-ı Hak'kın muradını arayan ve takip eden insandır. O, bütün cehd ve gayretini Allah'ın hoşnutluğu elde etmede harcar. Bu yüzden de onun hayatının herbir karesinde Allah yolunda olma adına bir ya aktivitesi vardır ya da onu gerçekleştirme adına bir niyeti daima saklıdır.

Mümin bir yandan, her zaman kötülüğü emredip duran nefsinin süfli arzu ve istekleriyle mücadele eder. Zira o, her istediği şeyi yapamayacağının farkındadır. O, nefsinin ilk başlarda hoşuna gitmeyen ibadet gibi vazifeleri de yerine getirmenin gerekliliği şuuruyla yaşar. Yasak edilen, haram kılınan; emredilen, farz kılınan hususlara karşı duruşunu Hz. Kur'an'ın dediği şekle göre ayarlar. Kendini Kur'ani şablona uydurmaya çalışır. Allah Kelamı ile hayatını nurlandırma, Kur'ani bir çizgi takip edebilme, onun en önemli ve mukaddes vazifesidir. O, her halükarda Allah Teala ile sıkı ve yakın bir münasebete geçmenin gayreti ve o yakınlığı koruyabilmenin azim ve endişesi ile yaşar. Ve "Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki yanlarında Allah zikredilince kalbleri ürperir, kendilerine O'nun ayetleri okununca bu, onların imanlarını artırır ve yalnız Rab'lerine güvenip dayanırlar"[233]

[233] Enfal, 8/2.

ayetiyle anlatılan ufka ulaşabilmek için de kendini daima yollarda görür.

Öte taraftan o, günümüz Müslümanlarının İslam'ı temsil etmede ciddi problemler yaşadığının idrakine erer. Bu idraki ona, bu acı gerçeği değiştirebilmenin yollarını arattırır. Bu arayış, onda bir ızdırap halinde belirir ve artık o "kendi kurtuluşunu başkalarını kurtarmada gören" bir kamil insan haline gelir. İçten ve dıştan tahribe maruz kalmış, surlarında gedikler, duvarlarında çatlamalar meydana gelmiş İslam kalesinin tamir ve bakımında bir amele gibi çalışır. Kendisi gibi düşünen insanlarla kafa kafaya, el ele verir. Zamanının şartlarına en uygun olan "müspet hareket" ile "manevi cihad"ı yapar. İnsanların ölüm öncesi ve ötesinde mutlu ve huzurlu olabilmeleri için üzerine düşen ne ise işte onu yapmak, onun için her şeydir. Allah'ın sevgisine erebilmek için, Allah'ı insanlara sevdirmenin derdiyle hayatını geçirir. Allah'a ve O'nun dinine çok kıymet verdiğinden ötürü, Allah da ona kıymet verir, Hak katında değerler üstü değere ulaşır. Maksadını tahsile adım adım yürüdüğünün şuuruyla ötelere yönelir.

İşte, ana çizgileriyle ifade edilmeye çalışılan kamil mümin portresine ulaşma adına gösterilen bütün bu cehd ve gayretler manzumesinin adı cihaddır. Ve cihad, işte bu enginliği ve kucaklayıcılığı ile kıyamete kadar varlığını sürdürecek, müminler için olmazsa olmaz bir şevk unsuru olmaya devam edecektir.

II. İSLAM'DA SAVAŞ

İslam, bir ucu dünyada, diğer ucu cennetlerde bir halat; fıtratının gereğini yerine getirenleri sonsuz mutluluklara uçuran bir rampa gibidir. O, kendisine tutunanları ebedi cennetlere yükseltir, dünya hayatını bile cennet alaşımlı hale getirir. Onun özünde insanları gerçek konumlarına yükseltmek, olmaları gereken kıvama getirmek vardır. Allah katında meleklerden bile kıymetli hale gelebilmek imkanı insan için muhtemeldir, bu da ancak İslam'ı bütün güzelliğiyle hayata yansıtmakla mümkündür. İmanlı fazilet sahipleri, dünyanın, cennetin bir buudu haline gelmesini İslam'ın bir muktezası kabul eder ve insanlara cennet nümun bir hayat yaşatmanın cehd ve gayretiyle bütünleşirler.

Öncelikle hatırlanması gereken husus, İslam'ın barış ve huzur dini olduğudur. Onun temelinde insanları ebedi yokluğa atmak, dünyayı cehennemlere çevirmek, insanları mutsuz, huzursuz ve tedirgin etmek diye bir şey katiyen yoktur. Sonsuz Merhamet Sahibi'nin, din olarak razı olduğu İslam, özünde böyle çirkinlikleri barındırmaz, onlara sinesinde hayat hakkı tanımaz. İnsanı gerçek değerine yükseltmek, onları Allah Teala ile buluşturup dünyada mutlu ve huzurlu yaşatmak, ölüm ötesi hayatlarında da ebedi cennetlerle ödüllendirmek, İslam'ın yegane amacıdır. Bu böyle olun-

ca da, kirli düşünce sahipleri, dünyayı kendi menfeaatları hesabına kullanmak isteyenler İslam'la karşı karşıya gelebilecek, onu ve müntesiplerini sindirmek isteyebileceklerdir. İslam, bu tip insanların da dünyada ve ahirette kaybetmemeleri için alternatifler sunar, onları dengelemeyi, yüksek değerlerin çiğnenmesini engellemeyi hedefler. Bütün bunlar fayda vermez, huzura götüren yollar karşı tarafça kabul edilmez ise son çare, mecbur kalınınca hatırlanan ve müracaat edilen maddi güç ve savaş, ister istemez gündeme gelir. Onu da devlet yapar. Bireylerin kendi başlarına savaş kararı almaları veya bizzat savaşmaları diye bir şey İslam'da yoktur.

Hiç unutulmaması gereken şey ise İslam'da, savaş anında bile sulh esintilerinin kesilmediği, insani değerlerin ayaklar altında ezilmediğidir. Müslümanlıkta boş yere insan öldürülmez, ülkeler işgal edilmez, başka milletler sömürülmez. İslam'da savaşın yüzü, tamamen ahirete dönüktür ve Allah'ın, kulları hakkındaki muradını tahakkuk adınadır. Dünyevi herhangi bir düşünce ve garazla yapılan harb, Allah'ın rızasından uzak ve İslam'ın ruhuna da bütünüyle terstir.

"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de ona yanaş ve Allah'a güven. O, şüphesiz işitir, bilir."[234] "Ey İman edenler! Hep birden barışa girin, şeytana ayak uydurmayın, o sizin apacık düşmanınızdır."[235] gibi ayetlerle asıl ve esas olanın barış olduğu; savaş anlarında bile adaletin ve hakperestliğin terkedilmemesi emredilmiştir.

Şimdi, savaşın İslam'daki yerini belirginleştirebilmek için birkaç husus üzerinde duracağız:

---

234 Enfal, 8/61.
235 Bakara, 2/208.

1. İlk Yıllardaki Savaş Yasağının Hikmetleri

Savaşa izin Medine'de geldi. Mekke döneminde kendilerine yapılan zulüm ve işkenceye karşılık, Cenab-ı Hakk, müminlere: "Ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın, zekatı verin."[236] diye emretmiş, savaşı onlara yasaklamıştı.

Bu yasağın hikmetlerinden bazıları şunlardır:

1- Müslümanları sabırlı, heyecan ve hislerine hâkim, kendi duygularına göre değil, beraber hareket etmeye alıştırmak. Seyyid Kutub, Arapların çok heyecanlı ve duygusal insanlar olduğunu söyler.[237] Haksızlığa karşı hemen harekete geçmemek, iç dalgalanmaları iradeyle bastırmak, yanlış bir adım atmamak için önemlidir. İslamiyetin kâmilen temsil edilmesi, bazen ses çıkarmama, sinir harbinde yenilmeme, psikolojik temayüllerin kontrolü, heyecana kapılmama gibi durumlara bağlı olur. Bütün olumsuzluklara dayanma ve itaat edip, disiplin içerisinde hareket etme gibi ahlak ve terbiye kurallarının yerleşmesi ve Müslümanlarda hâkim olması için böyle bir sürece ihtiyaç vardı.

Gerçekten de bu süreç sayesinde Hz. Ömer ve Hz. Hamza gibi haksızlığa tahammülü olmayan ilk müminler, küçücük Müslüman toplumunun uğramış olduğu zulümler karşısında sabredebilmişler, Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'den emir beklemeyi içlerine sindirebilmişlerdi. Böylece büyük bir misyonu yüklenmeye hazırlanan bu insanların vicdanlarında çabuk parlama ile soğukkanlılık, ateşli atılganlık ile tedbirlilik, gözü karalık ile itaatkarlık eğilimleri arasında denge kurulmuş oluyordu.

2- Müslümanlar, tahammül edilemeyecek işkence ve eziyetlere maruz kaldılar ve bunlara Allah'ın izniyle sabret-

---

236 Nisa, 4/77.
237 Kutub, Tefsir, 2/712-717.

tiler. Bu dönemde bir gerilla harbi yaşanmadı. Bilakis, ölüm pahasına ses çıkarılmadı, Allah Rasulüne itaatten başka bir şey yapılmadı. Yapılması gereken dişlerin sıkılıp beklenmesi, Allah'ın ve Rasulüllahın yönlendirmeleri doğrultusunda bu dönemi atlatmaktı. O zamanın cihadı bu idi ve bu yapılıyordu. Bunca eziyet ve işkenceye mâruz kalıp da seslerini çıkarmayan, içlerindeki duyguları bastırıp, kendilerine rağmen hareket eden Müslümanların bu tavrı, Müslüman olmamış Arapların kalblerindeki onur ve haysiyet duygularını tahrik ediyor, onları kimse farketmeden İslam'a yaklaştırıyordu.

Nitekim Kureyşliler tarafından Haşimoğulları'nın Ebu Talip kolu hakkında, Peygamberimizi sallallahu aleyhi vesellem korumaktan vazgeçsinler diye boykot kararı alındığında bu faktör fiilen tesirli oldu. Haşimoğulları'na uygulanan baskı ağırlaşınca Arapların vicdanlarındaki onur ve zayıftan yana olma duygusu uyanıverdi. Bunun üzerine boykot kararını öngören antlaşma belgesi yırtıldı ve sözünü ettiğimiz duygunun etkisiyle Ebu Talip ile çevresine yönelik boykot eylemi sona erdi.

Cihadın kapsama alanına bazen acıyla tebessüm etmek, bazen zulme sabretmek dahi girebiliyordu.

3- İslam, her evi birer kanlı savaş alanına çevirmek istemiyordu. Çünkü o günkü Müslümanların her biri Mekkeli müşrik ailelerin birer üyesiydi. Müslüman olan çocuklarına eziyet edenler de, onları dinlerinden döndürmeye çalışanlar da, içinde Müslümanların bulunduğu müşrik ailelerdi. Henüz ortada bu eziyetleri genel planda koordine edecek ortak bir güç yoktu. Buna göre, eğer o gün Müslümanlara kendilerini savunma izni verilmiş olsaydı, bu iznin anlamı her evin bir savaş alanına dönüşmesi, her ailede kan dökülmesi demek olurdu. Bu da o günkü Arap toplumunun, İslam'ı, aileleri parçalayan ve onları içinden kundaklayan bir çağrı

olarak algılamalarına yol açardı. Hicretten sonrasına gelince, Müslüman cemaat bu dönemde Mekke'de kendisine karşı ordu hazırlayıp saldırı düzenleyen başka bir otorite ile karşı karşıya gelmiş bağımsız, bir güç birimine dönüşmüştü. Bu da Mekke'de geçerli olan her Müslümanın ailesi içindeki bireysel konumundan farklı bir konumdu.

4- Müslümanlar, Mekke'de zayıf bir azınlık olarak kuşatma altında yaşıyorlardı. Eğer belli bir askeri karargahın komutası altında toplu olarak müşriklerle savaşa girselerdi, toplu kıyıma uğrayabilirlerdi. Bu yüzden Cenab-ı Hakk onların çoğalmalarını ve güvenli bir mekana yerleşmelerini sağladı ve kendilerine savaşma iznini bundan sonra verdi.

2. İnsanlığın En Büyük Ortak Hakkı: İslam'dan Haberdar Olmak

İslam, evrensel değerler mecmuasıdır. Bundan dolayı bu cihanşümul çağrının kendisine ulaşması, tebliğ ve irşad çalışmalarının önünde şu ya da bu şekilde hiçbir engelin olmaması insanlığın ortak hakkıdır.

Bunun ötesinde bu çağrıyı alan insanların bu dini serbestçe seçmeye de hakları vardır. Hiçbir engel ya da hiçbir otorite onları bu dini seçmekten alıkoymaya kalkışmamalıdır. Eğer bir kısım insanlar, bu dinin çağrısını dinledikten sonra onu benimsemek istemezlerse ki olabilir, herkes irade hürriyetine sahiptir. İslam bu iradeye karışmaz. Fakat, bu çağrıyı yoluna devam etmekten alıkoymaya da kimsenin hakkı olamaz. Kabul etmeyenlerin, insanlara yapılan tebliğ vazifesinin önüne dikilmemeleri, güvenliğe zarar vermemeleri ve bu dinin insanlara ulaştırılmasında hiçbir engellemede bulunmamaları gerekir.

Bir başka husus da, Cenab-ı Hakk'ın hidayeti ile bu dini seçecek olanların herhangi bir baskı ile bu dini bırak-

maya zorlanmamalarıdır. Bunu gerçekleştirmek için İslam, alınması gereken tedbirleri elbette alacaktır.

İslam'a girmek isteyen hiç kimse ona girmekten korkmamalı, bu dinin çağrısını duyurmak isteyen kimseler bu misyonunu yerine getirirken hiçbir şeyden çekinmemeli, bu çağrıyı benimseyecek veya bu dine bağlılığını sürdürecek bir kimsenin, herhangi bir korkusu olmamalıdır.[238]

Yani, eğer hak ve hakikati, doğruluk ve adaleti neşretme hürriyeti engelleniyorsa savaş söz konusu olur. Kimsenin hürriyetine ve hayatını yönlendirmesine mâni olunmamalıdır. Burada rengini koyulaştırarak ifade etmek istediğimiz husus şudur: İslam'da savaş, hakkı ve doğruyu yaymak için değil, hakkı ve doğruyu yayma hürriyeti engellendiğinde gündeme gelir. İnsanları zorla Müslüman yapmak, İslam'ın ruhuna terstir. Sadece İslam mesajıyla insanların buluşmaları engellendiğinde ve bu engellerin giderilmesi için savaşmaktan başka çare kalmadığında işte ancak o zaman savaşılır.[239]

İşte İslam'da savaş, bu genel ilkelerin sınırları içinde vardır, sırf bu yüce amaçlara dönüktür. İslam'ın emrettiği, onayladığı, ödüllendirdiği, uğrunda öldürülenleri şehit saydığı ve külfetini omuzlayanlarını dost saydığı yegane savaş budur.

3. Savaşın Caiz Olduğu Şartlar

Müslüman hukukçular, genel olarak cihadın anlamı ve hükmü yanında kafirlere karşı cihadın hukuken meşru olmasının sebepleri üzerinde de etraflıca durmuşlardır. Bazı alimler, savaşın sebebini "küfür"e bağlamışlardır. Onlara

---

238 Kutup, Tefsir, 2/707, 708.
239 Gülen, Sonsuz Nur, 2/5.

göre, bütün kafirlerle, onlar Müslüman oluncaya kadar savaşılmalıdır.

İslam hukukçularının çoğunluğuna göre ise savaşın sebebi; inanmayanların Müslümanlara savaş açmaları ve tecavüzkâr olmalarıdır. Müslümanlara karşı savaşmayanlarla ve Müslümanlığı benimsemeyen bir insanın öldürülmesi caiz değildir. Bu görüşü destekleyen hususlar şunlardır:

1. Tevbe suresinde Kur'an: "Müşrikler sizinle nasıl topyekün savaşıyorlarsa siz de onlarla topyekün savaşın."[240] buyurur. Hanefi hukukçusu İbn Humam, müşriklerle girişilen savaşın, onların Müslümanlara savaş açmaları sebebine dayandırıldığını ifade eder.

Bakara suresinde: "Fitne kalmayıncaya ve din de yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse artık zulmedenlerden başkasına hiçbir düşmanlık yoktur." denmektedir. Yine İbn Humam'a göre savaş, gayri müslimlerin güç ve hakimiyetlerini zayıflatarak Müslümanları dinleri hususunda fitneye düşürmelerine engel olmak maksadıyla emredilmiştir.[241]

Savaşı ilk emreden: "Size savaş açanlarla Allah yolunda siz de savaşın. Ancak haksız saldırıda bulunmayın. Şüphesiz Allah, haksız saldırıda bulunanları sevmez."[242] mealindeki ayet de savaş sebebinin yine savaş olduğunu göstermektedir. Ayrıca harbin meşru kılınmasındaki maksadın kulların Allah tarafından imtihan edilmeleri değil, düşmanın şerrini Müslümanlardan defetmeleri olduğunu ifade edilmiştir.[243]

2. Hz. Peygamber, savaş sırasında bir kadının öldürülmüş olduğunu görünce. "Bu kadın savaşmıyordu." diyerek

240 Tevbe, 9/36.
241 İbn Humam, Fethu'l- Kadir, 5/189.
242 Bakara, 2/190.
243 İslam Ansiklopedisi, Cihad mad.

hoşnutsuzluğunu ifade etmiş, öncü birliklerin başında bulunan Halid bin Velid'e haber göndererek kadın ve çocukların öldürülmemesini emretmiştir.[244] Bu olay da başlı başına savaşın niçin yapılması gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Savaş, sadece kafirlerin kötülüklerini ve Müslümanlar üzerindeki her türlü olumsuz tesirlerini önlemek için yapılmalıdır.[245] Eğer savaşın sebebi "küfür" olsaydı kafir kadınların da öldürülmesi gerekirdi. Kadının -fiilen savaşmadığı için- öldürülmesinin haram olduğu aşikardır. Aynı sebebe bağlı olarak savaşta çocuk, yaşlı, kör ve hastalarla din adamları ve çiftçiler gibi savaşamayan veya fiilen muharip olmayanların da öldürülmeyeceği hükme bağlanmıştır.

3. Kalble ilgili bir durum olan inanmamanın zararı başkasına dokunmadığı için, cezasının da dünyada değil ahirette verilmesi gerekir. Ancak inanmayan kimse, müminlere savaş açtığı takdirde küfrünün zararı masum insanlara dokunmuş olacağından, ancak o takdirde kendisine karşılık vermek vacip olur.[246]

4. Buna göre savaş, ilahi teklife muhatap ve onu yüklenmeye uygun bulunan insanın yok olmasına veya bünyesinin tahrip edilmesine yol açtığından dolayı İslam hukukunda "li-aynihi hasen" değil "li-gayrihi hasen" kabul edilmiş, yani kendisi bizzat güzel olduğu için değil, iyiliğe matuf ve neticesi hayır olmasına binaen, bir de düşmanın üstünlük ve mukavemetini kırmak, bu suretle şerrini defetmek için meşru kılınmıştır.

5. İslam'a göre prensip olarak insan masumdur. Allah, mahlukatın yok edilmesini murad etmediği gibi onları da öl-

---

244 İbn Mace, Cihad, 30; Hakim, 2/122.
245 Serahsi, El- Mebsut, 10/5.
246 Kasani, Bedayii, 4/3;

dürülmeleri için yaratmamıştır. Debusi bu hususta söyle der: "Allah, emanetini yüklenecek olan insanı, kanı masum olarak yaratmıştır; insan bu masumiyetle yaşar ve İlahi emaneti bunun sayesinde yüklenip ifa edebilir. Dinin temel esasları konusunda sorumluluğun hem kafir hem de Müslüman için sabit olduğu hususunda hukukçular arasında görüş birliği mevcuttur. İnsan ancak işlediği bir suç sebebiyle öldürülebilir."[247]

6. Kur'an-ı Kerim'de kendileriyle savaşılan ehl-i kitabın cizye vermesi halinde onlarla savaştan vazgeçilmesi emredilmiştir.[248] Savaş onların küfrüne ceza olarak meşru kılınmış değildir; maksat onların Müslümanlarla barış içinde yaşamalarını sağlamak, böylelikle de Müslümanların örnek hayatlarına muttali olup, İslam'la yüzleşmelerini temin etmektir. Bundan dolayı muharip kafir (harbi), zimmi statüsüne girmeyi kabul edip fiilen savaşı terkettiği takdirde katlini gerektiren sebep ortadan kalktığı için öldürülmemektedir. Eğer Müslüman olmayanlarla savaşın sebebi "küfür" olsaydı savaşın son bulması için ayette onların zimmi olmalarıyla yetinilmez, İslamiyet'i kabul etmeleri şart koşulurdu.[249]

Savaşın meşruluğunun küfür olduğunu ileri süren hukukçuların delil gösterdiği ayetler, gayri müslimlerle girişilen savaş sırasında veya bunu sonuçlandırmak için takip edilecek hususları açıklamakta, savaşın niçin yapıldığını değil nasıl yapılacağını göstermektedir.

İslam'da savaşın meşruiyeti, tamamen inanmayanların saldırı ve zulümleri ile alâkalıdır.

---

247 İslam Ans. a.y,
248 Tevbe, 9/29.
249 İslam Ans. cihad mad.

İlk nazil olan ve savaşın meşru sayılma sebeblerinin "kafirlerin saldırı ve zulümleri" olduğunu açıkça ifade eden ayetlerden bazıları şunlardır:

1. "Saldırıya uğrayan müminlere savaşma izni verilmiştir. Çünkü onlar zulme uğramışlardır. Hiç kuşkusuz Allah'ın onlara yardım etmeye gücü yeter. Onlar sırf 'Rabbimiz Allah'tır' dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar."[250]

2. "Niye Allah yolunda ve 'Ey Rabbimiz, bizi şu zalimlerin yaşadığı beldeden çıkar, bize katından bir kurtarıcı, Kendi katından bir destek gönder.' diye yalvaran ezilmiş erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz!"[251]

3. "Yeminlerini bozan ve Peygamber'i Mekke'den çıkarmaya yeltenen kimseler ile, üstelik size karşı savaşı başlatan taraf oldukları halde, savaşmayacak mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Oysa eğer mümin iseniz asıl Allah'tan korkmalısınız."[252]

4. "Size savaş açanlarla Allah yolunda siz de savaşın. Ancak haksız saldırıda bulunmayın. Şüphesiz Allah, haksız saldırıda bulunanları sevmez."[253]

4. İslam'ın Savaşa Bakışını En Geniş Anlatan Ayetler: Bakara Suresinin 190-194. Ayetleri

Bu ayetler, İslam'ın savaşa bakışını en geniş olarak ifade eden ayetlerdir. Bu ayetlerde niçin savaşılması gerektiği; düşmanın hangi durumlarda savaşılmaya müstehak olduğu; fitne durumlarında nelerin yapılması gerektiği gibi konular ele alınır. Müslümanlara hedefler verilir, onlara takınmaları icab eden tavırları öğretilir.

---

250 Hacc, 22/39, 40.
251 Nisa, 4/75.
252 Tevbe, 9/13.
253 Bakara, 2/190.

190. "Size savaş açanlarla Allah yolunda siz de savaşın. Ancak haksız saldırıda bulunmayın. Şüphesiz Allah, haksız saldırıda bulunanları sevmez."

191. "Onları bulduğunuz yerde öldürün. Sizi çıkardıkları, sürdükleri yerden siz de onları çıkarın. Fitne, adam öldürmekten daha ağır ve şiddetlidir. Mescid-i Haram çevresinde onlarla savaşmayın ki, onlar da orada size karşı savaşmasınlar. Fakat eğer onlar size savaş açarlarsa onları öldürün. Kafirlerin cezası böyledir."

192. "Eğer onlar savaşmaya son verirlerse Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir."

193. "Fitne ortadan kalkıp Allah'ın dini tam anlamı ile hakim oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer yaptıklarına son verirlerse zalimlerden başkasına asla saldırılmaz."

194. "Haram ay, haram aya karşılıktır. Yasaklar, dokunulmazlıklar karşılıklıdır. Buna göre size saldırana, size saldırdığı kadar, siz de saldırın. Allah'dan korkun ve iyi bilin ki, Allah takva dairesine girenlerle beraberdir."[254]

Ayetlerin ihtiva ettiği bazı hususlar şunlardır:

a. Savaşta Niyet

Meşhur niyet hadisinde Efendimiz: "Şüphesiz ki ameller, niyetlerine bağlıdır. Herkese, yaptığı niyetinin karşılığı vardır."[255] buyurarak Allah katındaki gerçek değere nazarları çevirmiştir. Yapılan işlerin Allah tarafından takdir edilip mükafandırılması, o amellerin sadece Allah yolunda, O'nun hoşnutluğu için yapılmış olmasına bağlıdır. Elbette ki savaş da aynı çizgide mütalaa edilmelidir. Savaşın hangi gayeye mâtuf olması lazım geldiğini en açık ifade eden ayette

---

254 Bakara, 2/190-194.

255 Buhari, Bedü'l- Vahy, 1; İman, 41; Nikah, 5; Müslim, İmarah, 155; Ebu Davud, Talak, 11.

Cenab-ı Hakk: “Size savaş açanlarla Allah yolunda siz de savaşın. Ancak haksız saldırıda bulunmayın. Şüphesiz Allah, haksız saldırıda bulunanları sevmez.”[256] buyurmaktadır.

Görüldüğü gibi savaşın hedefini belirleyen kesin ölçü “Size savaş açanlarla Allah yolunda siz de savaşın.” denmek suretiyle nazarlara sunulmuştur.

Demek ki savaş “Allah için” olmalı; insanlığın uzun savaş tarihi boyunca tanımış olduğu başka bir hedef uğruna yapılmamalıdır. Savaş “Allah için” olmalı; yoksa ne ganimet ve maddi kazanç elde etme uğruna, ne pazar ve hammadde ele geçirme uğruna; ne de milletleri boyunduruk altına almak, onların her türlü zenginliklerini kullanmak ve istismar etmek için yapılmalıdır. Savaş, İslam’ın, uğrunda cihadı meşru kıldığı belirli gayeleri gerçekleşmeye mâtuf olmalıdır. Bu savaş, yeryüzünde Yüce Allah’ın adının herkesçe bilinmesini sağlamak, Müslümanların dinleri yüzünden baskı altına alınmalarını ya da sapıklığa ve yozlaşmaya sürüklenmelerini önlemek için verilmelidir. Bunun dışında kalan savaşlar, İslam’ın hükmüne göre gayri meşru, dinin özüyle çelişen savaşlardır. Bu tür savaşlara girenler Allah katında hiçbir sevap ve derece kazanamazlar.

Ebu Hüreyre radıyallahu anh, bir zatın, Efendimize gelip: “Ya Rasulallah! Bir kimse Allah yolunda cihad arzu ettiği halde bir de dünyalık isterse durumu nedir?” diye bir soru yönelttiğinden bahseder. Efendimiz sallallahu aleyhi vesellem: “Ona hiçbir sevap yoktur.” buyurmuştur. O zat aynı soruyu üç defa tekrar etmiş, her defasında da aynı cevabı almıştır.[257]

Bir başka defasında da Efendimize, şecaat arzetmek veya hamiyet duygusundan kaynaklanan ya da gösteriş

[256] Bakara, 2/190.
[257] Ebu Davud, Cihad, 25.

için savaşan bir kimsenin durumu sorulmuş, O da: "Kim Allah'ın Yüce adı daha da yücelsin diye savaşırsa işte o Allah yolundadır." diye cevap vermiştir.[258]

Allah için yapılan savaşın amacı sınırlı olduğu gibi çerçevesi ve çapı da sınırlıdır. Çünkü ayetin devamında "Ancak haksız saldırıda bulunmayın. Şüphesiz Allah, haksız saldırıda bulunanları sevmez." denilerek bu hususa dikkatler çekilmiştir.

Saldırganlık; bilfiil savaşa katılmayan ve Müslümanlara bir tehlike oluşturmayan kadın, çocuk, yaşlı ve her milletten her dinden kendini ibadete adamış kimseler gibi zararsız insanların, Müslümanlar tarafından hedef alınması biçiminde anlaşılabileceği gibi; İslam tarafından meşru olan savaş kurallarını çiğnemek şeklinde de anlaşılabilir. Oysa İslam, gerek eski ve gerekse çağdaş cahiliye savaşlarının ortaya koyduğu tüyler ürpertici cinayetleri en aza indirmek, hatta bunlara son verebilmek için söz konusu savaş kurallarını meşrulaştırmıştır. O tüyler ürpertici cinayetler ki, İslami duyarlılık onlardan nefret etmekte, İslami takva onlardan tiksinmektedir.[259]

b. Fitnenin Savaş Sebebi Olması

Fitne; sözlükte, karışığını almak için altını ateşe koymak demektir. Sıkıntı ve belaya sokmak manasında da kullanılır. Baskı ya da ayartma yolu ile Müslümanı dininden uzaklaştırmaya kalkışmak, mukaddesata saldırmak gibi tahrik veya vatanından çıkarmak gibi insanlara zorluk çıkartacak bela ve sıkıntı, öldürmekten daha ızdırablı; ölümü temenni ettiren durum, ölümden daha ağırdır. Öldürme,

---

258 Buhari, Cihad, 15; İlm, 35; Müslim, İmaret, 149; Ebu Davud, Cihad, 26; Tirmizi, Fedailü'l- Cihad, 16.
259 Kutup, Tefsir, 1/185-188.

insanı yalnız dünyadan çıkartır. Fitne ise hem dinden hem dünyadan eder. Şirk ve küfür düşüncesini yaymak, dinden dönmek, Allah'ın yasaklarını çiğnemek, genel sükuneti bozmak hep birer büyük fitnedir.[260]

Ayrıca; tehdit, yıldırma, korkutma, sindirme ve işkence gibi davranışsal bir tutum ve hareket olabileceği gibi; İslami itikat ve inanç esaslarına karşı, onları yıpratmaya ve Müslüman zihinlerde şüphe meydana getirmeye, onları saptırmaya, yozlaştırmaya yönelik; başka akım ve düşüncelere sempati uyarmaya matuf fikri çalışmalar fitnenin değişik kolları ve şubeleridir. Gerçekten de bütün girinti ve çıkıntılarıyla fitne, önü mutlaka alınması gereken, iktiza ettiğinde savaşmak suretiyle de olsa ortadan kaldırılması gereken büyük bir bela ve musibettir.

İslam'da savaşın amacının, insanların dinleri yüzünden baskı görmelerini önlemek, kaba kuvvetle ya da başka entrikalarla Müslüman kimlikleriyle oynanmasının önüne geçmek, onların başına ayartıcı, saptırıcı ve yozlaştırıcı faktörlerin musallat edilmesine engel olmak olduğu; İslam'a girmek isteyen hiç kimse kendisini bu kararından alıkoyacak ya da bu kararı yüzünden kendisine işkence ve baskı uygulayacak hiçbir güçten korkmaması gerektiği bulunduğu belirtilmişti. Buna göre Müslümanlar, sözkonusu saldırgan ve zalim güçleri sindirinceye, hak ve hakikatı neşretme hürriyetine engel olan unsurları ortada kaldırıncaya kadar savaşmakla yükümlüdür. Çünkü fitne, ölümden daha berbat ve beterdir. Maksat hâsıl olur olmaz da savaş hemen bitirilmeli, bu geçici ve arizi durumdan asıl ve esas olan duruma; barış ve huzur atmosferine girilmelidir.

Bu ayetlerin, kendilerine karşı savaş açmış olan ve açtıkları savaşı sürdürenlerle savaşmayı, her zaman ve her

---

260 Ragıb, Müfredat, f-t-n mad; Elmalılı, Tefsir, 2/695.

yerde kendilerine savaş açanlara savaşla karşılık vermeyi, fakat hiçbir zaman saldırgan taraf olmamayı emrettiği açıktır. İslam'ın inanç özgürlüğü ile ilgili bu görüşü ve insan hayatında özgürlüğe vermiş olduğu son derece büyük değer, İslam'ın karakteri ve insanın varoluş amacına ilişkin bakış açısı ile bağdaşan, bütünleşen bir görüştür. Zira insanın varoluş amacı, ibadettir. Bu kavram, Allah'a yönelik her iyi ve yararlı faaliyeti içine alır. İnsanın en değerli, en üstün varlığı inanç özgürlüğüdür. Buna göre kim onun elinden bu üstün varlığı almaya kalkışır, doğrudan doğruya ya da dolaylı biçimde onu dininden koparmaya girişirse, canlı bir varlığı öldürenden daha ağır cürüm işlemiş olur. Bundan dolayı mümin, bu inanç özgürlüğünü, onun düşmanını öldürerek savunur. Böyle olduğu için 191. ayetin hemen başında "onlarla savaşın" denilmemekte "onları bulduğunuz yerde öldürün" denmektedir. Ne durumda olurlarsa olsunlar ve elinizdeki öldürme aracı ne olursa olsun onları öldürün demektir bu. Tabii ki, bu durumlarda da işkence ederek ve ateşte yakarak öldürmeyi yasaklayan İslami savaş kurallarına uyulacaktır.

Bu bölümün bir önceki ayetinde fitne kınandıktan ve adam öldürmekten daha ağır bir suç sayıldığı belirtildikten sonra, bunun önlenmesi gerektiği bu ayette tekrar vurgulanmaktadır. Bu tekrar, bu meselenin İslami açıdan taşıdığı önemi ortaya koyduğu gibi aslında insanın İslam'ın elinde ikinci kez doğuşu anlamına gelen büyük bir prensibe parmak basmaktadır. Bu öyle bir yeniden doğuştur ki, insanın değerini inancının değerine bağlamakta, insanın tüm hayatını terazinin bir kefesine ve inancını da öbür kefesine koyduktan sonra inanç kefesinin daha ağır bastığını belirtmektedir. Ayrıca bu prensip "insan"ın düşmanlarının kimler olduğunu da açıkça ortaya koymaktadır. Bunlar maddi ya da manevi baskı uygulaya-

rak bir mümini dininden ayırmaya kalkışanlar, Müslümana Müslüman olduğu için eziyet edenlerdir. Bunlar insanlığı, iyiliğin en büyük unsurundan yoksun bırakanlar, insanlıkla Allah'ın arasına girenlerdir. İşte Müslüman cemaat, bunlara karşı kesintisiz biçimde savaşmakla; "Fitne ortadan kalkıp Allah'ın dini tam anlamı ile hakim oluncaya kadar" bunları öldürmekle yükümlüdür.[261]

Yine bu ayetlerin nüzul sebebine bakılarak, o dönemin Arap yarımadasında hâkim olan güçlerin, insanları Müslüman olmaktan alıkoyduğu, İslam'ın yayılmasını engelledikleri anlaşılmaktadır. Ama Kur'an'ın hükümleri evrensel ve süreklidir. Öyleyse bu ayetlerin kapsama alanı günümüzü de içine almalıdır. Başka bir deyimle fitne unsuru olanlarla gerektiğinde savaşılacak ve bu hüküm kıyamete kadar da devam edecektir. Bu ayetler ayrıca İslam'ın savaşla alakalı temel hükümlerini de içermektedir. Herhangi bir vakitte, herhangi bir güç, yukarıda geçen fitnenin herhangi bir basamağını teşkil eder, Müslüman kesim için bir tehlike arzederse, işte bu fitne ve tehlikenin önünü almak için savaş, bütün taktik ve stratejileri ile meşru hale gelir ve Müslüman için bir vecibe halini alır. Çünkü Müslümanın canını, malını, namusunu, neslini koruması gerektiği gibi, dinini de koruması onun yükümlülük alanı içine girmektedir.

c. Mescid-i Haram'da Savaş

Yine bu ayetlerde Mescid-i Haram'da savaşmak yasaklanmıştır. İbrahim aleyhisselam, Cenab-ı Hakk'tan burayı güvenli bir belde haline getirmesini istemiş,[262] Allah da onun duasını kabul etmiştir. Mescidi haram, "emin bölge"dir. Orası ve çevresi güvenlik kuşağıdır.

---

261 Kutub, Tefsir, 1/188-192.
262 Bakara, 2/126; İbrahim, 14/35.

Mescid-i Haram civarında savaş olmaz. Bu, Müslümanlar açısından böyledir. Savaş durumunda mukaddesat nedir bilmeyen, bazı zaman aralıklarının ve mekanların mübarekliğini tanımayan, kabul etmeyen din düşmanları buranın dokunulmazlığını çiğnerlerse, o zaman tabii ki buralarda da kuvvetle karşı konur ve saldırganlar öldürülmedikçe vuruşmaya son verilmez. İnsanlara dini inançları yüzünden baskı yapan ve çevresinde güven içinde yaşamış oldukları Mescid-i Haram'ın dokunulmazlığını çiğneyen kafirler böyle cezalandırılır. Fakat 192. ayette: "Eğer onlar savaşa son verirlerse Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir." denmekle, onların savaşı bitirmeleri durumunda Müslümanların da hemen vuruşmayı bitirmeleri gerektiği ifade edilmiştir.

Seyyid Kutub'a göre onları Allah'ın af ve merhametine layık hale getirecek olan 'son verme', 'kafirlik'e son vermektir. Yoksa sadece Müslümanlara karşı savaşmaya, onlara dini inançları gerekçesi ile baskı yapmaya son vermek değildir. Çünkü Müslümanlar ile savaşmaya ve onlara dini inançları yüzünden baskı yapmaya son vermelerinin onlara sağlayacağı azami kazanç Müslümanların kendileri ile barış antlaşması yapmaları olabilir. Fakat onları Allah'ın af ve merhametine layık hale getirmez. Bu ayette bağışa ve merhamete işaret edilmesinden güdülen amaç, kafirleri iman etmeye özendirmek, kafirlikten ve saldırganlıktan sonra içlerinde Allah'ın bağışına ve merhametine kavuşma ümidini uyandırmaktır.[263]

d. Zalimlerin Zulmü Sonlandırması

Eğer zalimler, zalimliklerine son verir, insanlar ile Rabbleri arasına girmekten vazgeçerlerse artık onlara saldırılmaz, el kaldırılmaz. Çünkü İslam'da savaş, zulme ve

263 Kutub, Tefsir, a. y.

zalimlere yöneliktir: "Eğer yaptıklarına son verirlerse zalimlerden başkasına asla saldırılmaz."

Bu ayetten bir süre sonra Tevbe Suresinde yer alan ve Arap yarımadasında yaşayan müşriklerin tamamı "lailaheillallah" deyinceye kadar savaşılmasını emreden ayet inmiştir. Bu ayetin getirdiği değişiklik, İslam'ın ve Müslüman cemaatin durumunda meydana gelen değişmenin gerektirdiği bir düzenlemedir. Bu değişiklik ile Arap yarımadasının katıksız bir İslam yurdu olması ve böylece yarımada dışından gelen Bizans ve Fars saldırıları ile karşı karşıya gelirken arkasında iç düşman bırakmaması amaçlanmıştır.

Burada zalimlere karşı koyma, onları geri püskürtmeye "saldırı" denmesi, yüzeysel bir kelime benzerliğinden kaynaklanır. Yoksa bu, aslında adalet, hakkaniyet ve zulme uğrayanlara yönelik "saldırı"yı giderme hareketidir. Daha sonra haram aylarda savaşmanın hükmüne geçiliyor, tıpkı daha önce Kabe civarında savaşmanın hükmünün açıklandığı gibi:

"Haram ay haram aya karşılıktır. Yasaklar, dokunulmazlıklar karşılıklıdır. Buna göre size saldırana, size saldırdığı kadar, siz de saldırın. Allah'tan korkun ve iyi bilin ki, Allah kendisinden korkanlarla beraberdir."

Görüldüğü gibi, haram ayın dokunulmazlığını çiğneyen ve o ayda geçerli saldırı yasağına uymayanın cezası bu haram ayın sağladığı güvencelerden yoksun kalmaktır. Yüce Allah nasıl Kabe'yi "güven ve barış yeri" yaptı ise haram ayları da "güven ve barış zamanı" yapmıştır. Bu aylarda canlara, dokunulmazlığı olanlara ve mallara ilişilmez. Hiçbir canlıya kötü niyetle el sürülmez. Kim bu yere sığınmaktan kaçınır, Müslümanları bu güvenlikten yoksun bırakmak isterse cezası, bu güvenlikten yoksun kalmaktır. Kim başkalarının

dokunulmaz haklarını çiğnerse kendi dokunulmazlıklarını kaybeder. Yani dokunulmazlıklar karşılıklıdır.

Bununla birlikte bu durumda Müslümanlara tanınan karşılık verme serbestisi sınırlamalara bağlanmıştır; bunları aşamazlar. Bu dokunulmazlıklar ancak zaruri durumlarda dokunulmazlık niteliklerini yitirirler ve bu zaruretlerin ölçüsü aşılmaz.

Yani bu konuda da her konuda olduğu gibi ölçüyü kaçırmak ve aşırılığa kaçmak yoktur.

5. İslam'ın Tasvip Etmediği Savaş Türlerini Anlatan Ayetler

Yukarıda da ifade ve izah edilmeye çalışıldığı gibi, savaş bile Allah yolunda olmalıdır. İslam, istila, sömürü ve tecavüz için yapılan savaşlar ile halis bir niyetin kalbe tam oturmadığı savaşları katiyen kabul ve tasvip etmez. İslam'ın bu bakış açısını ifade eden ayetlerden bazıları şunlardır:

1. "Ey müminler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyice emin olmadan silah çekmeyiniz. Size selam verene, dünya hayatının malına göz dikerek "Sen mümin değilsin." demeyiniz. Zira asıl bol ganimetler Allah katındadır. Bir zamanlar siz de öyle idiniz de Allah'ın lütfu ile mümin oldunuz. O halde silah çekmeden önce durumu iyice anlayınız. Hiç şüphesiz ne yaparsanız Allah ondan haberdardır."[264]

2. "İşte ahiret yurdu. Onu yeryüzünde böbürlenmeyen ve bozgunculuk yapmayanlara veririz. Güzel sonuç Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır."[265]

3. "Zulüm gördükten sonra hakkını alan kimselerin aleyhine bir yol yoktur. İnsanlara zulmedenlere, yeryüzün-

---

264 Nisa, 4/94.
265 Kasas, 28/83.

de haksız yere taşkınlık edenlere karşı durulmalıdır. İşte can yakıcı azap bunlaradır."[266]

6. Kur'an-ı Kerim'deki Diğer Bazı Savaş Ayetlerinin Yorumları

a. Tevbe Suresi 1-5. Ayetler

1. "Kendileri ile aranızda antlaşma bulunan müşriklere Allah ve Peygamberi tarafından yöneltilen bir ilişki kesme ihtarıdır bu."

2. "Dört ay daha yeryüzünde serbestçe dolaşınız. Allah'ın yapacaklarına engel olamayacağınızı ve Allah'ın kafirleri perişan edeceğini biliniz."

3. "Büyük hacc günü Allah ve Peygamber tarafından tüm insanlara duyurulur ki; Allah ve Peygamberi ile müşrikler arasında her türlü ilişki kesilmiştir. Eğer tevbe ederseniz bu sizin için daha yararlıdır. Eğer sırt çevirirseniz Allah'ın yapacaklarına engel olamayacağınızı biliniz. Ey Peygamber! Kafirleri acıklı bir azapla müjdele!"

4. "Yalnız antlaşma şartlarını eksiksiz biçimde yerine getiren ve size karşı hiç kimseyi desteklemeyen müşriklere gelince onlar ile aranızdaki anlaşmalara sürelerinin sonuna kadar uyunuz. Hiç şüphesiz Allah kötülükten sakınan müttakileri sever."

5. "Haram aylar geçince müşrikleri bulduğunuz yerde öldürünüz, yakalayıp hapsediniz, bütün muhtemel geçitleri tutup onları gözetleyiniz. Eğer tevbe eder de namaz kılar ve zekat verirlerse onları salıveriniz. Hiç şüphesiz Allah affedici ve merhametlidir."[267]

---

266 Şura, 42/41, 42.
267 Tevbe, 9/1-5.

Bu ayetlerle başlayan Berae suresi, en son nazil sure olup nazil olması hicretin 9. senesi başlamıştır. Zikredilen ilk ayetler ise, Müslümanlarla müşrikler arasında tam bir diplomasi uygulamak, nihai ilişkileri belirlemek üzere indirilmiştir. O dönemin Arap yarımadasında 3 çeşit müşrik grubu vardı. Birinci kısım müşrikler; Müslümanlar Tebük'te Bizans ile savaşa tutuşunca onların yenileceğini zannetmiş ve Müslümanlarla yaptıkları sözleşmeleri bozmuş olanlardı. İkinciler; Müslümanlarla süreli veya süresiz anlaşmış ve anlaşma şartlarını bozmamış olanlar. Üçüncüler de Müslümanlarla herhangi bir anlaşma yapmamış, başka bir ifadeyle Müslümanlığı kabul etmemiş ama Müslümanlara da ilişmemiş insanlar idi. İşte bu surenin ilk 28 ayeti bu insanlarla olan diplomatik ilişkileri düzenlemektedir.

Bu ayetlere göre, Müslümanlara düşmanlıktan hiç vazgeçmemiş, fırsat bulduklarında ellerinden geleni arkalarına koymamış olan müşriklere bir ültimatom verilmiştir. Buna göre, Müslümanlara hıyanet eden müşriklerle artık bütün ilişkiler kesilmiştir. Fakat buna rağmen, onların üzerlerine hemen gidilivermemiş, onlara 4 ay, yani Zilhıcce'nin 10. gününden, Rebiü'l-ahirin sonuna kadar süre tanınmıştır. Her fırsatta insanların birbirlerini canavarca parçaladıkları bir dönemde, İslam'ın hıyanet içerisinde bulunan insanlara bile böyle bir hak tanıması düşünülmeye değer bir husustur. Bu süre zarfında, hain durumundaki müşrikler, Müslümanlığa geçiş hususunu değerlendirebilirler. Eğer buna niyetleri yoksa, güven içinde hareket edebilir, mesela istedikleri bir yere göç edebilir, ticaret yapabilir, durumlarını yeni şartlara göre düzenleyebilirler. Bu zaman zarfında onlara dokunulmayacak, yakalarına yapışılmayacak, hıyanetlerinin bedeli onlara sorulmayacaktır. İslam, böyle bir hoşgörü dini, Müslümanlar işte bu kadar müsamahalıdırlar. Zira maksat,

insanları öldürmek değil; bilakis onların dünya ve ahiret için yeniden doğmalarını sağlamaktır. Göz göre göre ihanet etmiş olanlara bile düşünmeleri için fırsat verilmiş, inanmayacaklarsa bile başka yerlere gitmek suretiyle oralarda olsun yaşamalarına göz yumulmuştur. Kimbilir, belki gittikleri yerlerde İslam'ın güzelliği onlara tesir eder de böylece onlar da ebedi kurtuluşu yakalayabilirler.

Fakat, hem anlaşmayı bozmuş ve hem de hâlâ bu karanlık düşüncelerinden vazgeçmemiş olanlara gelince, koyunda beslenen yılan misali, onlara hayat hakkı tanımak, yeni bir ihanetle her zaman karşılaşmak manasına gelir. Ve göz göre göre böyle bir duruma müsaade etmek, hoşgörü değil safdillik olur. İşte ihanet etmiş ve bu düşünce ve niyetinden hâlâ caymamış olanlar, bu süre dolduğunda nerede yakalanırlarsa öldürülecek veya yakalanıp hapsedilecek, gözaltında tutulacaktır.

Ayette de açıkça görüldüğü gibi öldürme emrinin hemen yanında onların esir de alınabileceği veya kaçmalarına müsaade edilmemeleri de beraber anılmaktadır.

Tevbe suresindeki bu ayetlerde Allah Teala, Efendimize anlaşmalarına sadık kalmış müşrikleri bu zaman sonunda öldürmeyi veya hapsetmeyi emretmemişti. Bu emirler, anlaşmayı tek taraflı bozmuş, böyle olduğundan dolayı da kendilerine güvenilemeyen müşriklerle alakalı idi. Deyim yerinde ise "Bir defa ihanet eden, bir daha ihanet edebilir." kaidesince hareket edilmeliydi.

"Yalnız antlaşma şartlarını eksiksiz biçimde yerine getiren ve size karşı hiç kimseyi desteklemeyen müşriklere gelince onlar ile aranızdaki anlaşmalara sürelerinin sonuna kadar uyunuz." ayetinde, anlaşma şartlarına riayet edenlere karşı adaletten ayrılmama, ne kadarlık bir süre ile bunlarla anlaşma yapılmışsa, o sürenin sonuna kadar anlaşma

şartlarına riayetin gerekliliği emredilmiştir. Bu ayetten, vakit dolduğunda bu müşrikleri de bulduğunuz yerde öldürün hükmü çıkmaz. Bu ayet böyle anlaşılmamalıdır. Çünkü, yine Tevbe suresi 7. ayette "...Onlar size dürüst davrandıkça siz de onlara dürüst davranın. Muhakkak ki Allah müttakileri sever." ayeti bu görüşü açıkça beyan etmektedir. Bu ayette geçen "onlar"dan maksat da yine Arabistan yarımadasındaki müşriklerdir.

Kendileriyle anlaşma yapılmış olan müşrikler, süreleri daha dolmadan Müslüman olmuşlar, kendilerine yeryüzünde istedikleri gibi dolaşabilirler diye 4 aylık mühlet verilmiş olan, anlaşmasını bozmuş ya da kendileriyle anlaşma hiç yapılmamış müşrikler, bu serbestlikten yararlanmış, hiç bir yere gitmeye kalkışmamış ve İslam'a girmeyi tercih etmişlerdir.[268]

b. Muhammed Suresi 4. ayet

"İnkar edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (onları esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin. Allah dileseydi onlardan başka türlü de öç alabilirdi. Bunun öyle olması kiminizi kiminizle denemek içindir. Ancak kendi yolunda ölenlerin yaptıklarını boşa çıkarmaz."[269]

Bu ayet, anlamından ve anlatımının ahenginden anlaşıldığı üzere, savaşma emri geldikten sonra, fakat fiilen savaşa girilmeden önce nazil olmuştur. "İnkar edenlerle karşılaştığınız zaman" ifadesi, henüz karşılaşmanın olmadığına, bu karşılaşma olmadan önce böyle bir karşılaşma anında nasıl hareket edileceğine işaret etmektedir. Surenin

---

[268] Kutup, Tefsir, 3/1600.
[269] Muhammed, 47/4.

20. ayetinden anlaşılıyor ki, bu sure, "Saldırıya uğrayan mü'minlere savaşma izni verilmiştir. Çünkü onlar zulme uğramışlardır. Hiç kuşkusuz Allah'ın onlara yardım etmeye gücü yeter."[270] ve "Size savaş açanlarla Allah yolunda siz de savaşın. Ancak haksız saldırıda bulunmayın. Şüphesiz Allah, haksız saldırıda bulunanları sevmez."[271] ayetlerinin gelmesi üzerine, Medine'deki münafıkların ve imanı zayıf olan kimselerin ölüm baygınlığı geçirdikleri sırada nazil olmuştur.[272]

Bu ayetin ilk cümlesi, savaşın artık kaçınılmaz bir hal alıp da düşmanla karşı karşıya kalınıldığındaki psikolojiyi anlatmaktadır. Ölümün soluğu ensede hissedilirken, Kur'an'ın "boyunlarını vurun" demesinden daha tabii ne olabilir. Ve tabii ki bu vurma, karşı tarafa İslam'a girmeleri teklif edildikten ve onlar bunu kabul etmedikleri zaman söz konusudur.

Ayetin diğer kısımlarında ise savaşta esir edilen insanların durumu anlatılmıştır. Zaten müfessirler de bu ayeti incelerken, daha ziyade esirler ve onların hükmü üzerinde uzunca durmuşlardır.

Mevdudi, Efendimiz sallallahu aleyhi vesellem ve ashabının bu ayete uygun olarak yaptıkları uygulamaları ve müctehidlerin bu ayet ile sünnete dayanarak yaptıkları ictihadları şöylece özetlemiştir:

1. Savaşta İslam ordusunun asıl hedefi, düşmanı yıpratarak savaş gücünü kırmak ve savaşa son vermektir. Bu hedeften saparak düşman askerlerini yakalamaya uğraşmamak gerekir. Esir almaya, düşmanın kökü kazınıp savaş alanında mücadele eden hiçbir asker kalmayınca başlanmalıdır.

---

270 Hacc, 22/39.
271 Bakara, 2/190.
272 Mevdudi, Tefhim, Muhammed Suresi tefsiri.

Araplara daha başlangıçta böyle bir emrin verilmesi, fidye elde etmek veya köle temin etmek hırsına kapılarak savaşın asıl hedefini unutturmamak içindir.

2. Savaşta esir alınanlar hakkında: Müslümanlar, savaş esirlerine iyilik yapıp onları serbest bırakma veya fidye alma hususunda serbest bırakılmışlardır. Bundan, savaş esirlerinin öldürülmeyeceği genel hükmü çıkmaktadır.

Hz. Abdullah bin Ömer, Hasan Basri, Ata ve Hammad bin ebi Süleyman bu hükmü genel anlamda kabul etmektedirler. Onlar, kişinin ancak savaş durumunda öldürülmesinin caiz olabileceğini, savaş bittikten sonra ele geçirilen esirleri öldürmenin caiz olmadığını savunurlar.

İbn Cerir ve Ebubekir el-Cessas'ın anlattıklarına göre, Haccac bin Yusuf, savaş esirlerinden birini Abdullah bin Ömer'e göndererek onu öldürmesini emreder. O da bu ayeti okuyarak, "Esir edilmiş birinin öldürülmesine, bu ayete göre izin yoktur." diye esiri öldürmeyi reddeder. İmam Muhammed Siyer-i Kebir adlı eserinde, Abdullah bin Amir'in Hz. Abdullah bin Ömer'e öldürmesi için bir savaş esiri gönderdiğini, onun da bu ayetin hükmüne uyarak verilen emri yerine getirmediğini nakletmektedir.

3. Herşeye rağmen, bu ayette esirleri öldürme açık bir şekilde yasaklanmamıştır. Bundan yola çıkarak Hz. Peygamber sallallahu aleyhi vesellem Allah'ın emrinin özünü şu şekilde anlamış ve uygulamıştır: Devlet başkanı, bazı savaş esirlerinin öldürülmesini gerekli buluyorsa ve bunun için özel durumlar ve mecburiyetler hissediyorsa öldürebilir. Fakat bu genel bir kural değil, tersine genel kural içinde özel bir durumdur. Buna da mecbur kalındığı takdirde başvurulabilir.[273]

---

[273] Mevdudi, Tefhim, a.y.

Peygamber Efendimiz, Mekke'yi fethedince halka dokunmamış, büyük bir müsamaha örneği sergilemiş ve onları bağışlamıştı. Böyle bir civanmertlik gören Mekkeliler kısa sürede Müslüman olmuşlardı. Zaten fetihten sonra bütün Arap yarımadası iki sene içerisinde Müslüman olmuştur.

Ayetin en sonunda da Allah yolunda öldürülenler nazara verilip, onlara ait amellerin, çalışmaların, yaptıkları fedakarlıkların boşa gitmeyeceği ifade edilmiş, ileride arzu ettikleri şeylere kavuşacakları müjdelenmiştir.

c. Enfal Suresi 45- 47. ayetler

45. "Ey müminler! Bir düşman toplululuğu ile karşılaştığınızda sebat edip, direniniz, Allah'ı çok anınız ki, başarıya eresiniz."

46. "Allah'a ve Peygamberine itaat ediniz. Aranızda tartışmaya, çekişmeye düşmeyiniz. Yoksa moraliniz bozulur, hızınız kaybolur. Sabrediniz. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir."

47. "Yurtlarından çalım satarak, halka gösteriş yaparak sefere çıkan ve insanları Allah yolundan alıkoyanlar gibi olmayınız. Şüphe yok ki, Allah onların bütün yaptıklarını bilgisi ile kuşatmıştır."[274]

Bu ayetlerde, düşmanla savaşmaktan başka bir çarenin kalmadığı anlarda bir müminin duruşu ifade edilmektedir. Sabır kelimesi kapsama alanı çok geniş bir kelime olup: Duygu ve arzuları kontrol altında tutmak, acelecilik, şaşkınlık, ümitsizlik ve açgözlülükten sakınmak, soğukkanlı olmak, düşünerek karar almak, tehlike ve zorluk anlarında sebat ve dayanıklılık göstermek; en aşırı kışkırtma anlarında bile yanlış adım atmamak, çok büyük belalar-

[274] Enfal, 8/45-47.

la karşılaşıldığında ve çok kötü bir durumda olunduğunda dahi kontrolü kaybetmemek, görünürde yardımcı olan bir araçla, amaca gecikmeksizin hemen ulaşmak için acele bir davranışta bulunmamak ve dünyevi kazanç ve faydalar elde etmeye veya nefsin eğilimlerine kendini kaptırmamak gibi manalara gelmektedir. Savaş anında, o boğucu atmosfer, insanı değişik düşüncelere atabilir. Nefs-i emmare ve şeytan her zaman olduğu gibi, mümini yoldan ve baştan çıkarmak için uğraşır. Ölümün soğuk nefesi, vesveseye kapı aralayabilir. Bütün bunlara karşı direnip, o kritik anlarda savaşın hakkını vermek, Allah'ın kullarında görmek istediği duruştur. Her şeye rağmen cepheyi terketmemek, Allah'ı hiç unutmamak, O'nu dilden ve yürekten düşürmemek, Müslüman şuurunu kaybetmeyip itaat ve dayanışmayı hiç bozmamak, tabir-i diğerle sebepleri tastamam yerine getirirken Allah'a tam teslimiyet içerisinde olmak, Hakk Teala'nın başarı lütfetmesi adına çıkartılan davetiyelerdir. Yüce Allah, bütün bunların yanında bir de Müslümana hiç bir zaman yakışmayan caka ve çalımla, gösteriş ve alayişle değil, her şeyi Allah'tan bilme bilinciyle hareket edilmesini salık vermekte, böylece cephedeki müminin portresini çizmektedir.

Zaten, şimdiye kadar da hep böyle olmuştur. Gerekli hazırlığı yapıp, Allah'a dayanıp, O'nu unutmadan düşmanlarının karşısına çıkan müminler Allah'ın inayet ve yardımını hep yanıbaşlarında bulmuş ve zaferyab olmuşlardır. Kur'an, bu gibi örnekleri şu ifadelerle tablolaştırmıştır:

"Talut ve askerleri, Calut ve ordusu ile karşılaştıklarında, "Ey Rabbimiz üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sabit kıl ve kafirlere karşı bize zafer nasip eyle." dediler."[275]

---

275 Bakara, 2/250.

"Nice peygamberle birlikte birçok Rabbani bilginler savaşa girdiler de, Allah yolunda kendilerine isabet eden (güçlük ve mihnet)den dolayı ne gevşeklik gösterdiler, ne de boyun eğdiler. Allah sabredenleri sever."[276]

"O kimseler ki, insanlar kendilerine 'Düşmanlarınız size saldırmak için yığınak yaptılar, onlardan korkmalısınız.' dediklerinde, bu sözden imanları daha güçlendi 'Allah bize yeter, O ne güzel bir vekildir.' dediler."[277]

Çalım satmak, gösteriş yapmak ve insanları Allah'ın yolundan alıkoymak Ebu Cehil'in sözlerinde son derece belirgindir.

Hicretten sonraydı. Mekkelilere ait bir kervan, Şam'a ticaret için gitmiş, dönerken Müslümanlar tarafından ele geçirilme durumuyla karşılaşmıştı. Mekke müşrikleri, Müslümanların Mekke'deki bütün mallarını talan etmişlerdi. Müslümanlar, buna mukabele etmek istediler. Kervanın başında Ebu Süfyan vardı. Müslümanların niyetini öğrenince, Mekke'den yardım talebinde bulundu. Müşrikler, hemen bir ordu hazırlayıp yola çıkardılar. Kervan, sahile doğru güzergah değiştirmiş, ele geçirilmekten kurtulmuştu. Ebu Süfyan tehlikenin geçtiğini görünce Ebu Cehil'e bir elçi gönderip, geri dönmelerini istemiş, çünkü Muhammed ve arkadaşlarıyla savaşmaları için bir gerekçelerinin kalmadığını bildirmişti. Kureyş ordusu her konaklamada şarkılar söyleyen cariyelerle ve çalgıcılarla sefere çıkmış, hayvanlar kesip eğleniyorlardı. O sırada Ebu Cehil elçiye şöyle demişti: "Allah'a andolsun ki, Bedir kuyularının başına varıp üç gün üç gece kalmadıkça, hayvanlar kesmedikçe, yemek yiyip, şarap içip, cariyeler bizim için şarkı söylemedikçe geri dönmeyiz. Böylece Araplar sonsuza kadar bizden kor-

---

276 Âl-i İmran, 3/146.
277 Âl-i İmran, 3/173.

kar." Elçi Ebu Cehil'in cevabını Ebu Süfyan'a ulaştırınca, Ebu Süfyan, "Vay kavmimin başına gelenlere! Bu, Amr bin Hişam'ın (Ebu Cehil) işidir. Geri dönmek istemedi, çünkü halkın başına geçtikten beri azgınlaştı. Azgınlık ise eksikliktir, uğursuzluktur. Şayet Muhammed savaşçılarımızı yenerse, rezil oluruz." dedi. Ebu Süfyan'ın önsezisi doğru çıktı. Müslümanlar galip geldi. İnsanlara çalım satan, azgınlaşan, gösteriş yapan, insanları Allah'ın yoluna girmekten alıkoyan müşrikler rezil oldular. Gerçekten de Bedir onların belini kırmıştı."[278]

d. Bakara Suresi 216. Ayet

"Savaş, hoşunuza giden bir iş olmadığı halde size farz kılındı. Sizin hoşlanmadığınız bazı şeyler vardır, oysa ki onlar sizin için hayırlıdır. Hoşunuza giden öyle şeyler de vardır ki sizin için bir şerden ibarettir. İşin hakikatını Allah bilir, siz bilemezsiniz."[279]

Burada üç hususa temas ediliyor. Birincisi savaşın iktiza ettiğinde Müslümanlara farz olarak terettüb etmesi. İkincisi savaştan insanların hoşlanmaması. Üçüncüsü de insanoğlunun bazen, yararına veya zararına olabilecek şeyleri bilememesi.

Savaş, iktiza ettiğinde farz-ı ayn veya farz-ı kifaye olarak yerine getirilmesi gereken bir emirdir. Bilerek cepheden kaçmak en büyük günahlardandır.[280] Normalde insan fıtratı savaştan hoşlanmamakta, harbetmek istememektedir. Buna rağmen Rabbimiz, savaşı emretmiş, emir ve nehylerinde birçok maslahat ve hikmetler bulunduğunu ihsas etmiştir. Sadece emir ve yasaklarında değil, O'nun bütün icraatlarında

278 Kutup, Tefsir, 3/1529, 30.
279 Bakara, 2/216.
280 Buhari, Vesaya, 23; Tıbb, 48; Müslim, İman, 144; Ebu Davud, Vesaya, 10.

sayısız fayda ve hikmetler vardır. Biz, bunları bilemesek de bu böyledir. Hoşlanıp hoşlanmamak bir duygudur. Fikir verse de tam bir ölçü değildir. Bir şeyin güzel veya çirkin oluşunu insan kendi duygu ve hisleriyle tam olarak anlayamaz. Efendimiz döneminde bunun en bariz örneklerinden birisi Hudeybiye Sulhudur. Ashab Efendilerimizden bazıları ilk başta hikmetini anlayamamış, aleyhte gibi gözüken böyle bir anlaşmaya itiraz etmişlerdi. Fayda ve neticelerini görünce de itiraz edenlerin hepsi pişman olmuş, Allah'tan af talebinde bulunmuşlardı.

Savaş da, meşakkatli bir farzdır. Kur'an, bu işin zor olduğunu, yerine getirirken zorlanıldığını açıkça ifade eder. Bu zorluğu inkar etmez. Fıtratı yok saymaz. İnsanın eğilimlerini gözardı etmez. Fakat buna rağmen, işin sonunu bilemeyen insana bazı hoşa gitmeyen hususların ardında birçok faydalar ve hikmetler olduğunu fısıldar. Katlanıldığında birçok yararlara erişileceğini ifade eder. Her şeyi bilen Allah Teala eğer böyle bir şey emretmişse elbette bunda sayısız faydaların olacağını anlatır. İnsanı böyle bir emir karşısında yalnız bırakmaz. Emredip köşeye çekilmez. Bilakis, onun bu emri yerine getirebilmesi adına onu metafizik gerilime sokar. Onu bu emri yapabilmeye hazırlar.

Bu bir Kur'ani metottur. Zaten Kur'an-ı Kerim, insanoğluna takatının üzerinde herhangi bir mükellefiyet yüklememiş, fıtratına ters emirler vermemiştir. Taşınmaz değil, biraz ağır gelebilecek emirlere karşı hikmet yüklemesi yapmış, insanın halet-i ruhiyesinin o emre müheyya hale gelmesini murad etmiştir. İnsanoğlunun alışkanlık ve zaaflarını daima göz önünde bulundurmuş, haramlardan onları uzaklaştırmak için tedrici metot uygulamıştır. Aklına hitap edip, onları ikna etmiş, yavaş yavaş psikolojilerini hazırlamış, onlar aklen ve ruhen böyle bir nehy emrine hazır

hale geldiklerinde de yasak olan şeyler, onların çirkinlikleri nazara verilerek gerekli düzenlemeleri yapmıştır. İçki yasağı buna en güzel örnektir.

e. Nisa Suresi 88-91. ayetler

88. "Yaptıkları bunca cürüm sebebiyle Allah kendilerini başaşağı getirdiği halde, ne diye münafıklar hakkında hüküm verirken kalkıp birbiriyle çekişen iki fırka haline geliyorsunuz? Allah'ın saptırdığını siz mi yola getirmek istiyorsunuz? Her kimi Allah şaşırtırsa, artık sen ona yol bulamazsın."

89. "Ne çok isterler ki siz de kendileri gibi küfre düşesiniz de böylece kendileriyle beraber olasınız. Allah yolunda hicret etmedikçe onlardan dost edinmeyin! Eğer aldırmazlarsa o vakit nerede bulursanız onları yakalayın, öldürün ve sakın onlardan veli veya yardımcı edinmeyin!"

90. "Ancak sizinle aralarında anlaşma bulunan bir kavme sığınanlar veya ne sizinle ne de kendi kavimleriyle savaşmak istemediklerinden göğüsleri daralarak size gelenler bundan müstesnadır. Eğer Allah dileseydi, bunları size musallat eder ve bunlar da sizinle savaşırlardı. O halde, onlar sizden uzak durur, sizinle savaşmaz ve size barış teklif ederlerse, o takdirde Allah onlara saldırmak için size yol vermez."

91. "Bir de öyleleriyle karşılaşacaksınız ki onlar hem sizden, hem de kendi kavimlerinden emin kalmak isterler. Bunlar ne zaman fitneye çağrılsalar derhal ona dalarlar. O halde bunlar sizden uzak durmaz, size barış teklif etmez, ellerini sizden çekmezlerse onları nerede bulursanız yakalayın, öldürün! İşte bunlara karşı size kesin bir izin ve yetki vermişizdir."

Allah hiç kimseyi zelil ve aşağılık olarak yaratmamıştır. Münafıklar da "başaşağı" yaratılmış değillerdir. Fakat onlar, iman tarafında olmaları için birçok güçlü sebep varken,

irade ve tercihlerini hep inkâr tarafına kullandıkları için, tabiri diğerle kendileri ısrar ettikleri için bu durum meydana gelmiş, yani başaşağı kapaklanmış, varlığa koyduğu kanuna göre de Allah onların dalaletlerine izin vermiş ve yaratmıştır.

Dine bir kapıdan girip, diğer kapıdan çıkmak nifaktır.[281] Münafıklar, içleri dışlarından başka olduğu ve pozisyonlarını kendi menfeatlerine göre belirledikleri için sürekli kaygan zeminde dolaşmaktadırlar. Bu yüzden de farklı yerlerde farklı tutumlar ortaya koyar, insanlara da başka başka davranışlar sergiler, kendi hesaplarına göre etraflarına muamele ederler. Bundan ötürü de onlarla alakalı karar vermede bazen zorlanmalar olabilir. Söz ve davranışlarındaki oynaklık ve netsizlik, onlarla alakalı mütalaa ve mülahazalarda farklı bakış açıları meydana getirebilir. Nitekim getirmiştir de.

Mekke'de İslam'ı yaşamak ve yaşatmak, tahammülleri zorlayan bir hale gelince, Müslümanlar Medine'ye hicret ettiler. O dönemde hicret, kendi doğup büyüdükleri memleketleri bile olsa Mekke'yi terkedip, Medine'de Müslüman kitleye katılmak, Efendimizin etrafında halelenmek demekti. Mekke'de kalanlar İslam'ı gönüllerince yaşayamıyor, eski inançlarına dönmek için binbir türlü entrikalarla karşılaşabiliyorlardı. Fitne kelimesi çağrışım yaptırdığı bütün manalarıyla onları kapsıyordu. Bu durumda yapılması gereken bir tek iş vardı; Medine'ye göç etmek. Hiçbir mazeretleri yokken ve bir de Allah ve Rasulü hicreti emrederken, hâlâ Mekke'de kalmak, müminin yapacağı bir şey değildi. Fakat mazereti olduğundan ötürü hicret edemeyenler değil belki ama bazı insanlar, hem Müslüman olduklarını söylüyor ve hem de her şeye rağmen hicret etmiyorlardı. Anlaşılan o ki bunlar, halis ve salih Müslümanlar değillerdi. Ve demek ki

281 Ragıb, Müfredat, n-f-g mad.

bunların ayrıca başka daha cürümleri de vardı. İslam'ın aleyhine çalışıyorlardı. Onun için Kur'an: "Yaptıkları bunca cürüm sebebiyle Allah kendilerini başaşağı getirdiği halde, durum bu kadar belli iken, ne diye münafıklar hakkında hüküm verirken kalkıp birbiriyle çekişen iki fırka haline geliyorsunuz?" diyerek onların içlerini haber veriyor, müslümanların onlarla alakalı tutumlarını da yadırgıyordu. Çünkü bazı müslümanlar, onların bazı hallerini bilmiyor, dışlarına bakarak hüküm veriyor, diğer bazıları da onların İslam düşmanlarıyla beraber hareket ettiklerini bildikleri için düşmanla aynı çizgide değerlendiriyorlardı. İşte, Müslümanlar arasındaki bu farklı düşüncelerin önü bu ayetlerle kesilmiş, müslümanların bakış açıları netleştirilmiştir. Anlaşılan odur ki müslüman olduklarını iddia eden ama özürsüz olarak Mekke'de kalıp Medine'ye de hicret etmeyen insanlar, münafık kategorisinde mütalaa edileceklerdi. Kendileriyle alakalı bu bakış açısını yok etmek istiyorlarsa Medineye hicret edecek, böylelikle varsa imanlarının gereğini yerine getirecek ve kendilerini ispat edebileceklerdi.

Kur'an, bu insanların zannedilenden daha da kötü olduklarını, kendi küfürleri bir yana, müslümanların da kendileri gibi kafir olmalarını istediklerini haber vermektedir. Hem müslüman urbası giyecek, zahiren müminlik taslayacak, İslam'ın bütün avantajlarından istifade edecek, kendilerini her geçen gün daha da güçlenen müslümanlara karşı emniyete alacak; hem çıkar ve hesaplarından ötürü hicret etmeyip, dünyevi avantajlarından mahrum kalmayacak; ve hem de içlerindeki küfrün muktezası olarak müslümanların da küfrünü temenni edecek, bununla da kalmayıp küfür hesabına çalışacak, İslam'ın düşmanlarıyla bir olup aleyhte hareket edecek, saptıkları gibi bir de başkalarının da sapıtmaları için çalışacak... ve İslam, bu insanlara hoşgörü

ile muamele edecek, koynundaki akreplerin kendisini sokup zehirlemesine müsaade edecek. Böyle bir şey olamazdı. Hiçbir din, hiçbir sistem böyle bir yumuşaklığa sahip değildir. Bunun adı yumuşaklık ve/veya hoşgörü değil, en hafif ifadesiyle safdilliktir.

Kuşkusuz İslam, kendisine ters inançlara ve kişilere son derece hoşgörülü davranmış ve hiçbir zaman onları kendi akidesini kabul etmeye zorlamamıştır. Onlar İslam düzeni ve devleti himayesinde yaşarken bile bu böyledir. İslam'a muhalif inançların ortadan kaldırılması diye bir şey İslam'da yoktur. Herkes kendi inancını İslam'a hakaret etmedikleri ve müslümanlara zarar vermedikleri sürece istedikleri gibi yaşayabilir, İslam'ın nimetlerinden istifade edebilir. Ama İslam, münafıklardan bir grubun mümin olarak nitelendirilmesine de hoşgörülü davranmaz. Çünkü onlar Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed sallallahu aleyhi vesellemin Allah'ın Resulü olduğuna tanıklık etmiş sonra da küfrün hakim olduğu Mekke'de kalmada ısrar etmiş, üstelik müslümanların düşmanlarına yardımcı olmuşlardır. Bu tip insanlara gösterilen mülayemet hoşgörü değil, laubaliliktir. İslam, hoşgörü akidesidir ancak o, laubaliliğe de tamamen kapalıdır. İslam, temel prensibleriyle çelişmediği müddetçe barışı tercih eden bir dindir. Ama kendisi ve müntesiplerinin hayrına olmayacak bir barış ve süreci, haddi zatında barış değil, zilleti kabullenmektir ve İslam'ın özüne bütünüyle zıttır.

İşte 89. ayette ifade edildiği üzere bu insanlar, kendi müslümanlıklarının ispatı manasına gelen hicreti yapmaz, kalkıp Medine'yi kendilerine yurt edinmezlerse, -ki bu aynı zamanda işledikleri diğer cürümlerden de el çekmeleri manasına da gelecektir- İslam'ın tanıdığı o engin müsamaha ve hoşgörü sınırlarını ihlal ettiklerinden ötürü kendileriyle

bütün bağlar kopar; eski dostluklar, varsa sırdaşlıklar biter. Ve şayet onlar alınan bu tür tavırlarla bile hâlâ uslanmaz, akıllanmazlar ise öldürülmeye müstehak hale gelecektirler. Akrebin kendi sırtında yaşamasına kim müsaade ve tahammül edebilir ki!

Ama bütün bunlarla beraber, o insanlar değişik sebeblerle müslümanlarla sözleşme yapmış bir kavme sığınırlarsa, o kavim ile aynı statüye sahip hale gelirler. Yani o kavim hatırına onlara da ses çıkarılmaz. Böyle bir durumda sığındıkları veya bağlandıkları topluma göre muamele görürler.

Bir de öyleleri vardır ki, müslümanla müslüman, kafirle kafir olur. Her iki tarafı da idare etmek, her iki taraftan emin ve güven içinde olmak isterler. Kendi çıkarlarını zedelememek için her iki tarafı da kullanırlar. İbn Cerir, Tihame kabilesinden bir mahallenin bu hal üzere olduğundan bahseder.[282] Esed, Gatafan ve Abdüddar oğullarının isimlerinin de aynı çizgide oldukları anlatılır.[283] Aslında bu vasıf üzere bulunan herkes bu ayetin kapsamına dahildir. Bu tür insanların bir diğer özelliği de fitneye çok açık olmalarıdır. Bütün heves ve arzularını yerine getirmede hiç duraksamazlar. Hiçbir sınır tanımaz, her türlü edebsizliği yapmaktan çekinmezler. O zaman böylelerine karşı iyi bir siyaset takip etmek, onları fitneye itmemek lazımdır. Eğer çekinir, barış ve güven ister, ellerini çekip usulca otururlarsa yapılacak bir şey yoktur. Fakat savaştan çekinmez, barışa yanaşmaz, kötülük için ellerinden geleni ardlarına koymazlarsa o takdirde de bunların öldürülmesi Allah'ın bir emri olmaktadır. Ama Mümtehine suresinde de ifade edildiği gibi Allah, din uğrunda savaşmayan, müslümanları yurtlarından çıkarma

282 Taberi, Camiu'l- Beyan, 4/274.
283 Elmalı, Tefsir, 2/1414.

niyetini taşımayan insanlara iyilikte bulunmada, onlara adilce muamele etmede herhangi bir mahzur görmemiştir. İslam'ı kendi arzuları istikametinde kullanmaya çalışanlardır ki, Onun kucaklayıcılığını sui istimal etmekte ve kendi başlarına iş açmaktadırlar.

7- İnsanoğlunun İslam Sayesinde Tanıdığı Savaş Kurallarından Bir Buket

Peygamber Efendimizin sözlerinden seçtiğimiz birkaç hadis-i şerif ve sahabilerin yaptığı birkaç öğüt, insanlığın ilk defa İslam sayesinde tanıdığı söz konusu savaş kurallarının neler olduğunu gözler önüne sermektedir.

Abdullah bin Ömer diyor ki: "Peygamberimizin katıldığı savaşların biri sırasında öldürülmüş bir kadın cesedi bulunmuştu. Bunu gören Peygamberimiz, savaşta kadınların ve çocukların öldürülmesini yasakladı."[284]

Hz. Ebu Hureyre, Efendimizin "Herhangi biriniz savaşırken yüzü hedef almaktan sakınsın."[285] buyurduğunu ifade etmiştir.

Ebu Hureyre hazretleri şöyle demiştir: "Bir defasında Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem bizi bir göreve gönderirken -iki Kureyşli müşriği kasdederek- "Eğer falanca ile filancayı bulursanız onları yakın." buyurdu. Fakat biz yola çıkmak üzereyken şöyle dedi: "Az önce size falanca ile filancayı yakmanızı emretmiştim. Oysa ateş, sırf Allah'a mahsus bir azap aracıdır. Bu yüzden eğer onları bulursanız silahla öldürün."[286]

---

[284] Buhari, Cihad, 147, 148; Müslim, Cihad, 24; Ebu Davud, Cihad, 34; Tirmizi, Cihad, 19.
[285] Buhari, Itk, 20; Müslim, Birr, 117.
[286] Buhari, Cihad, 149; Ebu Davud, Cihad, 122; Tirmizi, Siyer, 20.

Abdullah bin Mesud'un bildirdiğine göre Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Öldürme hususunda insanların en iffetlisi, iman ehlidir."[287]

Abdullah bin Yezid el-Ensari diyor ki: "Peygamberimiz savaşta yağmacılığı ve işkence ederek adam öldürmeyi yasakladı."[288]

Haris bin Müslim bin Haris'in sahabi olan babası şöyle diyor: "Peygamberimiz sallallahu aleyhi vesellem bir defasında bizi bir müfreze içinde savaşa göndermişti. Saldırı düzenleyeceğimiz yere varınca atımı koşturarak arkadaşlarımı geride bıraktım. Üzerine yürüdüğüm yörenin halkı beni çığlıklarla karşıladı. Bunun üzerine onlara "Lailâheillallah deyin de canınızı kurtarın." dedim. Onlar da bunu söylediler. Bunun üzerine arkadaşlarım beni kınayarak "Bizi alacağımız ganimetten mahrum ettin." dediler. Peygamberimizin yanına dönünce yaptığımı O'na anlattılar. Bunun üzerine Peygamberimiz beni yanına çağırarak yaptığımı beğendiğini belirtti. Arkasından bana "Allah o insanların her biri karşılığında sana şu kadar sevap yazdı." buyurdu."[289]

Hz. Büreyde şöyle buyuruyor: "Peygamberimiz, bir ordu ya da bir müfrezenin başına bir komutan atadığı zaman yakın arkadaşlarının yanında ona, takvalı olmayı ve birlikte savaşacağı Müslümanlara iyi davranmasını tavsiye eder, sonra kendisine şu direktifi verirdi: "Allah adına, Allah yolunda savaşın. Allah'ı inkar edenleri öldürün. Savaşın, fakat gaddar olmayın, işkence ile adam öldürmeyin, küçük çocukları katletmeyin."[290]

---

[287] Ebu Davud, Cihad, 120.
[288] Buhari, Mezalim, 30; Zebaih 25.
[289] Ebu Davud, Edeb, 110.
[290] Müslim, Cihad, 3; Ebu Davud, Cihad, 90; Tirmizi, Siyer, 48.

Bu arada İmam-ı Malik'in bildirdiğine göre Hz. Ebu Bekir radıyallahu anh askerlerine verdiği talimatlarının birinde şöyle demişti: "Savaş sırasında kendilerini Allah'a adayan birtakım insanlarla karşılaşacaksınız. Onları uğruna kendilerini adadıkları meşguliyetle başbaşa bırakın. Sakın kadınları, çocukları ve yaşlıları öldürmeyin."[291]

Müslümanlar sayılarının çokluğu ile zafer kazanmadıklarını biliyorlardı. Çünkü sayıları azdı. Ayrıca silah ve teçhizat üstünlükleri sayesinde de zafer kazanmıyorlardı. Çünkü onların silah ve teçhizatları düşmanlarınkinden azdı. Onlar sadece imanları, Allah'a bağlılıkları ve Allah'ın kendilerine yardımı sayesinde zafere ulaşıyorlardı. Buna göre yüce Allah'ın ve Peygamberimizin emirlerine aykırı hareket etmiş olsalardı, bel bağladıkları biricik zafer sebeplerinden kendi elleriyle yoksun kalmış olurlardı. Bundan dolayı sözünü ettiğimiz savaş kurallarına, kendilerini baskı altında inletmiş ve bazı arkadaşlarını en tüyler ürpertici işkenceler ile öldürmüş olan düşmanları karşısında bile uyuyorlardı. Nitekim Peygamberimiz sallallahu aleyhi vesellem Kureyşli iki müşrik olan "falanca ile filanca"nın ateşte yakılarak öldürülmesini emrediyor, fakat hemen arkasından sözkonusu kimselerin yakılarak öldürülmesi emrini geri alıyordu

291 Malik, Muvatta, 2/447.

SONUÇ

Savaş, Kur'an'da geçen kelimelerle "Kıtal" ve "Harb", İslam'da, bir insanlık gerçeği olarak vardır. Müslümanlıkta barış ve huzur esastır. Buna rağmen o, yeri geldiğinde kaçınılmaz olan savaşı kabul etmiş, onunla alakalı stratejiler geliştirmiştir. Müntesiplerine, hemen her durumları ile ilgili olarak mesaj veren, onları yönlendiren İslam, savaşla alakalı olarak da Müslümanlara gerekli bilgileri vermiş, onlara en güzel şekilde talim ve terbiyede bulunmuştur.

Mümin, Allah rızası gayeli bir hayat yaşar, yaptığı her işi İlahi kurallara uygun yerine getirir, yanlışlıklara girmez. "İla-yı Kelimetullah" denilen Yüce Allah'ın Yüce adının herkesçe bilinmesi adına hizmet vermeye, hayatını bu yüce hedef yörüngeli geçirmeye çalışır. Hayatının hiçbir karesinde nefsanilik bulunmaz, hakperestlikten ödün vermez. "Kendi kurtuluşunu başkalarını kurtarmada görme" onun en yüksek bir ideali, adanmışlık ruhunu takip etme, onun en yüce gaye-i hayalidir. İnsanlarla Allah Teala arasındaki engelleri bertaraf edip, Allah'ın kullarını Allah (c.c.) ile buluşturma düşüncesi, onun hayatının en büyük manası, onsuzluk, yaşamanın anlamını yitirmesidir. Bu düşünce ve şuur ile dopdolu olan mümin, metotlu çalışma, kolektif şuurla beraber hareket etme gibi hayati fakülteleri hayatına geçirir. Dünü, bugünü ve

yarını kendi hesabına değerlendirir, "Yarınlara bizim olacağı nazarıyla bakmak elzemdir." bilinci, ona ışık ve derman olur. Baskı ve zorlamanın İslam'da yeri olmadığını bilir, ihsan şuuruyla hareket eder, en güzel vesileleri en hayırlı iş için kullanır. İnsanların dünya ve ahiret adına yeniden doğmaları için üstün uğraşı verir. Ve bütün bunlar olurken, bir umumi seferberlik ilan edilir, devlet tarafından savaş çağrısı yapılır da, son çare olarak, kaçınılmaz hal alır, bütün şart ve sebepler sadece onu gösterirse bu defa da yine bulunduğu zamanın şartlarına göre hazırlanır ve savaşır. Savaşmadan önce hasımlarının Müslüman olmalarını çok arzu ettiğinden, onları İslam'a çağırır. Onlar bunu reddeder, üstelik hak ve hakikatı yayma hürriyetinden mahrum bırakılırsa artık yapacak başka şey kalmadığı için harbeder. Tabii ki bunu da diğer bütün hususlar gibi, sadece Allah için, ve O'nun yolunda yapar. Bu niyet ve amacı bulandıran diğer her şeyin, savaşı amacından saptırdığını ve bozduğunu bilir.

"De ki şüphesiz benim namazım da hayatım da, ölümüm de Alemlerin Rabbi Allah içindir."[292] şeklinde ifade buyurulan büyük gerçek, savaş için de geçerlidir. Mümin, öldürecekse kendi nefsi için değil, Allah için öldürür. "İman edenler Allah yolunda savaşırlar. İnkar edenler ise şeytanın (tağut) yolunda savaşırlar."[293]

Hasılı, "Savaş, Batı'nın zannettiğinin tersine İslam'ın merkezinde değildir. Tabii ki bazen savaş gerekli olur. Fakat o, cihadın küçük bir parçasıdır."[294] O, cihadın belki de en son müracaat edilecek istenmeyen bir parçasıdır.

292 En'am, 6/162.
293 Nisa, 4/76.
294 Armstrong, Muhammad, 168.

KAYNAKLAR

ABDÜLBÂKÎ, Muhammed Fuad, "el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazı'l-Kur'ani'l-Kerim", Çağrı Yayınları, İstanbul, 1990.

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed el-Cerâhî, "Keşfu'1-Hafa ve Muzili'l-İlbas Amme'ş-tehera mine'l-Ehadisi âlâ Elsineti'n-Nas", Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

ARMSTRONG, Karen, "Islam", Modern Library, London, 2002.

--------- , "Muhammad", Harper San Francisco, Reprint Edition, 2000.

BEDİÜZZAMAN, Said Nursi, "Mektubat"

--------- , "Mesnevi-i Nuriye"

--------- , "Lemalar"

--------- , "Tarihçe-i Hayat"

--------- , "Münazarat"

--------- , "Sözler"

--------- , "Divan-ı Harb-i Örfi"

--------- , "Asar-ı Bediiye"

--------- , "Kastamonu Lahikası"

--------- , "Emirdağ Lahikası", I-II

--------- , "Şualar"

--------- , "Hutbe-i Şamiye"

--------- , “Muhakemat”
--------- , “Sunuhat, Tuluat”
--------- , “Hanımlar Rehberi”
BUHARİ, Muhammed b. İsmail, “Sahihu’l-Buhari”, I-VIII. el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul, 1315.
EBU DAVUD, Süleyman b, EI-Eşas Es-Sicistânî, “Sünenü Ebi Davud”, I-IV, el-Mektebetü’l-İslamiyye, İstanbul. 1315.
ELMALIL1, Muhammed Hamdi Yazır, “Hak Dini Kur’an Dili”, I-X, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979.
EL MUTTAKİ, Ali, “Kenzu’l-Ummal”, I-XVII. Müessesetü'r-Risale, Beyrut, ts.
GÜLEN, M Fethullah, “Kalbin Zümrüt Tepeleri”, I-II
--------- , “Çağ ve Nesil”
--------- , “Buhranlar Anaforunda İnsan”
--------- , “Yitirilmiş Cennete Doğru”
--------- , “Zamanın Altın Dilimi”
--------- , “Günler Baharı Soluklarken”
--------- , “Işığın Göründüğü Ufuk”
--------- , “Örnekleri Kendinden Bir Hareket”
--------- , “Ölçü veya Yoldaki Işıklar”, I-IV
--------- , “Prizma”, I-IV
--------- , “İ’la-yı Kelimetullah veya Cihad”
--------- , “Işığın Göründüğü Ufuk”
--------- , “Ruhumuzun Heykelini Dikerken”
--------- , “Kendi Dünyamıza Doğru”
--------- , “Fasıldan Fasıla” I-IV
--------- , “Asrın Getirdiği Tereddütler”
--------- , “İnsanın Özündeki Sevgi”
--------- , “Kırık Testi” I-III
--------- , “Sonsuz Nur”, I-II

HAKİM, en-Neysaburi, “El Müstedrek ale’s-sahihayn”, I-IV, Mektebetü’l-Matbuati’l-İslamiyye, Beyrut.

HAVVA, Said, “el-Esas Fi’s-sünne”, I-IV, Daru’s-Selam, Mısır, 1979.

İBN CEVZİYYE, İbn Kayyim Abdullah b. Muhammed, “Zadü’l-Mead”, I-VI. Müessesetü’r-Risale, Suriye, 1992.

İBN ESİR, Ali bin Muhammed, “el-Kamil fi’t-Tarih”, I-XII, Daru’l-Hayr, Beyrut, 1982.

İBN HANBEL, Ahmed b. Muhammed, "Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel", I-VIII. EI-Mektebetül-İslamiyye, Beyrut. 1993.

İBN HIBBAN, Ebu Hatim bin Hibban bin Ahmed et-Temimi, “es-Sahih”, Beyrut, 1987.

İBN HİŞAM, “es-Siretü’n-Nebeviyye”, I-IV, Daru’l-Hayr, Beyrut, 1992.

İBN HUMAM, Kemaleddin Muhammed bin Abdülvahid, “Şerhu Fethi’l-Kadir” I-X, Daru’l Fikr, Beyrut.

İBN KESİR, Ebul Fida, “el-Bidaye ve’n-Nihaye”, I-VIII, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut.

İBN MACE, Ebu Abdillah, el-Kazvinî, "Sünen-ü İbn Mace", Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabî, II.

İBN MANZUR, Cemaluddin Ebu'l-Fadl Muhammed b Mükerrem, "LÎsânü'l-Arab", I-XV. Dâru'1-Fikr, Beyrut, 1994.

İBN SA’D, Muhammed, “et-Tabakatü’l-Kübra”, I-VIII, Dar-ı Sadr, Beyrut, 1985.

İSFEHANİ, Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb, "EI-Müfredat fi Garîbi'l-Kur'an", Dâru'l-Kahraman, İstanbul, 1986.

İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İşletmesi, İstanbul, 1992.

KANDEHLEVİ, Yusuf, “Hayatü’s-Sahabe”, I-III. Daru’l-Kalem, Dimaşk, 1993.

KASANİ, Alauddin Ebu Bekr Mesud, “Kitabu Bedaii’s-Sanai fi Tertibi’ş-Şerai”, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1986.

KUTUB, Seyyid, “Fî Zılâli'l-Kur’an”, I-VI. Dâru’ş-Şurük, Mısır, 1988.

MALİK B. ENES, “EI-Muvatta”, I-II. Dâru'l-Hadis, Kahire, ts.

MÜSLİM, Ebu Hüseyn b. Haccac el-Kuşeyri, “Sahih-i Müslim”, I-V. el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul, 1955.

NASR, Seyyid Hüseyin, “The Heart of Islam”, Harper San Francisco, 2002.

NESAİ, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, “Sünenü'n-Nesâi bi Şerhi’s-Suyüti”, I-VIII. Dâru İhyai't-Turasi’l-Arabî, Beyrut, ts.

TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, “Câmiu'l-Beyan an Tefsiri Ayi’l-Kur'an”, I-XXX. Matbaatu Mustafa el-Bâbi EI-Halebi, Mısır, 1968.

TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa, “Câmiu’s-Sahih”, I-V. Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, ts.

SERAHSİ, Ebu Bekir Muhammed bin Ebi Sehl, “el Mebsut”, Mısır, 1324.

ŞAHİNER, Necmeddin, “Son Şahitler”.

--------- , “Bilinmeyen Taraflarıyla Said Nursi”, Nesil Yayınları, İstanbul, 2004.

VAHİDE, Şükran, “1995 Risale-i Nur Sempozyumu”,

YENİ ÜMİT Dergisi